

زنجیره‌ی نیلای سلامت

قورئان و تأثیره‌لناسی

قورئان و
زانت

5

ناماده‌کردن
سروه‌رحمن

بیداه‌ن‌ی‌زانت
دکتور زانا محمد

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

قورئان و نازەئناسی

زنجیره‌ی قورئان و زانست (۵)

قورئان و ئاژه‌ئاسی

ئاماده‌کردنی

سه‌روه‌ر حسن

پیداچوونه‌وه‌ی زانستی و پیشه‌کی

د. زانا حمید محمود

به‌کالۆیۆس له‌پزیشکی و نه‌شته‌رگه‌ری فینتیرنه‌ری

دبلۆمی بالا له‌ ووده‌زینده‌زانی گه‌ردیی

پیداچوونه‌وه‌ی زمانه‌وانی

م. محمد شریف صالح

به‌کالۆیۆسی زمانی کوردی

ماfi لمچايدانهوئى پاريزراوه بو نوسينگهئى تهفسير

ناوى كتيّف به كوردى: قورئان و لازمئاسى
 نامـــــاده كردنى: سهروهر حهسهن
 پيداچونهوئى زانستى: د. زانا حميد محمود
 پيداچونهوئى زمانهوانى: م. محمد شريف صالح
 بلاوكردنـــــهـوئى: نوسينگهئى تهفسير بو بلاوكردنهوئى راگه يانندن
 ههولير
 نهخشه سازى ناووه: جمعه صديق كاكه
 خـــــه ت: نهوزاد كوئى
 بـــــه مرگ: امين مخلص
 نـــــوره و ســـــاقى چـــــاپ: به كهم ١٤٣٢هـ - ٢٠١١ز
 تـــــهـــــيراز: ١٥٠٠ دانه

له بهر نهوه بهرايه ئى گشتى كتيّفخانه گشتيه كنن ژمارهئى سييلاردانى (١٣٢٠) سالى ٢٠١١ پندراوه

تهفسير

بم بلاوكردنهوئى راگه يانندن

همهويه - شطلمى دهك - ژنر نوئى شهريه پاك

ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٢٠٩٠٨ - ٢٥١٨١٣٨

موبایل: ٠٧٧٠ ١٣٨ ٧٢ ٩١ - ٠٧٥٠ ١٦٠ ٥١ ٢٢

tatseeroffice@yahoo.com
tatseeroffice@maktoob.com
altatseer@hotmail.com

ئاومرۇك

- ٧..... پىشەكى
 ٩..... پۇل ئازەلان (پۇلىنى ئازەلان)
 ١٢..... سودەكانى مەرومالات
 ١٧..... جۇدەكانى مالات
 ١٩..... بەسپەتئانى سەگ
 ٢١..... رەنگى مانگاگە
 ٢٣..... جەستەى نەسپ
 ٢٥..... مېش
 ٢٦..... مالى جالجالۇك
 ٢٨..... وشتر
 ٣١..... سەرپىنى ئازەل پىش گياندەرچونى
 ٣٢..... كوشنى مردارەوہ بوو و خوین
 ٣٣..... كوشنى بەرلز
 ٣٣..... ئازەلى خنكاو
 ٣٤..... ئەو ئازەلەى بەئازار و لیدان مردار دەپیتەوہ
 ٣٥..... ئەو ئازەلەى لە شوینىكى بەرزەوہ دەكەوتتە خوارەوہ
 ٣٦..... ئەو ئازەلەى بە شوقى ئازەلنىكى تر مردار دەپیتەوہ
 ٣٦..... ئەو ئازەلەى دېندەى كېوى پەلامارى داپېت و لىى خوار دېپت
 ٣٨..... بەزەبى بە ئازەلاند
 ٤٠..... زمانى ئازەلان
 ٤٣..... ئازەلانىش وەك موقۇگەل و نەتەوہى جىاوازيان ھەيە
 ٤٥..... بەرھەمپتئانى شىرى مالات لەنيوان گزۇگىاي ھەرسكراو و خویندا
 ٤٧..... ھەنگ
 ٥٠..... ماسى
 ٥٢..... ئەو ئازەل و مېروانەى لەقورئاندا ناويان ھاتوہ
 ٥٦..... (١) وشتر (الإبل - Camel)

- ٥٩..... Mosquito) (البعوضة- (٢) ميخووله
- ٦٤..... (Mules - البغال) (٢) ميستر
- ٦٥..... (Cattle - البقرة) (٤) مانكا
- ٦٩..... (Snake - الحية) (٥) مار (الثعبان- الحية)
- ٧١..... (Grasshopper - الجراد) (٦) كولله
- ٧٢..... (Donkey - الحمار) (٧) كويديريز
- ٧٥..... (Fish - السمك) (٨) نههنگ و ماسي
- ٧٨..... (pig - الخنزير) (٩) بهراز
- ٨١..... (Equine - الخيل) (١٠) نهسپ
- ٨٢..... (wolf - الذئب) (١١) گورگ
- ٨٥..... (Flies - الذباب) (١٢) ميئش
- ٨٧..... (Quail - السلوى) (١٣) بالندهي شهلاقي
- ٨٨..... (Goat - الماعز) (١٤) مهر (الضأن-)
- ٩١..... (Frog - الضفدع) (١٥) بوق
- ٩٢..... (Spider - العنكبوت) (١٦) جالجالوكه
- ٩٥..... (Crow - الغرب) (١٧) قهلهپروش
- ٩٧..... (Butterfly - الفراش) (١٨) بهپووله
- ٩٩..... (Elephant - الفيل) (١٩) فيل
- ١٠١..... (Monkey - القرد) (٢٠) مهيمن
- ١٠٣..... (Lion - الفسورة) (٢١) شير
- ١٠٥..... (Lice - القمل) (٢٢) نهسپي
- ١٠٧..... (Dog - الكلب) (٢٣) سهگ
- ١١٠..... (Bees - النحل) (٢٤) ههنگ
- ١١٣..... (Ants - النمل) (٢٥) ميخووله
- ١١٥..... (Hoopoe - الهدهد) (٢٦) بهپوو

به ناری خوی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

پیشه‌کی

به‌قلمی د. زانا حمید محمود

به‌دیه‌تان و هیتانه‌کایه‌ی ژیان له نه‌بوونه‌وه بق بوون و له نادیاره‌وه بق
ده‌رگه‌وتن، له‌سه‌ر زه‌وی یان له هر شوینیکی نه‌م گه‌ربوونه‌دا بیت،
له‌خویدا ئی‌عجازیکی بی‌هاوتای خوی گه‌وره‌یه، جا له ساده‌ترین
زینده‌وه‌ری تاک خانه‌ییدا بیت یان له زینده‌وه‌ره بالا و خانه
راسته‌قینه‌یه‌کاندا بیت.

له‌کاتیکدا لیکۆلینه‌وه و نیشان‌دانی لاینه‌سه‌رسوپه‌ینه‌ره‌کانی ناو
جیهانی ئاژه‌ل و بالنده‌کان پانتاییه‌کی گه‌وره له زانستی راسته‌قینه‌دا
داگیرده‌کات، له‌همان کاتدا گه‌وره‌یی و ده‌سه‌لاتی خوی تاک و ته‌نیا
له‌خودی ئه‌و گیانه‌وه‌رانه‌دا نیشان ده‌دات... هه‌بوونی چه‌ندین پیکهاته و
ئه‌ندام و فرمانی سه‌رسوپه‌ینه‌ری ئه‌و گیانه‌وه‌رانه (به‌خودی مرقه‌بشه‌وه)
به‌ته‌واوی بیری موقفی سه‌رقال کردوه، ته‌نانه‌ت تانی‌عشاش زانست
له‌به‌رامبه‌ر به‌شیکی زۆری ئه‌ندام و فرمانه‌کانی له‌شی گیانه‌وه‌رانه‌دا
ده‌سته‌وسان وه‌ستاه و به‌سه‌دان و هه‌زاران توێژینه‌وه‌ی زیاتریان
پتویسته‌بوونه‌وه‌ی نه‌پنیه‌ییه‌کانیان ئاشکرا بکری، که بێگومان جار له‌ه‌وای
جاریش گه‌وره‌یی خوی به‌ده‌سه‌لات نوویات ده‌که‌نه‌وه.

به‌پیشیه‌ی سه‌رچاوه‌کانی نایینی نیسلام له قورشان و سوننه‌ت ژماره‌یه‌کی زۆریان له و ناماژه نیعجازیانه له خۆگرتووه، له و سۆنگه‌به‌وه نووسین و وه‌رگێژان و پوونکردنه‌وه‌ی بابته و کتیب و ئه‌و وانانه‌ی له‌باره‌ی نیعجازه زانستییه‌کانی قورشان و سوننه‌ت به‌ زمانی شیرینی کوردی ده‌خزێنه به‌رده‌ستی خوێنه‌ری کورد، سوودێکی گه‌وره ده‌گه‌یه‌نن و ناستی زانستی خوێنه‌ران به‌رزده‌گه‌نه‌وه.

ناماده‌کردنی کتیبی (قورشان و پووه‌کناسی)ش له‌لایه‌ن به‌پێژ "م. سه‌روه‌رحه‌سه‌ن" وه‌ پانتاییه‌کی گه‌وره‌ی بابته‌کانی نیعجازی زانستی له‌ قورئاندا، به‌شێوه‌یه‌کی جوان و پوون و به‌پشت به‌ستن به‌ سه‌رچاوه زانستییه‌کان، له‌خۆگرتووه. ئومید ده‌که‌م خوای گه‌وره پاداشتی ماندووبونی ناماده‌کار بداته‌وه و خوێنه‌ری کوردیشی ئی به‌هره‌مه‌ند بکات. به‌هیوای سه‌رکه‌وتنی ناماده‌کار و ناماده‌کردنی به‌ره‌می زیاتر له‌م بابته‌تانه‌دا.

د. زانا حمید محمود

به‌کالۆریبۆس له‌ پزیشکی و نه‌شته‌رگه‌ری فینتیرنه‌ری

دبلۆمی بالā له‌ ورده‌زینده‌زانی گه‌ردیی

سلێمانی ۱۲/ ۱/ ۲۰۱۱

پۆلی نازەلان (پۆلینی نازەلان)

قورشانی پیرۆز پۆلینکردن و دابەشکردنی نازەلانی بۆ چەند بەشێک نازە پێداوه . خۆای مەزن دەفەر مویت : « وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَّن يَّمْشِي عَلَى بَطْنِهِ ، وَمِنْهُمْ مَّن يَّمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّن يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » النور/ ٤٥ ، واتە : خوا هەموو زیندەوهرێکی له ئاوێکی تابهت دروستکردووه ، جا هه یانه له سه ر سکی ده پوات ، هه شپانه له سه ر دوو قاچ ده پوات ، هه روه ها هه یانه له سه ر چوار پێی ده پوات ، خوا هه رچی بویت دروستیده کات ، به راستی خوا ده سه لاتی به سه ر هه موو شتی کدا هه یه .

پان ده فەر مویت : « وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمٌّ آمَنَ اللّٰهُمَّ مَا قَرَأْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ » الانعام/ ٣٨ ، واتە : هه چ زیندەوهر و گیانه به رێک نییه به سه ر زه ویدا بپوات و هه چ بالنده په ک به باله کانی بفریت و نه وانیش ئوممه ت و گه لێک نه بن وه ک ئیوه (دانیان) هه چ شتی ک نییه پشت گویمان خستبیت له کتبی هه (تابیه تیبه که ی لوح المحفوظ) دا ، له وه ودا هه ره موو نه وان هه بۆلای په روه ردگاریان کو ده کرینه وه .

زانای بایۆلۆجی ئەمریکی "Artur L. Koch" له زانکۆی (ئیندیانا) له کتێبی (The bacteria; Their origin, structure. Function and antibiosis "دوای وردبونه وه له سیسته می ئالۆز و پروردنه کاری

ئەنزیم و پەرۆتینه تایبەتییەکان و ژمارەیی بێشوماریان لە تاکە خانە یە کدا، ئەنھا یە ک بێرۆکە بە بێری مەرقەئیکی ژێردا دێت (دەربارەیی دروستبوونی ژیان) کە هەرگیز ناکرێت ئەو هەموو پێکۆپێکی و سیستەمە نایابە هەر لەخۆوە و بەپێگەوت بەدیھاتبێت، ئیتر لە هەر ژینگە یە کدا بێت و هەر شەرقەو لێکدانەو یەکی فیزیایی و کیمیایی بۆ بکەرێت و چەندیش کاتی خایاندبێت.

لە راستیدا دوو بێرکردنەو ی جیاواز دەربارەیی سەرھەلدانی ژیاانی مەرقەو زیندەوەرانی (بە تاک خانەکانیشەو) هە یە: یە کە میان ئەو یە کە خەوای گەورە ژیاانی مەرقەو و زیندەوەرانی بەو هەموو ئالۆزی و وردەکارییەو لە سەر زەوی ئافرا ندووە، کە هەریە کە یان خەسلەت و تایبەتەندی و زیندەچالاکی تایبەت بەخۆیان هە یە و بە هیچ شێو یە ک جۆرێکی سەر بەخۆ لە جۆرێکی تری جیاواز لەخۆ یەو دروستنە یووە.

بۆچوونی دوو یە پێیوایە ژمارە یە ک کارلێکی کیمیایی هەر یە مەکی دوا یە ک پوو یاندانەو و دوو پاتبوونەو، تا لە کورتاییدا خانە یە ک زیندووی ئی بەرھەمھاتووە.

لێرەدا وردبوونەو یە ک پێویستە، ئە گەر ئۆر بون و گەشە ی تاکە خانە چالاکیوونی ھاوکاتی هەزاران ئەنزیمی پێویست بێت، ئەوا بە دلنایاییەو پوودانی پێگەوتێکی لە و جۆرە (کە بۆچوونی دوو یە بانگەشە ی بۆ دەکات)، ئەستەمێکی ئۆر دوو یە.

بون و گەربون ملکەچی پێساگە لێکن کە زاتێکی مەزن و بە دەسەلات ئافرا ندوونی، ئەویش (الله) یە، ئەو خەوای لە توانا دایە ژمارە ی ئۆر و زەو ەندە ی زیندەوەرانی، بەو هەموو شێو ی و قەبارە و تایبەتەندییە جیاوازەو، بە دیھتێت.

تاكه سيمستميك له به ناو پاسای پڼكه وندا بوونی هه بڼت، ژماره په کی نینگار زڼی دوپاتبوونه وه په که بق دروستبوونی په که م خانای زیندو پڼوښته، دواتریش هر به پڼکه ووت گه شه بکات و گه وره بڼت و بازدانی نڼدا پووبدات و شڼووی جیاوازی لڼوه پڼکبڼت، نه مه له کانتڼدایه که بق هه ریه که له خه سله ته کانی خانه ملیونان کارلنکی کیمیاپی و کاریگری نیشانه و پڼوونی کڼده کان و دابه شېوونی خانه کان (له فره خانه کاند) پڼوښتن... بڼیه ده بڼت نه وه موو گوپانکارییه ورد و پر پاسایانه له پڼکه وندا کڼبڼه وه و نه وه ش له نه ستم نه ستم تره و نه قلی ژیر و هوشیار پڼکه وتی که پ و کویر په تده کاته وه و د لڼیاپانه بوونی به دپه پڼه ری توانا (الله) په سهند ده کات.

شانشینې ناژه لان چه ندین جوری نڼدایه، هه یانه له سهر سکی ده پوات وه ک خشوکه کان و هه یشه له سهر بو پی ده پوات وه ک مرؤد. له وجوړه ش که له سهر چوار پی ده پوات وه ک زڼر به ی ناژه لان... خه ک دیمه نی جولای ناژه لانیان بینووه و هیچ سه رسامییان به رامبه ری نه بووه، به لام زانیانی سه رقال به بواری زینده وه رزانی، له دواي پشکنین و سه رنجدان و شیکارییه وه، ده رناساکانی به دپه پڼان و وردپی دروستکردن ده بینین، که هر جۆره هاوکاری گونجانیان له گه ل بڼووی و ژانیاندا ده سته بهر ده کهن. خواي مه زن ده فره مونت: ﴿وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُتُّ مِنْ دَابَّهِۦٓ اٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْتُوْنَ﴾ (الجاثیه/۱)، ولته: له دروستکردنی نڼوهدا، هه روه ها له وه موو زینده وه ره جۆر لوجۆرانه ی که له سهر زهوی و ژیر زهوی و ناو شادا هه ن بلاویان ده کاته وه به لگ و نیشانه هه ن له سهر ده سه لاتی خوا بق که ساننیک که د لڼیان و باوه پی دامه زراویان هه یه.

زانايانى زىندەۋەرزانى لە پىرى لىكۆلىنەۋەى ژيانى كۆمەلايەنى
ئاژەلانەۋە، سا لەوانەى لەسەر زەۋى دەجولۆين، يان بەئاسماندا دەفەين،
ياخود لە ئاۋدا مەلەدەكن، بۆيان دەرگەوتوۋە كە ئەوانىش گەل و ھۆز و
نەتەۋەگەلىكن و پەيوەندى توندوتۆل و پتەو پىكىيانەۋە دەبەستىت،
شېۋازى ژيان و چالاكبيان جياۋازى نىيە لەگەل نەۋەى مەۋەى كە سەر زەۋى
ئاۋەدان دەكەنەۋە.

زانايانى زىندەۋەرزانى و توپكارىي دانراۋى زۆريان ھەيە و ئەو زانبارى و
پاستىيانە لەخۆدەگىن كە لەبارەى سېستىمى ھەر جۆرىك لە شانئىيىنى
ئاژەلاندا پىيگەيشتون، بەجۆرىكى ئەوتۇ كە ھىچ گومان و دوۋدلىيەك
ناھيئەۋە لەسەر نەۋەى ئاژەلاننىش نەتەۋەگەلىكى ۋەك مەۋقن، لەدۆخى
شەپ و ئاشتيدان، ھەول بۆ بەدەستخستنى خۆراك دەدەن، چاۋدىرى بىچوۋ
و لاۋازەكان دەكەن، ھەروەھا پەنا بۆ قىل و تەلەكە دەبەن بۆ زالبوون
بەسەر ناپەھەتى و مەترسبىيەكاندا. وىراي ھەلبىزاردنى سىروشتىك بۆخۆيان
كە لەگەل پىنكھاتە و ژىنگەكەياندا گونجاو بىت.

سوودمکانی مہیرومالات

درباره‌ی به‌دیهتانی تازه‌لان و زینده‌ودران، هر دو هاشم و نامانجانی
له‌پیناویاندا به‌دیهتارین، خوی گوده له پرتوکه پسر ده‌رتاسا که پدا
ده‌فهرمیت: ﴿وَالْأَنْعَمَ خَلْقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَ ۚ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرْجَوْنَ وَحِينَ تَسْرَحْنَ ۚ وَتَحْمِلُ
أَنْفُسَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّزْكَوْنَا بِلَافِيهِ إِلَّا بَشَرٌ مِّنَ الْأَنْفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَوْفٌ

یان ده فەرمویت: ﴿وَمِنَ الْآيَاتِ حُمُولُهُ وَفَرَشَآءُ كُلُوا مِنَّا زَرْقُمُ
 اللَّهُ وَلَا تَلْعَبُوا خُطُوبَ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ (الانعام/۱۴۲، واته: (هر
 خوا) هه نندیک له مالاتی بۆ ئنبوه پامهیناوه که بۆ باربردن به کاریان ده هینن
 (له خوری و مووی هه نندیکی تریان) فەرش و رایه خ دیوستده که ن و بۆ

سواریش هه ندیکی تریان به کارده هینن، ده بخون له و بزق و پوزیه ی که خوا پنی به خشیوون، نه که ن شوین هه نگاو و (نه خشه و پلانه کانی) شه یتان بکهون، چونکه به پاستی نه و بوژمنیکی ئاشکرای ئیوه یه .

هه روه ها په روه ردگار ده هه رمویت: ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَا اَتَأْتَاكُمْ مَتَاعًا اِلٰى جِبْرِیْلَ النّٰحْلِ / ۸۰، وانه: هه ر خوا به (که هه موو شتیکی بز په خساندوون تا مال و خانوو به ره دروست بکه ن) ماله کانتانی بز کردوون به هوی ئارامگرتن و هه وانه وه و له پیست و مووی مالایش ده توانن شوین و جیگا بوخوتان بسازنن، پاشان له کانی کوچتاندا به ئاسانی بیگویننه وه، له کانی نیشته جی بوونتاندا به ئاسانی هه لی بدهن و له خوری و کولک و مووه که ی، ده توانن که لوپهل و شتومه ک بوخوتان دروستبکه ن و تا ماوه یه ک سوودیان لئوه ربگرن.

﴿وَإِنَّ لَكُم مِّنَ الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنَبِّحُوا بِطُغْيَانِ بَنِي فِرْعَوْنَ وَدَمَرِ لَبْنَا خَالِصًا سَابِقًا لِلْاَشْرَارِیْنَ﴾ النحل/ ۶۶، وانه: به پاستی له بوونی مالات و (زبنده وه رانی جودلو جودرا) په ند و ئاموزگاری هه به بۆتان و جیگای سه رنج و تئیرامانه، له نبوتان نه و شتانه ی که له سکباندا هه به، له گزوغیای هه رسکراو و خویندا شیریکی پاک و بیگه رد و خوش و به نام به ره هه ده هینیئت بز نه وانه ی ده یطونه وه .

﴿وَإِنَّ لَكُم مِّنَ الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنَبِّحُوا بِطُغْيَانِ بَنِي فِرْعَوْنَ وَدَمَرِ لَبْنَا خَالِصًا تَاْكُلُوْنَ ﴿۵۷﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ﴾ المؤمنون/ ۲۰-۲۱، وانه: به پاستی به دیهاتنی مالایش جیگای سه رنج و په نده بۆتان (که وردبهنه وه و

به دیهینه‌ری جوانکار بناسن) جا له وهی که له سکياندایا به دیدیت (مه به ست شیره) ده رخواستان ده دهبین و زود که لکی تری بۆتان هه به (له پیتستان، له خوری و موویان... هتد) هه روه‌ها لیشیان ده خۆن. له سه‌ر پشتی هه‌ندیك له گیاندارانه‌ش هه‌له‌ده‌گیرین و له سه‌ر که شتیبه‌کانیش.

﴿اللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْفُسَ لَتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ (۷۹)

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُلُوحِكُمْ وَعَلَى الْفُلْكِ

تَحْمَلُونَ ﴿غافر/ ۷۹-۸۱﴾، واته: هه‌ر خوابه که مالای بۆ ئیوه پامه‌ینه‌او

تا هه‌ندیکی بۆ سواری به‌کاربه‌یتن و هه‌ندیکی بۆ خۆراک سوودی لێ وه‌ریگیرن. هه‌روه‌ها سوودی زۆری تریان ده‌ست ده‌که‌وێت له‌و مالانه‌دا، بۆنه‌وه‌ی به‌سواری نه‌وانه‌ بگه‌نه‌ نه‌و شونینه‌ی نیازتان له‌دایه‌ بیگه‌نی و کاروباری خۆتان نه‌جام بدن، جا به‌سواری نه‌و ولاخانه و که‌شتیش هه‌له‌ده‌گیرین.

نه‌و نایه‌ته‌ پیرۆزانه‌ نامازه‌ به‌وه‌ ده‌ده‌ن که‌ مالای له‌ چه‌ندین پوه‌وه‌ سویدیان بۆ مرقه‌ هه‌به‌، له‌وانه‌:

به‌ره‌مه‌ینه‌انی شیر: ﴿تُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا﴾.

به‌ره‌مه‌ینه‌انی گوشت: ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾.

به‌کاره‌ینه‌انی له‌ کاردا: ﴿وَتَحْمِلُ أُنْفُسَكُمْ﴾.

هه‌روه‌ها که‌مه‌له‌ سویدیکی تر: له‌ بروسکه‌رینی کۆک و پۆشاک و پیتست و موودا... هتد. ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا﴾، ﴿وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَتْنَا وَمَنَعْنَا لِكُلِّ جَبِينٍ﴾.

ئەو پوانەیی باسکران لە سوودگەلی تازە لان، زانستی بەرەوبوومی تازە لئ
 کردووێتێه ئامانجێکی سەرەکی، زانایانی پسیپۆری ئەم بوارە نەوپەڕی
 کۆشش بۆدەستەبەرکردن و زیادکردنی ئەو بەرهەم و سوودانە دەکەن.
 بواجار زانست و یتکچووی قورئانە لەو بەکارهێنانەدا کە لە ئابەتە
 پێڕۆزەکاندا پوین گراونەتەو.

پىكىدىن، چوار كۆمەلەكەش بىرىتىن لە: مەپ، بىزى، وشتر و مانگا
(پەشە ولاخ).

ھەروەھا ئەو دوو ئاپەتە باس لە بېياۋەپان دەكات كە ھەندىك جۆر يان
ئاكى ئاۋەلان ھەرام دەگەن بەبى بەلگە يەككى ئىوسىت و پەسەند، ئەمەش
بەلگەى نەزائى و نەفاسىيانە.

يەككى لە پۆلىنەكانى ئەو مەپ و مالاتانە لە زانستى زىندەوۋەرزانىدا
بەمچۆرە يە:

۱. پۆلى وشتر: كە وشترى يەك كۆپار و دوو كۆپار دەگىرتەوۋە.
۲. پۆلى مانگا (پەشە ولاخ): كە كۆمەلىك ئاۋەلى ئۆر دەگىرتەوۋە كە لە
ھەموو جىيھاندا بلۆن.

پۆلى پەشە ولاخ: مانگا و گامبىش و ئەم جۆرانە دەگىرتەوۋە.

۳. مەپ و مالاتەكان لەپىشەوۋەى ئاۋەلانى ئىردان لەپوۋى زەوۋەندەبى
سودەكانىيانەوۋە. قورئان ئەمەى تۆماركردوۋە زانستىش سەلماندوۋىيەتى.
ئەمە مەپ و مالات كە لەقورئانى پىرۆزدا باسكراۋن، زانستى نوئى ھاتوۋە
ئاكو ئاۋەپۇك و بەشەكانى بەدىار بىخات... كەسىك تەئەمولى تىبدا بىكات
ئاتوانىست نەلىت: پاكوبىنگەردى بىق ئەوخواپەى ئەم ھۆكارەى بى
بەگە پىخستىن گەرچى تىوانامان نەبوۋ بۆى (سُبْحَنَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا
كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ).

به دیه‌نانی سه‌گ

خوای گه‌وره له قورنانی پی‌رۆژدا ده‌فه‌رمویت: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَنُكِنِّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَآتَنَعَ هُونَهُ فَتَلَ ثَمْلُ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرُكُهُ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (الأعراف/ ۱۷۶)، واته: خۆ نه‌گه‌ر بمانوێستایه نه‌وه به‌و ئایه‌ت و هه‌رمانانه به‌ر زمان ده‌کرده‌وه، به‌لام نه‌و خۆی چه‌سپان به‌زه‌ووبه‌وه و (ده‌ستی کرد به‌دوینا‌په‌رستی و) شوێن ئاره‌زوی خۆی که‌وت، جا نموونه‌ی (نه‌و جو‌ره که‌سانه) وه‌کو نموونه‌ی سه‌گ وایه نه‌گه‌ر ده‌ری به‌که‌یت و پیا‌یدا هه‌لباشاخیت هه‌ناسه‌به‌رکێیه‌تی (زمان ده‌رده‌کێشیت)، یاخود نه‌گه‌ر وازی لێبه‌ی‌نیت نه‌و هه‌ر هه‌ناسه‌به‌رکێیه‌تی، نه‌وه نموونه‌ی نه‌و که‌سانه‌یه که ئایه‌ته‌کانی ئیمه‌یان به‌درۆ زانیوه و به‌وایان پێی نه‌بووه، که‌وابوو نه‌م جو‌ره به‌سه‌ره‌مانانه به‌گێه‌ره‌وه بو‌نه‌وه‌ی (داب‌ج‌ه‌کێن و) به‌رکه‌نه‌وه.

له‌م ئایه‌ته‌ پی‌رۆژه‌دا زانیارییه‌ک ده‌رباره‌ی سه‌گ هاتوه که‌ دوا‌ی چه‌واره‌ سه‌ده له‌ دابه‌زینی ئایه‌ته‌که‌ ئینجا ده‌ره‌نجامه‌ زانستییه‌کان ده‌ریان‌خست و ئاشکرایان کرد.

زانستی نو‌ی له‌م دوا‌نوییانه‌دا ئاشکرایکرد که‌ سه‌گ ئاره‌قه‌ پ‌ژینی نییه‌ ج‌گه‌ له‌ که‌مێک نه‌بێت له‌بنی پ‌ییدا، نه‌مه‌ش به‌س نییه‌ بۆ دابه‌زاندنی پ‌له‌ی گه‌رمی له‌شی. بیا‌ره که‌ کاری ئاره‌قه‌ پ‌ژینه‌کان (به‌ ده‌ردانی ئاره‌ق) پ‌له‌ی

گەرمی پەوی دەرهووی زیندەوەرە که لە گەل ژینگە ی دەرووبەری دەسازینت.

لە بەرئەوێ سەگ، بەهۆی ئەوێ وەک ئاژەلانی تر ئاژەقە پۆینی تەواوی نییە، لە پۆی دەرکێشانی زمانیەو بە هەناسە پرکێ پلە ی گەرمی لە شێی دادەبە زینت، بەهۆی هەناسە پرکێیەو ئەوێ زۆترین پەوی بۆشایی دەم و زمانی بەرگەوتی هەوا دەبن. شایانی باسە سەگ ئەو کارە دەکات، لە پشوو دا بێ یان لە کاتی ماندوو بوونیدا.

پهنگی مانگابه

له سوره نى (البقرة) دا چیرۆكى ئەر مانگابه ده‌خوینینه‌وه كه خوای مه‌زن فرمائی به نه‌ت‌وه‌ی موسا (سه‌لامی خوای لیبیت) ده‌دا سه‌ری بېرن... له چیرۆكه‌دا و له‌مبانه‌ی گفتوگۆی نیتوان موسا و نه‌ت‌وه‌كه‌یدا باس له په‌نگه‌كه‌شی ده‌كریت.

خوای مه‌زن له‌سه‌ر زمانی موسا پینغه‌مبه‌ر (سه‌لامی خوای لیبیت) ده‌فرمویت: ﴿قَالُوا اَدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ﴾ (البقرة/۶۹، واته: وتیان: دلوا له په‌روه‌دگارت بکه بزاین په‌نگی چۆنه؟ موسا وتی: بئگومان خوا ده‌فرمویت: ئه‌و مانگابه مانگابه‌کی په‌نگ زه‌ردی (توخه!!)، ته‌ماشاکارانی دلخۆش ده‌کات.

هه‌ر له‌سه‌ر زمانی (موسا) وه به نه‌ت‌وه‌كه‌ی ده‌فرمویت: ﴿قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْقَرْيَ مَلَكَةٌ لَا شَبَّهَ فِيهَا قَالُوا أَلَن نَّجِدَ بِالْحَقِّ فَدَجَّحُوها وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ﴾ (البقرة/۷۱، واته: موسا وتی: به‌پاستی خوا ده‌فرمویت: ئه‌وه مانگابه‌كه هه‌ستا پانه‌هه‌ندروه زه‌وی بکلیت و جووت بکات، ئاوبه‌ری کشتوکالیش ناکات، هه‌چ نه‌نگی نبه و به‌كه په‌نگه و هه‌چ په‌له‌به‌کی نیدا نبه. ئه‌وسا وتیان: ئا نیتسانه‌یتر هه‌والی

پاستە قىيەت پىدايىن، (ئىتر دىۋى ھەول و كۆششىكى نۆر بەدەستيان ھىنا و سەريان بېرى، ھەرچەندە خەرىك بوو ئەو كارەش نەكەن.

بەككەك لە راپە پەسەندەگان لە پىزىشكى فېئىتېرنەرىدا ئەو ھە: "باشترىن و چاكتىرىن مانگا ئەو ھە پەنگەگەي نۆر زەرد و بىگەرد بېت، پەنگەگەي بىگەرد بېت و سەلامەتى دىلنەگانىش تەندروستى مانگاگەن".

ھەروەھا لە نىشانەگانى جۆرچاكي و باشىيەگەي تۆز ھەستاندىيەتى لە جى پىنپەگانىيەو لەكاتى پىگەردىدا، ئەو ھەش بە كارىگەرى ھىزو توندىيەو. كار و ماندوويە تېشى نەبىنپىت لە كىلانى زەوى و كارە كشتوكالىيەگاندا.

زانستى نوئى ئاشكرىيەرد: "پەنگەي زەرد لە ئايەتەكەدا دەلالەتى تاييەتى ھەي، پەرد بوو ئەو ھە بۆ بىننى پەنگەي زەرد پىويست بە ھىزى ھاوئە ناكات، واتە: بەبى ماندوويى چاۋ، ھەرخى پاستەوخۇ لەسەر تۆرەي چاۋ كۆدەبىتەو. لەكاتىكدا كە مەسەلەكە جىاۋاز دەبىت (بۆنمۇنە بۆ پەنگەي سوور) ھاوئەي چاۋ پىويستى بە ھىز و توانايى ھەي بۆ بىننى پەنگەي سوور.

ئەمە ۋەھامان لىدەكات لەو ئايەتەي قورئانى پىرۆز تىيگەين كە ئامازە بە پەنگەي زەرد دەدات (بەدىارىكراۋى پەنگەي زەرد): ﴿صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا قَسْرُ الظُّطْرِ﴾.

جهستی نه‌سپ

له‌م دواوولیبانه‌دا زانستی نوئ بوپاتی‌کردوه: له‌پیناو هه‌لبژاردنی چاکتی و په‌سه‌نیتی نه‌سپ، پتویسته پشکنینی پواله‌تیی بۆ بکریت، کوله‌که‌ی نه‌و پشکنینه‌ش نه‌وه‌یه نه‌سپه‌که ناچاریکریت تا ماوه‌یه‌ک غاریدات و له‌کاتی پاکردن و غارغارینیدا چاودیری بکریت.

نه‌م کاره بۆ زانینی سه‌لامه‌تی نه‌ندامه‌کانی جهستی نه‌سپه‌که به‌سووده، وێرای پی و قاچه‌کانی و هه‌منه‌هه‌نگیان له‌گه‌ژ به‌شه‌کانی تری له‌شیدا. له‌پاش غارغارین و پاکردنه‌که لێدانی دلی نه‌سپه‌که ده‌گیریت له‌گه‌ژ پشکنینی لاهه‌کانی، نه‌وه‌ش به‌مه‌به‌ستی زانینی پاده‌ی توانایی بۆ پێ بۆیشتن و پاکردن و غاردان.

هه‌ر نه‌وه‌یه‌که قورئانی پیرۆز له‌ چیرۆکی سوله‌یمان پیتفه‌مه‌ردا (سه‌لامی خوای لیبیت) ئاماژه‌ی پێدالوه. سوله‌یمان پیتفه‌مه‌ر پشکنینی بۆ نه‌و نه‌سپانه کرد که بۆ په‌که‌مین جار پێشانی دران، نه‌و فه‌رمانی کرد ناچاری پاکردن و پێ بۆیشتن بکریت تا سوورترین سووری، له‌دوای له‌چاو ونبوونیان دلوی کرد په‌کسه‌ر بۆ هه‌مان جیگا بگێڕدرینه‌وه.

دوای نه‌وه‌ی نه‌سپه‌کان گه‌یشته‌وه جی، پشکنینی خوینبه‌ره‌کانیانی کرد بۆ زانینی لێدانی دلیان، پاشان پوانیه‌ لاهه‌کان و پتیه‌کان تا‌کو له‌دوای نه‌و جوله‌ زۆده‌یانه‌وه حال و کاریگه‌ری‌بوونیان بزانی‌ت. نه‌و زانیاری‌بانه له‌م ئایه‌ته پیرۆزانه‌دا پوون و ئاشکران، خوای گه‌وده ده‌فه‌رمووت: ﴿إِذْ عَرَضَ

عَلَيْهِ بِالْعَنِيِّ الصَّدِيقَةُ لِلْيَاثُ (۲۱) فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَقًّا

تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ (۲۲) رُدُّوْهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوفِيِّ وَالْأَغْنَقَانِي ۝ ص/۳۱-

۳۳، واته: کاتیک دهه و نوباره نه و نه سپه چاکانه ی بق غه زا ناماده کرابوون هینانیان و له پیتش چاویدا نمایشکران. نینجا وتی: من هه میشه جهز له مجوره کارنه ده که م و گرنگیدان بهم نه سپانه به خیر ده زانم، له گه ل نه وه شدا نابیت بینه هوی نه وه ی له یادی په روه ردگارم بیتاگام بکه ن و یادی فه راموش بکه م، نه سپه کان غاریان کرد تا له چار ونبوون. له وه و بوا سوله یمان فه رمانیدا بیانگیرنه وه و که گه رانه وه بولای ده سستی به پان و ملیاندا ده هیتنا.

به مجوره ده بینین وه سفی ورد و زانستی و پشکنینی پزشکی
فتیغرنه ری سه لعینه ری نه و زانبارییانه ده بن که له قورشان ی پیروزدا
نمازه یان پیدراوه.

میش

خوای گه ورده ده فهرمونت: ﴿يَكَايُهَا النَّاسُ سُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَحْمُوا
لَهُمْ إِنَّكَ إِلَهِمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ
يَدْعُوا إِلَهُ الذُّبَابِ شَيْئًا لَا يَسْتَفِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾
الحج/٧٣، ولته: نهی خه لکینه! نمونه یه ک هینراوه ته وه چاک گوینی بق
بگن! به راستی نه وانهی له جیاتی خوا هانا و هاواریان لیده کن، هرگیز
ناتوان تا که میشتیک دروست بکن، هرچنده بق نه و کاره کوبینه وه، و
نه گهر میشه که شتیکیان لی بفریتیت ناتوان پیی بزائن و لینی بسه نه وه،
له راستیدا هم بته کان لاواز و هیچ لینه هاتون، هم میشه که ش لاواز و
بیتهزه.

لیکوله رانی زانستی میرووه کان دوزیانه وه که میش لیکه پژیی نقد
دوله مند به لیکی هه به و نه نها به وهی میشه که خواردنیک ده خوات نقد
به خیرایی و یه کسر بریکی نقد لیکی به سه ردا ده پژییت و ده سنبه جی بق
مادده به کی تر ده یگوریت، هر بویه کانتیک میش خواردنیکمان لی بیات و
بعانه ویت لئی بسه نینه وه، هرگیز ناتوانین.

مالی جالجالوکه

خوای گه وره ده فەرمویت: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ أَخَذُوا مِنَ دُونِ اللَّهِ أُولِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ يَتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (العنكبوت/ ۴۱)، واتە: نمونە ی ئەوانە ی جگە لە خوای گه وره که سانیک ی ئه ده که نه پشتیوانی خۆیان، وه ک نمونە ی جالجالوکه یه ک وایه که مالتیک بۆ خۆی سازیکات (به مەرجیک) نابودترین و لاوازترین مال مالی جالجالوکه یه، ئەگەر سه رنجی بده ن و لێی تێبگه ن.

لە نایەتە که دا هاتووە لاوازترین مال (بیت العنكبوت) به نه ک (خبط العنكبوت)، واتە مالی جالجالوکه یه نه ک پایە لی جالجالوکه، چونکه ده زوو (یان پایە لی) جالجالوکه (وه ک ئەوه ی له زانستدا سه لمینراوه) به هیزتره له ده زوویه کی په قی له ئاسن دروستکراو که هه مان ئەستوریه ی و درێژی هه بیته به چوار ئەوه نده، بۆیه لاوازیه که له مالی جالجالوکه دایه نه ک پایە له که ی.

مالی جالجالوکه شوێنگه ی تیاچوون و کوژدانه بۆ ئەهله که ی، هه ر له وای جوتبوون (تلقیح) مێیه که نێره ده کوژیت، هه لبه ته ئەگەر له ده ستی پلنه کات، هه روه ها بێچوه کانی ش ئەگەر له ده ستی پانه که ن هه ر له وای هه له ئینان (فقس) به کسه ر ده یانخواست. به پاستی مالی جالجالوکه جوانترین و په وانبیزترین نمونە ی زانستیه بۆ خراپی شوێنگه و به دی سه ره نجام.

له گۆناری (Kosmos) ی نه لمانی له شوباتی ۱۹۸۴ دا و تارنکی زانستی (له راستیدا دۆزینه وهیهکی زانستی) ده‌رباره‌ی جالجالۆکه بلاوکرلوه ته‌وه، نیایدا هاتووه: پسه‌په‌رکان ناشکرایانکرد که مێیه‌ی جالجالۆکه هه‌لده‌ستیت به ته‌نینه‌ی تۆری جالجالۆکه‌یی و نێره شه‌م کاره نه‌جام نادات. قورئانی پیرۆزیش زۆر پیش زانست باسی شه‌م راستیه‌ی کرمووه، وه‌ک له ئایه‌ته‌که‌دا هاتووه: ﴿...كَشَلِيَ الْمَعْكُوبُ أَخَذَتْ يَتًا...﴾.

وشه‌ی (المعكوب) بۆ نێره و مێیه‌ی جالجالۆکه‌ش هه‌ر به هه‌مان شه‌پوه به‌کار دێت، به‌لام له ئایه‌ته‌که‌دا باسی له مێیه‌ی جالجالۆکه کرلوه که به کاره‌که هه‌لده‌ستیت، شه‌مش به به‌کاره‌ینانی (تاء التانیث) (که ناشکرایه له زمانی عه‌ره‌بیدا بۆ په‌رگه‌زی مێ به‌کار دێت) و له وشه‌ی (أَخَذَتْ) دا دیاره.

له‌گه‌ل نه‌وه‌ی له زمانی عه‌ره‌بیدا و له‌کاتی قسه‌کردن ده‌رباره‌ی پۆلێک زینده‌وه‌ر به‌گشتی و بۆ پوونکردنه‌وه‌ی به‌کێک له سیفەت یان نه‌ریته‌کانی نه‌و پۆله ده‌سته‌واژه‌ی نێر به‌کار دێت، شه‌مش واته قسه‌لێکردن یان وه‌سفی پۆله‌که به‌گشتگیر به (التانیث) واته به مێ (وه‌ک له ئایه‌ته‌که‌دا دیاره) ته‌نها و ته‌نها بۆ پێویستی یان جیاکردنه‌وه و هه‌لاوێردنه. که‌واته له مه‌فهومی وشه‌ی (أَخَذَتْ) دا ده‌رده‌که‌وێت که نێره‌ی جالجالۆکه تۆر ناتهنیت، به‌لکو مێیه نه‌و کاره ده‌کات.

گۆتایی ئایه‌ته‌که به ده‌سته‌واژه‌ی (لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) دینت، وه‌ک ناماژه به‌وه‌ی شه‌م زانیارییه له‌دواییدا زانست ناشکرای ده‌کات... ناشکرایشه شه‌م نه‌تنبیه بایۆلۆژیانه له‌م دوا‌دواییانه‌دا زانرا.

و شتر

خوای مەزن دەفرمویت: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾

الفاشیه/ ۱۷، واتە: ئایا سەرنجی و شتر نادەن چۆن دروستکراوە.

کانتیک سەرنجی پێکهاتەیی جەستەیی و شتر دەدرێت، بەپاستی جینگای سەرسامی و تێپامانە و بەپاستیش مەزنی پەرەردگار لە بەدیھێنانیدا دەردەکەویت لەو هەموو نایابی بەدیھێنانەیی لە لەشی ئەم نازە لەدا بەدیھێناوە.

و شتر بەو ناسراوە کە ئارامگرە و بەرگی کاری ناپەرەت دەگرێت و دەتوانێت ماوەی دووری بیابان بپڕێت و بەرگی برسیتی و تینویتی دەگرێت، بەلام بەرگی سەرمای زۆری زستان ناگرێت.

و شتر دەتوانێت بۆ ماوەیەکێ نقد بەبێ خواردنەوهی ئاو، ماوەی دوور بپڕێت، لەو هۆکارانەی وادەکەن و شتر ئەو خەسلەتی هەبێت، ئەمانەن:

۱. و شتر دەتوانێت پلەی گەرمی لەشی خۆی بگۆڕێت و دەتوانێت بەشێوەیەکێ سەرنجپاکێش بەرگی بێتاوی بگۆڕێت. لە کەشە گەرمەکاندا و لە ژێر بارودۆخی کارکردنی زۆردا زۆربەی نازە لان زۆرینەی ئەو ئاوەی لە لەشیاندا بە پێی دەرکردنی ئارەقەو دەیکەن دەرهوهی لەشیان، بۆ پارێزگاریکردنی پلەی گەرمی لەشیان، بەلام و شتر لەجیاتێ ئەمە بەپۆز گەرمی دەمژێت و بەشەودا خۆی ئی پزگار دەکات.

٢. گەرمى لەشى دەگۆرپىت لە (٩٣ - ١٠٤ پلەي فەرەنايت) لەبواي نيوەپۆ... ئەووش بۆ دابەزاندنى پلەي گەرمى لەشى پېتويستى بە دەردانى ھەندىك ئارەق ھەيە، بەلام بە بېرىكى نۆر كەتر وەك لە ئازەلانى تر.

٣. كاتىك وشتەر لەپۆزدا قورسايى ھەندەگرت، دەبىت بېرىكى نۆر لەئارەق و شى و ن بكات، مۆۋ بەشىۋەپەكى سروشتى ١٠٪ى كېشەكەي لەكانى گەرمى نۆزدا وندەكات، بەلام وشتەر ٢٠٪ى كېشەكەي وندەكات بەبىئەۋەي ھىچ لە ھىز و تواناي كەم بكات.

٤. خواي گەورە جۆرىكى تايبەتى خوئىنى بەم ئازەلە بەخشىۋە، بەۋەي كە ھەندىك لە شەكەي لە پېرەۋەكانى خوئىندا كەم دەكات، كە بۆماۋەي چەند پۆزىكى بەكلەبولىيەك ئاۋنەخواتەۋە.

خوئىنى مۆۋ و ئازەلەكانى تر بەبى ئاۋ جۆرىكيان لىدەت كە ئارەحتە لە سوپى خوئىندا دابەش بېن، بەلام خېۋكە سوورەكانى خوئىنى وشتەر ھىلكەيىن و بېرىك لە سۆدىۋم و پۆتاسىيۇميان تىدايە و بەۋەش لەو مەترسىيە بەئور دەبىت.

لە ھەسەلە و پىنكەتەنە سەرسۈپھىنەرەكانى تىرى بەدبەتتەنى وشتەر، كەمىكى، ئەمانەن:

قاچەكانى وشتەر بە سىمكى ئىسەنجى كۆتايىيان دىت كە لە پۆيشىن بەسەر لىدا يارمەتى دەدات. ھەر لەشىۋەي ئەوانەش دوان لەسەر ئەرتۇكانى پەلەكانى پىشەۋەي و بوانىش لەسەر پانەكانى و يەك دانەي گەورە لە ژىرەۋەي سىنگىدا ھەن.

وشتەر ددانى بەھىز و پووك و قوپگ و لاپەكانى دەمى بەشانەي داپۆشەرى ئەستور داپۆشراۋىن كە خواردنى زىر كاريان تىناكات، وەك دېك و پوۋەكە دېكاۋىيە زېرەكانى بىابان.

چەند بىر ئانگىك لە دەۋى چاۋەكانى وشتر ھەن كە ۋەك تۇپىك لە دى
 ۋىدە خۇل پارىزگارى لە چاۋەكانى دەكەن، ئەگەر لەكاتى پۇشقىنى بە
 بىاباندا گەردەلۈل ۋە پوتۇز ھەلپگوت... لە ھەمانكاتدا دەتوانىت لەم
 تۇرپەشەۋە بىيىنىت، چونكە ۋەك مۇقۇلەكاتى تەپوتۇزدا چاۋەكانى
 داناخات.

ھەروەھا لوتى يارمەتى دەدات بۇ زىيانى لە بىاباندا، چونكە لەكاتى
 گەردەلۈلەكاندا بۇشەۋەى خۇل نەچىتە نىۋىيەۋە دەروازەكانىيان
 دادەخات... ئەگەر تىنۋى بوو، دەتوانىت ئاۋى سوپىر بخوانەۋە بەيىتەۋەى
 زىيانى پىيگات.

كۆنەندامەكانىشى خىرا ھەست بە بارۋىخە ناھەمۋارەكان دەكەن ۋە
 خۇيانى لەگەل پادىنن، گورچىلە بەپىزەيى دەردانى مىز كەم دەكانەۋە،
 ھەروەھا پلەى گەرمى لەشى ۋە پىستەكەى لەكاتى تىنۋىتىدا دادەبەزىنىت
 تاكو بەھەلمبۈنى ئاۋ لە لەشيدا كەم بىيىتەۋە.

سهربرینی نازله پنش گیاندرچوونی

خوای گه ورده ده فرمونیت: ﴿حَرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَلْبَنَةً وَاللَّحْمَ وَالْجَنْزِيرَ وَمَا
 أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ. وَالْمُنْخَفِقَةَ وَالْمُوقُودَةَ وَالْمُتَرَدِّدَةَ وَالنَّوْلِيحَةَ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا
 مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْقُسُوا بِأِلَازَلَتِهِ ذَلِكُمْ فَسُقُ﴾
 العائده/۳، واته: گوشتی مرداره وه بوو، خوین و گوشتی بهراز لیقان هه رام
 کراوه، هه روه ها نهو مالاتهش که سهرده بردرین و ناوی جگه له خوای
 له سهر ده بریت، مالاتی خنکاویش، نه وهش که به نازار و لیدان
 مردارده بیتته وه، نه وهش که له شوینیکی بهرز به رده بیتته وه، بیان ده که بیتته
 ناو بیریکه وه و مردار ده بیتته وه، نهو مالاتهش که به شوقی مالاتیکی تر
 مردار بوو بیتته وه، نه وانهش که دهنده ی کتوی په لاماری دابن و ایسی
 خواردن، مه گه ر فریای چه قو که وتبن، هه روه ها نهو مالاتانه ی که له
 شوینی تاییه تیدا بو بته کان سهر ده بردرین، نه وانهش هه ر هه رامن.
 له خواره وه حکمه تی سهربرین و هه رامکردنی نهو جودانه باس
 ده که بن که له ثابته پیروزه که دا نامازه ی پندروه، له ژیر پوشنایی نهو
 زلیاریانه ی زانستی نوی پیگه یشته وه.

گۆشتى مرداره‌وه بوو و خوین

گۆشتى مرداره‌وه بوو كۆگاپه كه بۇ مىكروپ و نه خۇشپىيه كوشنده كان...
ئايا نه گەر گرامىك خوین يان گرامىك گۆشت له شوینىكى ديار و ئاشكرادا
دابىنین و بمانه ویت دواى سى يان چوار كاتژمىرى تر به كارى بىنین، هیچ
زیاننىكى ده بىت؟

به دلىياپيه ره زیاننىكى گه‌رده بهر به كارهینره كه ی ده كه ویت. له وانه يه
مىكروپى نه خۇشى له پى چەقۇ به كارهاتوه كه وه بۇ خوینه كه
گویند بىته وه، يان له پى هه‌وارى ده‌رو به‌ريه وه، نه گەر ژماره يه ك مىكروپ
به‌هر پىگاپه ك بۇ خوینه كه ی گوازانه وه، ئه‌وا هه‌ر تاكه مىكروپىك
به‌شیره يه كه ی نه‌دازه‌یى هه‌موو نيو كاتژمىرىك چه‌ند هیند ده‌بىته وه، هه‌ر
مىكروپىك ده‌بىته دوان و... خۆنه گەر واماندانا هه‌زار مىكروپ بۇ نه‌و يه ك
گرام خوینه گوازولونه‌ته وه، ئه‌وا دواى نيو كاتژمىر ده‌بىته دووه‌زار، دواى
كاتژمىرىك ده‌بىته چوار هه‌زار و پاش كاتژمىر و نيوپك ده‌بىته هه‌شت هه‌زار و
پاشان ژماره يان زىاده‌كات بۇ شانزه‌هه‌زار، دواى نىپه‌رپوونى دوو
كاتژمىر، پاش سى كاتژمىرىش ژماره‌ی مىكروپه كان ده‌بىته شه‌ست و چوار
هه‌زار كه به‌ته‌لولى نه‌و گرام خوینه داگیر ده‌كەن. ئه‌مه سه‌ره‌پاى نه‌و
پاستىپه‌ی كه هه‌ندىك له جۆره‌كانى به‌كتريا وه ك به‌كتريا چىلگه‌پيه كان
(نۆبه‌شپان مه‌ترسیدارن) نقد خىراتر له‌م نمونه‌يه له خویندا گه‌شه‌ده‌كەن.
ئه‌وه‌ش زانلوه خوینی ناژه‌له‌كه پاسه‌ته‌خۇق دواى مردارىوونه‌وه‌ی
ژماره‌يه‌كه ی نقد مىكروپى تىده‌چىت (له‌به‌رنه‌وه‌ی لاشه‌ی ناژه‌له‌كه به‌رگى
نامىنىت) و به‌وه‌ش پىس و زه‌ره‌رمه‌ند ده‌بىت بۇ ته‌ندروستى مرقۇ، نه‌گەر
خواردیه‌وه، پاخود له جىگاپه ك هه‌لى بگرىت و دواتر بىخواته‌وه.

گۆشتی به‌راز

میکروبیک هه‌یه به‌ناوی (به‌رسینا) که له گۆشتی به‌رازدا هه‌یه و له پله‌ی گهرمی نۆز نزمدا (۱۰-۱۵ پله‌ی پهنی) ده‌ژی. نۆزیه‌ی ئه‌یروپییه‌کان گهرمانی ئه‌م میکروبهن. نۆزیه‌ی توشبوانیش به‌ نه‌خۆشییه‌کانی بڕه‌یه‌ی پشت و جومگه‌کان هۆکاری نه‌خۆشییه‌کانیان ئه‌م میکروب‌ه‌یه.

لێکۆلینه‌وه‌کان ده‌ریانخستوه ئه‌م به‌کتریایه له ئاو و نۆزیه‌ی خواردنه‌کاندا هه‌یه، به‌لام کاتیگ مرقۆ ده‌یخوات به‌ ئه‌ندازه‌ی ئه‌و به‌کتریایه‌ی له‌ده‌می به‌رازدا به‌هه‌یز نییه، چونکه ده‌می به‌راز ژینگه‌یه‌کی نۆز گونجاوه بۆ که‌شه‌کردنی ئه‌م به‌کتریایه.

به‌راز به‌ په‌نسلین و بژه‌ زینده‌گییه‌کان (المضادات الحيوية)ی نۆز چاره‌سه‌ر ده‌کرن، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا هه‌ر هه‌لگری ئه‌م به‌کتریایه ... پۆز له‌بۆی پۆزیش نه‌خۆشی زیاتر له‌و نه‌خۆشییه‌یه‌ ده‌نۆزیته‌وه که هۆکاره‌کانیان خواردنی گۆشتی به‌رازه و له‌پیشتردا نه‌زلنرابوون.

ئازله‌ی خنکاو

له‌م بۆاییانه‌دا په‌یوه‌ندی نێوان ئه‌و نه‌خۆشییه‌ی ئازله‌ی خنکاو هه‌لگریه‌تی له‌گه‌ڵ ته‌ندروستی مرقۆدا نۆزله‌یه‌وه. به‌دریژایی ژبانی ئازله‌که دیواری پیخۆله ئه‌ستووده‌ی ئازله‌ و هه‌ک به‌ریه‌ستیک کارده‌کات له‌به‌رده‌م گوێزانه‌وه‌ی میکروب له‌ پیخۆله‌وه (که پاشه‌پۆی تێدا به‌) بۆ له‌شی ئازله‌ و خۆینه‌که‌ی. دیواری ناوه‌وه‌ی ئه‌م پیخۆله‌ ناھێلن مېکروب بۆ له‌شی

ئاژەلەكە بگوێزێتەو، هەرودەك لەناو بۆرییە خوێنەكاندا دیوارێکی تر هەیە ناهێلێت میکروب بۆ خوێنی ئاژەلەكە بگوێزێتەو.

کاتیك ئاژەلێك دەخنکێت بەهێواشی مردار دەبێتەو، مەترسی ئەم مرداریبونەو هێواشە لەوهدایە کە دیواری داپۆشەری ناووەی پێخۆلە بە پلەبەندی بەرگرییەکی وندەکات و بەمەش میکروبە زیانبەخشەکان دیواری پێخۆلەکان دەبێن و بەرەو خوێن و گۆشتی دەوریەری دەچن. پاشان ئەم میکروبانە بەهۆی سوپی خوێنەو بۆ هەموو بەشەکانی لەش دەگوێزێتەو، چونکە هێشتا ئاژەلەكە مردار نەبووەتەو... هەرودەها ئەم میکروبانە لە دیواری بۆرییەکانی خوێنەو بۆ گۆشت دەچن بەهۆی کەمی بەرگری دیواریەکانی بۆرییەکانی خوێنەو ئەمەش وادەکات وەك شۆنگەپەکی گەورە ئەم میکروبانە لێبێت. لەدوايیدا ئەم میکروبە زۆربوونەش تەندروستی ئاژەلەكە هەتاكو مرداریبونەو بەتەواوی دەشێوێنن. مرداریبونەو هەشی لەم حالەتەدا، واتە بوونی مەترسییەکی گەورە لە لەشی ئەم ئاژەلە خنكاوەدا.

ئەو ئاژەلەکی بەئازار و لێدان مردار دەبێتەو

ئایا لێکچوون لەنیوان مەترسی مرداریبونەو ئاژەلێك کە خنكاو لەگەڵ مرداریبونەو بە لێدان هەبێ؟
بەڵێ... ئەو ئاژەلەکی کە لێ دەدرێت توشی مرداریبونەو پەکی هێواش دەبێت بەتەوێکی وەك خنكاو، بۆیە هەمان ئەو حالەتەکی بەسەر ئاژەلە خنكاوەکەدا نێت توشی ئەمیش دەبێت.

زیاد له‌وه‌ش لیدان ده‌بیته‌موی شتواندن و په‌رتکردنی بقریه‌کانی خوین له‌شوینی لیدانه‌که‌دا، هه‌روه‌ها خانه‌کانیش په‌رت و پارچه‌ده‌کات و به‌مه‌ش پټکهاته‌ی خوین و خانه‌کان تټکه‌ل ده‌بن و کارلټک له‌نیوان ماده‌ه ژه‌ه‌راوییه زیان‌به‌خشه‌کاندا ه‌ووده‌دات، له‌به‌رنه‌وه له‌شوینی پیا‌گټه‌شانه‌که‌دا تټیینی ئاوسان (تورم) ده‌کرفت، نه‌مه‌ش ه‌وکاری نه‌و کارلټکه‌کی‌میا‌یه زیان‌به‌خشانه‌یه که ده‌بنه دروست‌کری ماده‌ی ژه‌ه‌راوی له‌گه‌ل قلیشان و دامالینی پیستی نازه‌له‌که به‌موی لیدانه‌که‌وه. به‌مجوره نه‌و نازه‌له‌ی به‌لیدان مرداره‌بیته‌وه ده‌بیته‌کان‌گایه‌ک بق میکروب‌ی زیان‌به‌خش و بق ته‌ندروستی مرقیش جیی مه‌ترسی ده‌بیت.

نه‌و نازه‌له‌ی له‌شوینیکی به‌رزه‌وه ده‌که‌ویته

خواره‌وه

حاله‌تی نه‌و نازه‌له‌ی به‌م ڕټگایه‌ مرداره‌بیته‌وه وه‌ک حاله‌تی نه‌و نازه‌له‌یه که به‌لیدان مردار ده‌بیته‌وه، له‌شوینی که‌وتنه‌خواره‌وه‌دا نه‌و تټکشان و په‌رنه‌ونه ه‌ووده‌دات و ده‌ست ده‌کات به‌گیان ده‌رچوونیکی ه‌پواش... ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر بوی که‌وتنه‌ خواره‌وه‌ش راسته‌وخو مردار به‌یته‌وه، میکروب‌به‌خیرایی هه‌موو لاشه‌که‌ی داگیرده‌کات، بۆیه ده‌بینین بۆگه‌نی (عفونات) به‌خیرایی له‌لاشه‌ی نه‌م نازه‌له‌دا زیاده‌ده‌کات، وه‌ک به‌لکه له‌سه‌ر بوونی میکروب و زینده‌وه‌ری وردی مه‌ترسیدار تیا‌یدا.

ئەو ئاڙەلەي بە شوقى ئاڙەلىكى تر مردار دەبىتتەو

دەگونجىت ئاڙەلە ئەنجامى شەرەشوقى نىوانيانەو مردار بېنەو .
 ئايا ھېچ مەترسىيەك ھەپە لە خوارىنى گۆشتى ئەو ئاڙەلەي بەم پىڭايە
 مردار دەبىتتەو ؟

مردارىونەوئى ئاڙەلە بەم پىڭايە وەك مردارىونەوئى بە پىڭايى لىدان ،
 بەلكو مەترسىدارتوشە ... بەزۇرى ئاڙەلە كاتىك شوق لە ئاڙەلىكى تر
 دەدات ، شاخەكان دەچن بەناوچەي سكى ئاڙەلە لىدراوەكەدا ، بەتايىبەت
 پىخۇلەكانى . لەوكتەدا شاخى پىس و مىكرۇبايى دەچىتتە خوئىن و
 پىخۇلەكانى ئەوئى بەرامبەرى ، ديارە خوئىنىش بەلاشەيدا بلودەبىتتەو ،
 لەوئى ئەو ئاڙەلە شوق لىدراوەكە مردار دەبىتتەو . خوارىنى گۆشتى
 ئاڙەلەكە لەم ھالەتەدا مەترسىيەكى راستەقىنە لەسەر تەندروستى موقۇ
 سروسندەكات .

ئەو ئاڙەلەي دېرندەي كىئوي پەلامارى دابىت و لىي

خواردىت

ئاشكرايە چېنوكى دېرندە (ھەروەھا كەلبە و لىكى زۇرەيى دېرندەكان)
 پېرەتى لە مىكرۇب ، بۇيە كاتىك دەيكات بە لەشى ئاڙەلىكى تردا ، ئەو
 مىكرۇبانە دەگۆتۇرئەو بۇ خوئەكەي و پاشان ئاڙەلەكە بەھتواشى
 مردار دەبىتتەو ، بەمقۇرەش لاشەي ئاڙەلە مردارەوئى بۇوئەكە دەبىتتە
 كانگايەكى مىكرۇب و زىندەوئە زۇرورە زىانبەخشەكان . ئەمە جگە لەو

حالتی وەك لە ئایەتەكەدا هاتوووە ﴿إِلَّا مَا ذَكَّرْتُمُ﴾ واتە: مەگەر فریای چەقۆكەوتبن.

ئەگەر ئازەلتێك توشی یەكێك لەو حالەتەنەی پێشوو بوو، بەلام هێشتا مردارنەبووبوو وە و پێش مرداربوونەوەكە ی سەربردرا ئەوا لاشەكە ی لەو ماددە یە پزگاری دەبێت كە دەبێتە هۆی گوێزانەوێ میکروب بۆی، ئێویش خوێنە... چونكە خوێن ئەو شە زیندەگییە گرنگە یە لە لاشە هەر زیندەوێكدا كە لە توانایدا یە بەرگری ملیۆنان میکروب و مشەخۆر (طفیلیات) بكات، بەوێ كە خەزگە ی سەپی و دژە تەنەكانی تێدا یە، مادام ئەو زیندەوێكە زیندوو بێت و لە پلە ی گەرمی سروشتیدا بێت، بەلام كاتێك ئازەلەكە مرداربوو وە و خوێنیش لە سوپانەو وەستا، ئەودەمە میکروبەكان بەبێ بەرگری دەمێننەو، بۆیە باشترین پێگا لەم كاتەدا دەرکردنی خوێنەكە یە لە لاش لە زووترین كاتی گونجاو.

شایانی باسە كاتێك كە ئازەل سەردەبردیت و خوێنەكە ی بە تەوڵی لە لاشە ی دەرەچێت، ماسولكەكانی ئازەلەكە كرز دەبن و پادە ی ترشیتی نێو گوشتەكە زیادەكات و PH كەم دەبێتەو، ئەمەش وادەكات ئەگەر پێشتریش میکروب (بەكتێریا) لە گوشتەكەدا هەبووبێت (بۆنمۆنە ئەگەر ئازەلەكە نەخۆش بووبێت) ئەو بەكتێریایانە لەناو بچن.

به زهیی به ئاژه لاند

گەر ئاژه لمان سهره پهی و خوینهنه ره کانیمان بهی و دوايش خوینه که ی
پزیش، نایا ئاژه له که ههست به ئازار دهکات؟

زانست ئه و راستیه ی دزییه وه که سهنته ره کانی ههستکردن به ئازار
له کار ده وهستن نه گەر کرداری خوین بۆ چوونیان بۆ ماوه ی تهنها سی چرکه
وهستا، چونکه به بهردهوامی پتویستی به تۆکسجینی خوین ههیه.

لهوانه یه که سیک بلیت: چۆن ده لئین ئه و ئاژه له ههست به ئازار ناکات
له گه ل نه وه شدا که ده بینین له سه ر برینه که دا هه لبه ز و دابه ز دهکات و
ده جولیت و لول ده خوات؟!

ئه م جوله تابه تیانه ی ئاژه له که هۆکاره که ی نه وه یه که کۆنه ندای
ده ماری تا ئه و کاته ش هه ر زیندوه، که تا ئه و کاته زیندویه تی تیدایه و
تهنها ئاگاهی (وعی) له ده ستدله، له م حاله ته دا هیشتا گه روی نه بره راوه و
کۆنه ندای ده مار به زیندویه تی ماوه نه وه و به مه ژیا نیش له ئاژه له که دا
ده مینیتته وه.

به لام نه وه ی که به ووده دات له کرداری سهره پین به شیوازی موسلمانان
نه وه یه که کۆنه ندای ده مار هه لده ستیت به ناردنی ئاماژه له مۆخه وه بۆ
دل به وه ی داوی خوینی لیده کات، چونکه خوینی پیناگات، به ته واوی وه ک
نه وه ی بانگ له دل بکات و بلیت: خوینم ئی به راوه! به په له خوینمان بۆ
بنیره، ئه ی ماسولکه کان! یارمه تی دل به دن به خوین، ئه ی جهسته! خوین
ده ربکه، چونکه مۆخ له مه ترسیدايه.

له وکاته دا ماسولکه کان به کسه ر په سنان دروسته کهن و جوله په کی
 توند له هه ناو و ماسولکه دهره کی و ناوه کبیه کاندای پووده دات، په ستاننکی
 توند دروسته کات و هه موو نه و خوینه ی تیدایه ده نیریته وه بۆ دل،
 پاشان دل دواي پرپوونی به خوین، به خیرایی پۆلی خوی ده گیریت و
 پاسته و خو خوینه که بۆ مۆخ ده نیریت، به لام ناشکرا به که خوینه که ی
 پیناگات و ده چینه دهره وه ی لاشه ی نازله له که، بۆیه نازله له که جوله په کی
 تایبه نی تیدا دروسته بیت. به مجوره به بهرده وامی پال به خوینه که وه
 ده نیریت تاکو لاشه ی نازله له که به ته وای له خوین پرگاری ده بیت، واته
 نه کهر به پرنگایه کی دروست نازله له سه رپر درا، نه واته نهها بۆ ماوه ی سی
 چرکه زیانی تیدا ده میتیت و نه و جوله و هه لبه زینه ی له شوینه واری
 مانه وه ی زیانه له کوته ندای ده ماریدا، نازله له سه رپر درلوه کهش به هیچ
 شیوه یه که هست به بازار ناکات.

زمانی ناره لان

خوای گه ورده ده فرمونت: ﴿وَحُشِرَ لِّلْبَنِّانِ جُودُهُم مِّنَ الْإِنِّسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ (۱۷) حَقَّ إِذَا تَوَآ عَلَ وَأَوَّالِ النَّمْلِ قَالَتْ نَسْلُهُ يَكْأُيْهَا النَّمْلُ أَدْخُلُوا مَكِّنَكُمْ لَا يَحْمِلُكُمْ سُبَّتَنِّ وَجُودُهُمْ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ النمل/۱۷-۱۸، واته: هرچی سهریاز و له شکرى سوله یمان هه بوو له پهرى و سرقه و بالنده کان کورانه وه و نمایشیان کرد به پیز و پیکوپینکی هه موویان به سهرتا و کوتاییان به کیان گرت. هه تا گه یشته دزلی میرووله، میرووله مینیه به ک (هاواری کرد و) وتی: نه های میرووله ینه، بچه مال و کون و که له به ره کانتانه وه نه وه کو سوله یمان و سهریازانی پیشیلتان بکه ن، له کانتیکدا هه مستقان پیناکه ن.

﴿فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ مَحْطُ بِهِ. وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بَنِي إِدْنِ﴾ (۲۱) إِنِّي وَجَدْتُ أَمْرًا تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيتُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَهَذَا عَرْشُ

عَظِيمٌ﴾ النمل/۲۲-۲۳، واته: (سوله یمان) نقد چاوه پنی نه کرد (په پوو په یدابوو، به کسره هات و نیشته وه و) وتی: نه وه ی من پیم زانیوه تو پیتنه زانیوه، من له ولاتی سه به نه وه هه والینکی پاست و دروستم بؤ میناویت!! به پاستی من بؤم ده رکوت نافره تیکه فرمانپه وایبان ده کات و هه موو جوړه ده سولات و ناز و نیعمه تپکی پتبه خسراره، نه خننکی باشایه تی گه ورده شی هه یه، بینیم خوئی و نه ته وه که ی له جیانی خوا سوژده

بۆ خۆرد ده‌به‌ن، شه‌یتان کار و کرده‌وه‌ی چه‌وتیانی بۆ پازاندونه‌ته‌وه، به‌وه‌ژیه‌وه پێیازی راست و دروستی لێگرتوون، بۆیه ئه‌وان پێنمووی وه‌رناگرن.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَطْلُوقَ الطَّيْرِ﴾ (النمل/ ۱۶)، واته: (سوله‌یمان) وتی: ئه‌ی خه‌لکینه ئێمه‌ فێری زمانی بالنده‌ کراوین.

ئهم نایه‌تانه ئاماژه به‌وه ده‌ده‌ن که ئاژه‌لان زمانی وتووێژیان هه‌یه، هه‌ر کومه‌له ئاژه‌لێک زمانێکی گه‌توگۆی تایبه‌تی خۆیانیان هه‌یه.

هه‌نگ هۆکاری قسه‌کردنی خۆی هه‌یه له‌پێی سه‌مایه‌کی بازنه‌پیه‌وه وه‌ک پێنمایکردنی ئاکه‌کانی تری کومه‌له‌که‌ی بۆ شوێنی گۆله‌کان له‌گه‌ڵ دباریکردنی وردی دووری گۆله‌کان.

مریشکی دارستان (دجاجة الغابة) که‌مێک له‌ ئاکه‌کانی کومه‌له‌که‌ی دوا‌ده‌که‌وێت، بۆنه‌وه‌ی هێلکه‌که‌ی بکات، کاتی‌ک ته‌ولوده‌بێت به‌ ده‌نگی به‌رز ده‌گاری‌نێت و که‌له‌شیره‌که‌ش به‌ قوچه‌یه‌کی به‌رز وه‌لامی ده‌داته‌وه ئا‌کو شوێنه‌که‌ی پێبێت.

نۆزه‌ره‌وه‌ی (ئاشکرا‌کاری) هه‌نگوین که‌ بالنده‌یه‌که، هه‌رکات شوێنی هه‌نگوینی زانی ده‌نگێکی تایبه‌ت ده‌رده‌کات، شێر سه‌رجه‌م ئاژه‌له‌کانی ئه‌و ناوه‌ دوای ده‌که‌وێن ئا‌کو هه‌نگوینه‌که به‌خۆن.

جریوه‌ی چۆله‌که‌کان ئاماژه‌یه‌کی ئاشکرا‌یه له‌سه‌ر گه‌توگۆ و ئاخاوتنی چۆله‌که‌کان له‌ نێوان خۆیاندا.

تێبینی کراره‌ مێرووله‌ که‌ شوێنی خواردن ده‌دۆزێته‌وه، ده‌گه‌رێته‌وه بۆ خانه‌که‌ی، پاشان زۆر نابات به‌ ژماره‌یه‌کی زۆر مێرووله‌ی هاو‌پێیه‌وه به‌ره‌و شوێنی خۆراکه‌که ده‌پۆن، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر بوونی گه‌توگۆ و لێک‌حالی بوونیان.

یه کتیک له زانایان ئاشکرایکرد، ئه و میرووله یه ی جینگای خواردنه که ده بۆزیته وه، کاتیک میرووله یه کی تر ده بینیت به په له کانی (ده ستیان) ده بهین به په گدا، به مجوره زانیارییه کان بۆ میرووله که ی تر ده گوپزیته وه... و پرای ئه وه ش میرووله بۆزه ره وه که له پزینی (شرجیه) وه ماده یه کی بۆندار ده رده دات که راسته وخۆ له و جینگایه ی خواردنه که ی لپییه درێژ ده بیته وه بۆ ئه و جینگایه ی کومه له ی میروولانی ئی ده ژین!

ناژه‌لانیس وەك مړوگه‌ل و نه‌ته‌وه‌ی جی‌او‌ازیان هه‌یه

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَمِنْ ذَاتِي الْأَرْضِ وَلَا ظَلَمَ يَطِيرُ بِجَنَاحِهِ
إِلَّا أَمْرٌ مِّنَّا لَكُمْ﴾ الانعام/۳۸، واتە: هیچ زینده‌وه‌ر و گیانه‌به‌رێك نییه به‌سه‌ر
زه‌ویدا به‌وات و هیچ بالنده‌یه‌ك به‌ باله‌كانی به‌فریت و نه‌وانیش ئوممه‌ت و
گه‌لێك نه‌بن وەك ئێوه.

ئایه‌ته‌كه ئاماژه به‌وه ده‌دات كه ئاژه‌لانیس گه‌ل و كۆمه‌لی جی‌او‌ازیان
هه‌یه، هه‌ر گروپ و كۆمه‌لێك زمانێكی تایبه‌تی لێك تیگه‌یشتنیان هه‌یه.
پێشتر خه‌ك به‌ویان وابوو ئاژه‌لان ته‌نها بوونه‌وه‌رگه‌لێكی زیندوون،
ده‌خۆن و ده‌خۆنه‌وه، به‌لام به‌بێ ژیری و به‌بێ پێكخستنی كاروباریان.

وشه‌ی (دَلَّة) له ئایه‌ته‌كه‌دا سه‌رجه‌م زینده‌وه‌ران ده‌گرێته‌وه كه له
ئاو‌دا ده‌ژین، وەك ماسی و خشۆك و میرووه‌كان، هه‌روه‌ها بالنده‌كانیش
به‌تایبه‌ت تر، له‌گه‌ل نه‌وه‌ی كه زیاتر له دوو ملیۆن پۆلی ئاژه‌لان له‌سه‌ر
زه‌وی هه‌یه... زانایان لێكۆلینه‌وه‌یان له‌سه‌ر په‌فتاری ئاژه‌لان كړیوه و
هه‌ونی خێزان و كۆمه‌لی پاسته‌قینه‌ی ئاژه‌لانیان ئاشكراكړیوه، گه‌وره‌ترین
به‌لگه‌ش له‌سه‌ر نه‌وه‌ی هه‌ونی كۆمه‌لی میرووه‌كانه.

هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ك پێق و سروشستی تایبه‌تی ژانیان هه‌یه جی‌او‌از له
نه‌ته‌وه‌كانی تر، وێرایی نه‌وه‌ش نه‌وته‌وانه له‌گه‌ل په‌كتریدا ده‌ژین
پێنه‌وه‌ی ده‌ستدریژی بکه‌نه سه‌ر په‌كتر. هه‌ر تاكێك له‌و نه‌ته‌وانه پێق و
ته‌مه‌نی دیاریكراوی هه‌یه، گه‌ر ته‌مه‌نی می‌ش له‌به‌ری چه‌ند هه‌فته‌یه‌ك چه‌ند

سالتیک بوايه، نه نه ته وه يه ده ریا و وشکاني و که شيان داگیر ده کرد و له که ليدا ژيان نه ده ما؟

گه ژماره ی بالنده کان که م بکات (له ژماره ی ئیستا)، ژماره ی میرووه کان زیاد ده بیت و نه وه ش ده بیت هزی خوارینی سه رجه م پوهه که کان و له ناوچرونی کنگه کان و دوابه دواي نه وه ش نه مان و تیاچرونی ژيانی سه ر زه وی.

گه ژماره ی ماره کان که م بکات، ژماره ی مشک زیاد ده بیت و به وه ش به روپوومی کشتوکالی له ناوده چیت... بویه هر نه ته وه يه که به به وه ژماره يه کی حسابکراوی هه يه لای خواي مه زن، تاکو هاوسه نگی به رده وام بیت.

یه کیک له و مه سه لانه ی گرنگه لیږده دا به کورتي لتي بدوتین پښووه لای ناژه لان:

۱. دوپشک ده توانیت سی سالی دوابه دوايیه که هچ نه خوات.
۲. بۆقه کان ده توانن یه که سالی ته ولو به پښووه بن.
۳. میشووله ده توانیت ماوه ی ۳۵ کاتژمیر به بی خواردن هه لیکات.
۴. نیمساح له توانایدا هه يه دوو سال ناو نه خواته وه، کۆپه که شى ده توانیت هه شت مانگ نه وه بکات.
۵. جالجاڅکه ی تونلی (نفی) به وه نامراوه که تقریبه ی ژيانی به بی خواردن به پی ده کات؟! به شپوه يه که که کۆی ته مه نی (۳۰۵ رۆځ) ده توانیت (۲۰۸) پښان به بی خواردن بژی، له و ماوه يه شدا پښه ی چالاکیبه کانی له شى (میتابولیزم) بۆ (۱/۴۰) ی ناسته بنه په تیه که ی داده به زیت.
۶. وشتر ده توانیت مانگیکی ته واو به بی خوراک و دوو هه فته به بی خوارده وه ی ناو بژی.

به‌رهمه‌بینانی شیرى مالآت له‌نیوان گژوگیای هه‌رسکراو و خویندا

به‌روه‌ردگار ده‌هه‌رموئیت: ﴿وَإِنْ لَكَ فِي الْأَنْفَعِ لَعِبَرَةٌ تُشْفِيكَ بِمَنَافِي بَطْنِهِ، مِنْ بَيْنِ قَرْيَةٍ وَدَمْرٍ لَنَا خَالِصًا سِوَاكَ لِلشَّرِيبِ﴾ النحل/۶۶، وات: به‌پاستنی له‌ بوونی مالآت و (زینده‌وه‌رانی جۆرلو جۆردا) په‌ند و نامۆزگاری هه‌یه‌ بوئان و جینگای سه‌رنج و تیرامانه، له‌نیوان نه‌و شتانه‌ی که له‌ سکيانداهه‌یه، له‌ گژوگیای هه‌رسکراو و خویندا، شیریکی پاک و بێگه‌رد و خوش و به‌تام به‌رهم ده‌هه‌بین بۆ نه‌وانه‌ی ده‌یخونه‌وه.

نه‌م نایه‌ته‌ په‌یڕۆه‌ سه‌رنجمان بۆ داهه‌ینانکاری خوای مه‌زن پاده‌کێشیت له‌ به‌ده‌یئزلوانی و نایابی دروستکراوه‌کانیدا. وه‌هایکردوه‌ شیر له‌نیوان گژوگیای هه‌رسکراو (پاشعاوه‌ی خوراکی هه‌رسکراو) و خویندا به‌رهم بیت. پۆزینه‌وه‌کانی زینده‌وه‌رزانی نوێ له‌باره‌ی فرمانی نه‌ندامه‌کانی له‌شه‌وه‌ په‌ونی ده‌که‌نه‌وه‌ که کۆنه‌ندامی هه‌رسی ئازده‌لان، خۆراک هه‌رس ده‌کات و شله‌ ده‌مژیت و ده‌یگۆپیت بۆ خوین که به‌بۆرییه‌ خوینه‌کاندا په‌ی ده‌کات له‌پێناو خۆراک پێدانی سه‌رجه‌م خانه‌کانی له‌شی ئازده‌له‌که‌.

به‌رێک له‌و خوینه‌ بۆ گوانی ئازده‌له‌که‌ ده‌چیت، پۆزینه‌کانی شیر (الفد اللبنیة) له‌ گوانه‌که‌دا په‌گه‌زه‌ پێویسته‌کانی پێکهاتنی شیر پوخته‌ ده‌که‌ن و پاش نه‌وه‌ی شله‌ی نایه‌تی تێدا به‌کاربینن، شیر به‌رهم دیت که نام و په‌نگی نایه‌تی خۆی هه‌یه‌.

بەمجۆرە، زانستی نوێ دەیسەلمێنێت کە شیر لەنیوان گژوگیا و
پاشماوەی خۆراکی هەرسکراو و خۆینەوێ دەردەچێت، شیرێکی پاک و
خۆش و بەتام.

بەپاستی ئەو کردارێکی سەیر و سەرنجراکێشە، بە بەردەوامی لە
هەموو چرکە یەگا لە لەشی نازەلە شیردەرەکاندا پەودەدات.

خواردنی نازەلە کە لە گژوگیا و دانەوێلە، لەدوای چەند کردارێکی
تایبەتیەوێ دەگۆڕێن بۆ شیر، کە بۆ مۆڤ باشترین خۆراکە.

هنگ

هنگ ده فریت، کارده کات، گولاه ده مژیت، خانه که ی دروستده کات،
هه موو نه وه به ویست و وه حی خوی گه وره به.

خوی په روه ردار ده فرموت: ﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّعْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ اللَّحْلِ
يَوْمًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ﴾ النحل/۶۸، وات: په روه ردار تو (نه ی موقد)
نیگا و نیلهامی بق هنگ کردوه که جیگا له کون و که لینی چیاکاندا
بوخوی سازبکات، هه روه ها له که له بهری دره خته کان و له و شویتانهش که
موقد بوی ناماده ده کات.

پاشان لیکولینه وه زانستیبه نوییه کان گه یشتنه نه وه ی که خوی هه زن
وه ها له هنگ ده کات بق مژنی گولوی گوله کان بفریت، هه زاران مه تر له
خانه که ی بوورده که وینه وه و بوویاره بوی ده که پینه وه به بی نه وه ی هه له
بکات و بچینه خانه یه کی نه وه. وینرای نه وه ی خانه کانی نیو پوره ی
هنگ له نه نیشت په کتره وهن... نه مهش له بهرنه وه په که خوی گه وره
جوره هه ستنکی کاره بایی موگناتیمی له جه سته پدا خولقاندوه.

په روه ردار ده فرموت: ﴿ثُمَّ كُلِّ مِنْ كُلِّ الشَّارِبِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا
يَخْرُجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ، فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ﴾ النحل/۶۹، وات: پاشان (فرمان کردوه که) له هه موو به روه بوم

و (شىلەي گولان و شتى بەسود) بخوات و پىئمان راگە ياندوۋە: ئەو نەخشانىكى كە پەرۋەردگار ت بۇي كىشاۋىت بە ملكە چىپەۋە نەنجامى بدە، جا لەناو سكى ئەو ھەنگانەۋە شلەيەكى پەنگ جىاواز دېتە دەرەۋە كە شىفاي تىدايە بۇ (زۇد نەخۇشى) خەلكى (سەرەراي ئامى شىپىر و خۇشى)، بە راستى ئا لەمەشدا بەلگە و نىشانەي بە ھىز ھەيە بۇ كەسانىك بىر بىگەنەۋە.

لەدواي ئەۋەي ھەنگ گولاي گولەكان لەنئو لەشە بچووكە كەدا كۆدەكانەۋە، ئىدى لەشە بچووكە كەي دەبىتە كارگەيەك و ئەو گولەۋە بۇ شلەيەكى ئەۋتق دەگۈپىت كە شىفاي بۇ مەۋە تىدايە.

ئەو ۋەسەفەي قورئانى پىرۈز كە ھەنگۈين شىفاي بۇ مەۋە تىدايە، راستىيەكى زانستىيە و شىكارىيە زانستىيەكان بۇ ئەم ماددەبە ئەو راستىيەيان سەلماندوۋە... ھەموو زانايان كۆكن لەسەر ئەۋەي ھەنگۈين شىفاي بۇ مەۋە تىدايە.

ھەندىك لەۋانەي ئەمەنى خۇيان بۇ لىكۈلنەۋەي زىانى مېروۋەكان تەرخان كىرەۋە، گەيشتونەتە راستىگەل سەپىر و نامۇ كە دروستى زانبارىيەكانى نىئو ئايەتەكە دەسەلمىنن... چەندىن پۇلى ھەنگ ھەن لە شاخەكان نىشتەجىن، لە ئەشكەۋتى چىپاكاندا پەناگەي خۇيان بونىيات دەنئىن. چەندىن جۇرى تىر لەنئو كىلۋىسى دەرەختەكاندا پەناگە دروست دەكەن، لەنئو ئەو كوناۋەي لەقەدى دەرەختەكاندا ھەن. كاتىكىش مەۋە وىستى سود لە ھەنگۈين ۋەربىگىت مالىي كىرد و خانەي ئايپەتى لە قوپ يان تەختە بۇ دروست كىرد تاكو ئىپايدا بىمىنئەتەۋە و بۇي.

به مجوره تابه ته که بزمان پوون ده کاته وه که چۆن شه مئروانه
به ئیلها مئیکي خوايي، په ناگهي خوي بونييات ناوه و ده نئين، هر له
د پيرزه مانه وه ناكو پيژگاري شه مرق.

زانستی نوئ سە لەماندوو پەتە، هەنگ بۆ پە کە مەن جار لە چیاکاندا مال و
خانە ی دروستکرد، پاشان لە درەختەکاندا و لە بولیشدا لەو خانە و
شوینانەدا کە مرق بۆی دە سازیننیت و دروست دەکات.

ماسی

خوای گوده ده‌فهرمیت: ﴿وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَبْلًا ثَلَبْتُمْهَا وَتَرَى الْفُلُكَ مَوَاجِرَ

فِيهِ﴾ النحل/۱۴، واته: هر نه و زاته به که ده‌ریای بزرگ‌ترینان تا گشتی تهر تازه‌ی آن به‌ده‌سببیدن، تا له‌ناویدا جوده‌ها گوه‌ر و مرواری ده‌ربینن و له‌ده‌ست و ملی بکن، ده‌بینیت که‌شتبیه‌کان ده‌ریا له‌ت ده‌کن.

به‌کیک له‌و زینده‌وهرانه‌ی له‌ده‌ریا و تاراج‌کاندا ده‌ژی، ماسیه.

گوشتی ماسی ده‌وله‌م‌نده به‌ماده پرتینیه‌کان و فوسفور به‌پژده‌یه‌کی به‌رز، فوسفور بزرگانه زیندووه‌کان و چالاکیان پیویسته. ماسی زرد کانه‌ای گرنگی تری تیدایه وه‌ک کالسیوم و یود.

ماسی له‌قولایی ناو و له‌نیو ده‌ریا‌کاندا ده‌ژی و خوارینیشی له‌سهر پوهه‌که نفوم بووه‌کانی نیو قولایی تاراج که ماده‌ی (بلانونا)ی تیدایه و له‌ماسولکه‌کانیدا خه‌زنی ده‌کات، خوی پنی کاریگر نابیت، به‌لام بزرگ‌ترینی ده‌گوزیتسه‌وه که زرد خیرا پنی کاریگر ده‌بیت. کاریگر ربوونیش به‌م ماده‌ی (بلانونا)یه پاش خوارینی ژه‌مینکی ماسی ده‌رده‌که‌ویت له‌وشکی گه‌رو و زمان و لیدانی هیمانه‌ی دل و تاراجیه‌کی ته‌واوی هه‌موو جه‌سته له‌گه‌ل تاراج‌زوی خه‌و و خه‌وه‌توچه‌دا.

له‌به‌رنه‌وه‌ی ماسی پرتینی تازه‌لی و ماده‌ی (بلانونا)ی تیدایه، بویه بزرگ‌ترین ته‌س‌توره زرد به‌سوده و دله‌پلوکی و هاتنه‌وه‌یه‌کی پیمزله و

هەژان و ترشىتى گەدە كەمدە كاتەو. (بلاڧونا)ش بۇ نەخۇشى قورخەى گەدە و بوانزە گرى بە سوودە. (يۇد)يش لە چالاككردنى پۇتىنى دەرە قيدا پۇلى كارىگەرى ھەيە، چونكە (يۇد) دە چىتە پىكھاتەى ھۆرمۇنى (ئىرۇكسىن) ەو، بۇيە لە و ناوچانەى بوون لە دەريا و سەرچاوەى كانزاي (يۇد)يان نىيە، پۇتىنى دەرە قى گەردە دە بىت و كەسەكە توشى ئەو نەخۇشىيە دە بىت كە پىيىدە و تريت درمى (لاجوتىر الجھوظى)... ئەم گەردە بوونەش لە سەر شىئەى لوى گەردە (ورم كىبىر) لە پىشەو لە سەر گەردن دەرە كەوئ، (يۇد) چارە سەرى ئەم ھالەتە دەكات و دەيگە پىنئىتەو بارەكەى پىشەو. ھەروە ھا ھۆرمۇنى (ئىرۇكسىن) بەرپرسە لە كردارى بالقىبون لە نىزىنەدا.

سەد گرام لە ماسى ئەم ماددانەى تىدايە: ۱۶ گرام پىرۇتىن و ۹ گرام چەورىيەكان و ۲۰ گرام لە كالىسيۇم و دوو گرام لە ئاسن و نىو گرام پۇتاسىۇم و فۇسفۇر و بىرىك شىتامىن (B).

نەو ئاژەل و مېروانەي لە قورئاندا ناويان هاتوو

لە چەند جێگایەکی جیاوازی قورئانی پیرۆزدا ئاماژە بە ئاژەل و مېرووەکان درلۆ، جا یان بۆ حەرامکردنە (وەك بەران) یان پاسکردنی وەسفێکی خراپی هەندێك مرقفە (وەك گویدریژ و وشتەر و میشوولە و میش و جالجاوکە) یاخود پیرۆزی پێدان (وەك ئەسپ).

چەند سۆرەتێکی قورئان بەناوی هەندێك لە ئاژەل و مېرووە ناوێرن، ئەوانیش: البقرة - النحل - النمل - العنكبوت - الفيل - الأنعام.

لە قورئاندا ئاماژە بە ئاژەلان دراوە بەشیوەیەکی گشتی، وەك (الدَّابَّة) ۱۴ جار، (السَّوَاب) ۴ جار (جا مەبەست لێی بەدیهێنراوەكانە (بە مرقفیشووە)، چونكە بەسەر زەویدا دەپوات، یاخود هەرتەنها ئاژەلان دەگیرێتووە یان ئەو مېروانەي بە كێژووەری درەختەكان ناسراون. هەروەها جانەوهرانی كۆتایی دویا كە وەك نیشانەيەکی پۆزی دوايی دەردەكەون). (طیر) لە قورئاندا ۳۴ جار هاتوو و (طائش) ییش ۵ جار. (لەوانە بالندەي ئەبابیل و بالندەي ئیبراهیم و عیسا و ئەو فریشتانەي دەفرن). ... وە (الجوارح) یەك جار هاتوو (جا لە ئاژەلان بێت وەك سەگەكان یاخود پەلەوهر و بالندە بێت وەك بان). ... هەروەها (السَّبُع) هاتوو وەك ئاماژە بۆ ئاژەلانی وەك شێر و پلنگ و گورگ و تانجی و كەمتیار و هاوشێوەی

نهوانه ... (الأنعام) بیش که (وشتەر و مانگا و مەر و بزێ ده گرتته وه) ۳۲ چار هاتوو و هەر له سوره تی (الأنعام) دا چوار چار دووباره بووه ته وه.

له سوره تی (الأعراف) دا زۆرتین ژماره ی ناوی نازده ل و میروو هاتوو، باسی ۱۰ جۆر کرلو: وشتەر و مانگا و مار و کولله و ماسی و بالنده ی شه لاقه و بۆق و نه سپی و مه یمون و سه گ... هەر له قورئانی پیرۆزدا هه ندیک له به رو بوومه نازده ل بیه گرنه گان بۆ خۆراکی مرقیسی هاتوو: وهك (البيض المکنون) هیلکه ی کپ له سه ر که وتوو و (العسل) هه نگوین و (اللبن) شیر و (الأوبار) توك و موو و (الجلود) پێست و (الصوف) خوری و (اللحم) گوشت و (الشحوم) چه وری.

ئه م خشته یه ریزیه ندیی ئه و نازده ل و میروانه یه که له قورئاندا ناویان هاتوو (به پیتی پێته هه جاتییه گان) له گه ل ناوی ئه و سوره ت و ئایه تانه ی تیا یاندا هاتوون.

ناوي نازوله ناوهاتوره كان له القويثاندا	ناوي سعده و ثماره ي تابه تكان كه ناوه كاني تيدا هاتوره
الإبل - الناقة - (البحيرة) - (السانية) - (الوصيلة) - (الضامن) - (الجمل) - (الحام)	الأنعام (١٤٤) الفاشية (١٧) هود (٦٤) الأعراف (٧٣، ٤٠، ٧٧) الإسراء (٥٩) الشعراء (١٥٥) القمر (٢٧) الشمس (١٣) الحج (٢٧) المائدة (١٠٣)
البعوضة	البقرة (٢٦)
البغال	النحل (٨)
البقرة - البقر - العجل (ويشمل عجل إبراهيم السمين و عجل له خولر الذي اتخذه بني إسرائيل إلها)	هود (٦٩) البقرة (٧٠، ٧١، ٩٣، ٩٢، ٥٤، ٦٩، ٦٨، ٥١، ٦٧) الأنعام (١٤٤، ١٤٦) النساء (١٥٣) الأعراف (١٤٨، ١٥٢) طه (٨٨) الذاريات (٢٦)
الثعبان - الحية	الأعراف (١٠٧) الشعراء (٢٢) طه (٢٠)
الجراد	الأعراف (١٢٣) القمر (٧)
الصار - الحمير - حمر	الجمعة (٥) النحل (٨) لقمان (١٩) المدثر (٥٠)
الحوت - الحيتان - اللحم الطري (المسك) - صيد البحر وطعامه	الكهف (٦١، ٦٣) الصافات (١٤٢) القلم (٤٨) الأعراف (١٦٣) فاطر (٢١) المائدة (٩٦)
الخنزير	البقرة (١٧٣) المائدة (٣) الأنعام (١٤٥) النحل (١١٥)
الخيل	آل عمران (١٤) الأنفال (٦٠) ص (٣١) العاديات (١)
الذئب	يوسف (١٤، ١٣)
الذباب	الحج (٧٣)
السلوى	البقرة (٥٧) الأعراف (١٦٠) طه (٨٠)
الضأن - النعجة - نبح عظيم (الكبش)	الأنعام (١٤٣) ص (٢٣، ٢٤) الصافات (١٠٧)
الضفادع	الأعراف (١٣٣)

ناوى ئاژەلە ناوماقوۋە كان	ناوى سۈرەت و ژمارەى ئابەتە كان كە
لە قورئاندا	ناوەكانى تېدا ماتوۋە
المنكبوت	المنكبوت (۴۱)
الغراب - الغرابيب	المائدة (۲۱) فاطر (۲۷)
الفراش	الفارقة (۴)
الفيل	الفيل (۱)
الفرقة	البقرة (۲) المائدة (۶۰) الأعراف (۱۶۶)
الفسورة (الأسد باللفة الحبشية) -	المدثر (۵۱) المائدة (۳)
الصبح	
القلم	الأعراف (۱۴۴)
الكلب	الأعراف (۱۷۶) الكهف (۲۲، ۱۸)
المعز	الأنعام (۱۴۳)
النحل	النحل (۶۸)
النمل	النمل (۱۸)
الهدود	النمل (۲۰)

لە خستەكەو دەردەكەوئەت كە قورئانى پەيغەز ۲۷ پۇلى ئاژەلانى باسكروۋە. شېردەرەكان زياتر لەوانى تر ماتوۋ (۱۲ جۇريان): جۇريان لە ئاژەلە كاۋىژكارەكان و سېانى گۆشتخۇر (شېر - سەگ - گورگ) و چوار لەوانەى بۇ سواری بەكاردين (نەسپ - ھېستەر - گوئىدريژ - فيل) و (بەراز و مەيمون)... لەگەل ھەشت جۇر مېرو و سى جۇر ئالندە و يەك جۇر لە ھەريەكە لە ماسى و خشۇك و وشكاۋەكپەكان.

لەم بەشەدا بەكورتى چەند زانىارىيەكى سەرەتايى لەسەر ھەريەكە لەو ئاژەلە دەدەين، بەھيواین ئەمە سەرەتايەك بېت بۇ خوئنەر كە خۇى بەدواى زانىارى زياتر لەبارەى ئەم ئاژەلەنەو بەگەپت.

(١) وشتر (الإبل - Camel)

خوای گەرە دەفەر مویت: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾ الفاشیة/١٧. واتە: ئایا ئێوہ سەرئەجی وشتر نادەن چۆن دروستکراوہ.

لەبەر ئەو کۆمەڵە خەمەلات و نایبەتەندییە سەیر و سەرسامکارانەى لە پێکھاتەى لەشی وشتردا، خوای گەرە ھانى مرقۇ دەدات لێى بپوانیت و بە وردی تەماشای نایبەتەندییەکانى بکات.

وشتر برژانگی درێژی ئەستووری ھەبە لە باشبێنى لە شەو و پۆشیدا یارمەتى دەدات. لە لوتى وشتردا شەو ھەوا گەرمەى ھەلیدەمژیت شەدار دەبێت و لە ھەناسەدانەوہشدا ساردی دەکات تاكو ھەلى ئاوہکە بۆ لەشی بگێژێتەوہ، لوتى وشتر وێکچووی ئامیزى کوندیشنە. پێستى وشتر بە بەراورد بە ئازەلانى تر ئەستوورترە، ئەمەش نەگەيەنەریكى (عازل -

جیاکەرەوہ) بەکى گەرمى دروستدەکات و کردارى ھەلماندن کەمدەکاتەوہ. ھەستى بۆنکردنى بەھیزە، دەتوانیت لەسوورى یانزەدە کیلۆمەترەوہ بۆنى ھاورێکانى بکات. لێوى سەرەوہى جۆرنکە خواردنى پووەکە دەرکاویبەکانى بۆ ئاسان دەبێت و ٢٤ ددانیشى ھەبە.

ھەندیکیان (لە جۆرى عەرەبى) کۆپاریکیان لە چەورى لەسەر پشت ھەبە و ھەندیکیشیان

دوانيان ھەيە، ھەركات بىيانەۋىت بە ئاسانى دەتوانن چەۋرىيە خەزىنكرالوھ كەي كۆپارىسان سەرف بىكەن، بەھقى جولە و فاكتەرى كىشكرەن. قىيتى و بەرزى كۆپار نىشانەي تەندروستى باشى وشتەرە و كۆپارى بچوكىش نىشانەي نەخۇشپىيەتى.

وشتەر لەسەر برسېتى و تىنۋىتى ئارام دەگىرت و لە دىۋارى گەدەيدا ناو و خۇراڭ خەزىن دەگات. ئەو خەسلەتەي ۋا لە وشتەر دەگات بەرگەي ناپەھەتى پىڭگا و گەرما بگىرت بەبىن خواردن و خواردنەۋە ئەۋەپە كە جەستەي بەشتىۋەپەك خولقېنرلەۋ نۇر خەزىن بىكات و كەمىش ۋن بىكات. تۋانايەكى گەۋدەي ھەرسكرەن و مژىنى ھەپە و دەردراۋەكانىشى (ئارەق، لىك، مېز و پىچىسى) كەمن... ھەروھە نۇر لە ۋارەي بۇ ژىنگە دىت ۋەك (بۇرسا) ئەم ئازەلە پارىزگارى لىدەگات، وشتەر ھاۋىنى ژىنگەپە. ئەم خەسلەتەي تۋانايە رافەي ئەو پىنمايەي پىنقەمبەر (ﷺ) دەگات كە لەۋاي خواردنى ژەمىك گوشتى وشتەر دەستىۋىژ بگىرىت.

خۇڭكە سۈرەكانى خۋىنى ھىلكەين، ئەم شىۋەپە لە بالندەكانىشدا ھەپە تاكو ۋەھا لە لەشيان بىكات سوك و جولە ئاسان بن، ھەروھە ئەم شىۋە ھىلكەپپە دىژكۆلەپپە ھەندىجار پۇيشتن و دەرچۈنى خۋىنىش لەناو بۇرى و مولولەكانى خۋىندا ئاسان دەگات، پۇيشنى خۋىن ئاسان دەگات و ئەگەرى ۋەستانىشى نۇر كەم دەگاتەۋە. وشتەر دەتوانىت زىاتر پارىزگارى لە شلە ئەلىكتۋىلىتپپەكان (كانزا و خۋىيەكان) بىكات لە لەشېدا، بەۋەش چالاكى و زىندۋىيەتى لە كەشە سەختەي بىباباندا زىاتر دەبىت.

وشتەر دەتوانىت ۲۰۰ لىتر ئاۋ لە ھاۋەي ۲۴ كاتژمېردا بھۋانەۋە. دەتوانىت بەتەنپا بەخېرايى ۲۰ كىلوگەتر لە كاتژمېرىڭدا بۇ ھاۋەي ۳ رۇژ و بە كەسكىشەۋە كە لەسەر پىشتى بىت ۱۲ كاتژمېر بە بەردەۋلىمى بەبىن ئاۋ

و خۇدراك بەرپىدا بېھوات. دەتوانىت ۱۰٪ ى شىنى لەشى ونبكات بىنەوہى
كارىگەرى خراپى لەسەر دروستبىت، لەكاتىگدا ئەگەر زىندەوہەرانى تر ۱۲٪
ى شىنى لەشيان لەدەستبەن دەمرىن و تىادەچن.

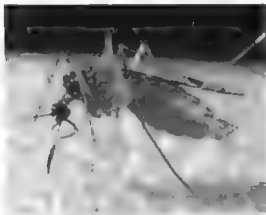
پىنستى وشتەر بۇ پىنلۇ بەكارىت و توكەكەى بۇ پۇشاك و شىر و
گۆشتەكەشى بۇ خواردن. شىرى وشتەر تاكە شىرى ئازەلانە كە فېتامىن
(C) ى تىدایە، ئەم فېتامىنە پارىزگارى لە شىرەكەى دەكات بۇ ماوہىەكى
درىژ بەبىن خراپىوون بىننىتەوہ. شىرى وشتەر بۇ چارەسەر بەكارىت،
ئەمەش پاستىنى زانستى بوونى ئەو ئامۇزگارىيەى پىفەمبەر (پەندە) بوونتر
دەردەخات كە پىنمەيى دەدات بۇ بەكارەئىنانى شىرى وشتەر (تەنەت
مىزەكەشى!) بۇ چارەسەر كرىن.

ئازەلىكى پىنكەتە سەير و بەھىز، كەچى بۇ مۇۋە پامكرلوہ.

(۲) میٹھولہ (البعوضۃ - Mosquito)

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا تُوَفِّهُمَا فَأَمَّا الَّذِينَ
ءَامَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ
مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ، كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ، كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ

بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ﴾ البقرة/۲۶. واتھ: بہ راستی خوا شہرم ناکات ہر
نمونہ یہ کہ بہینیتہ وہ (بہ بچو کترین درسنگر لوی) میٹھولہ یہ کہ یا لہ ویش
بچو کتر. جا نہ وانہی باوہ ریان ہیناوہ، چاک دہ زانن کہ نہ م نمونہ یہ راستہ
و لہ لاین پہ روہ ردگار یانہ وہ یہ، بہ لام نہ وانہی کہ کافر و بی بیوان دہ لین:
خوا مہ بہستی چیبہ لہ م نمونہ یہ دا؟ زورینکی پی گومرا دہ کات و زورینکی
تیریشی پی ہیدایت و رینمونہی دہ کات بہ لام دیارہ کہ جگہ لہ لار و ویر و
یاخی و تاوانباراں کہ سی تری پی گومرا نابینت.

بوچی خوائ گہ و دہ لہ
ہینانہ وہی میٹھولہ بہ
نمونہ شہرم ناکات؟ چونکہ
ہق و راستیبہ و زاتی خودا
گومہ لیک سیفہ تی سہیری
پندارہ.

میٹھولہ لہ میروہ
دوبالیبہ کانہ و لہ گہ ل میٹھولہ

له هه مان خیزانن، میژوله له هه مو جیهاندا هه ن جگه له جه مسهره کان و له بهر زایی ٥٥٠٠ مەتر و نزایی ١٢٥٠ مەتر له ئاستی پووی ده ریاوه.

میژوله ٣٤ په گز پان جۆری ههیه و ٣١٠٠ پۆل ده گرێته ره. له ماوهی ژیا نیدا نزیکه ی هه زار گه را (له هه ر جارێکدا ١٧٠ گه را) له ناوی وه ستاو (مهنگدا) داده نیت... مییه ی میژوله که گه راکانی پنبه به هۆی وه رگری هه ستیار که له ژیر سکیدا هه ن له جینگایه کی گونجاو ده گه ریت بۆ دانانی گه راکانی، که جینگایه کی بۆزییه وه دایانده نیت. درێژی هه ر گه رایه ک له ١ ملی مەتر تێپه پناکات. له بۆای دانانی گه راکان که په نگیان سپیه و له بۆای تێپه پوونی ١-٢ کاتژمیر له کرداری دانانه که، په نگه که ی بۆ په ش ده گریت (مه به ست له په نگ گرینه که ش پارێزگاری و شار دنه وایانه له میژوو و بالنده کان، تا نه به خوراکی ئه و زینده وهرانه)، هه ندیکیان به پیتی ژینگه که یان په نگیان ده گرین.

Smother the at part of the nose and draw the head into the mouth.

پاش ٢-٨ پۆز گه راکان ده تروکین و کرمۆکه کان ده رده چن و له پاش تێپه پوونی ٩-١٤ پۆز میژوله یه کی کاملی لی پیکیت و به هه وادا ده فریت. له بۆای نه وه ی میژوله له سه ر له شکی که سیک

(خانه خوی) داده به زیت، به دهر دانی سه رکه ریکی حنگایی (موضعی) پووی پیسته که شیدار ده کات بۆ نه وه ی به ئاسانی خورتومه که ی به ناو پیسته که دا (وه ک دهرزی) یه ک بیات. نه م خورتومه شه ش به شکی لاوه کی تری ههیه

(وهك چه قق وه مان) خورتومه كه له سه ر بهوی پسته كه جیگر ده كن تاكو به ناسانی بچینه نیو نزیكترین خوینبه ری بهوکارییه وه، نهم میرووه توانابه کی باشی هه به له جیاکردنه وه و هه ستردن به خوینبه ره گان، میسوله كه پسته كه كونده كات و پاشان خوین ده مژیت... نهیانی گواستنه وه ی نه خووشی به هوی میسوله وه له کرداری هیلنجدانیا به تی كه له هه موو مژینیکی خویندا ده یكات، نه وه ی مژیویه تی له له شیکه وه ده بیات بق له شی كه سینی تر نا له گوتاییدا ژمه خواردنیکی نوئ به ده ستنینیت.

میسوله له پژین (لیك) كه گانیدا ماده به کی دژمه یین هه به وهك (EDTA) وایه، وه ها له خوینه مژلوه كه ده كات به به رده وامی هه ر به شلی به مینیتته وه و ناسانیش بچینه له شی وه و دووباره له سه ر له شینی تر بیهینیتته وه.

كاتیک میسوله ئامانجیک ده مژننه وه جیگابه کی بهاریکرو به هوی خورتومه كه یه وه دیاریده كات... میسوله ده رزییه کی به داپوشه ریکی تاییه ت داپوشه رلوی هه به، هه ركات خوینی مژی ده ریده كاته وه. پسته به هوی نهم ده رزییه وه کون نابیت، به لکو به هوی لیوی سه ره وه یه وه ده بیت كه وهك چه قق وه هابه و لیوی خواره وه شی ددانی لاری بهوه و ناوه وه ی پتویه به.

لیوی خواره وه کاری (مشار) ده كات واته وهك مشار ده جولیت و به هوی لیوی سه ره وه پسته كه شهق ده كات، هه ر له جیگای شهقبونه كه وه ده رزییه كه ده چینه ژهوه وه تاده گانه خوینبه ر کرداری مژینه كه ده ست پتیه كات. له ماوه به کی كورتدا نه نزیمه گانی له شی كه سه كه كه خوینی ده مژیت هه لده ستیت به مه یاندنی خوین له و جیگابه دا، به لام میسوله كه ماده به كه له له شیدا دروسته كات و بق خوینبه یی مژانی ده رده كات له و

ناوچەپەدا، ئەوەش بۆ پێگەگرتن لە مەباندنى خوێن، بەوجۆرەش کاری مژینهکە ئەولو دەبێت.

ناسراوترین جۆری مێشووڵە (ئەنفیلەس) ئەکە ترسناکترین جۆریانە و مېکروبی نەخۆشى مەلاریا دەگوێزێتەو. مێشووڵە پێژەى ٩٠٪ى ئەو نەخۆشیانە دەگوێزێتەو کە بەهۆى مېرووەکانەو نۆشى مرقە دەبن.

نێرەى مێشووڵە خۆراکی لەسەر مژینی پووک و گول و گولارەکانیانە، بەمۆرە تەنها مێپەکان خوێنى ئاژەل و مرقەکان دەمژن. وەک لە ئایەتەکەدا مێشووڵە (بعوضه) بە مەن هاتوو... نەهێنى تاییبەتەندیتیشی لە مژینی خوێن گەرانەتەى بەدواى سەرچاوەى پرتوتیندا بۆ بەرەمەهێنان و پێگەیاندى گەراکانى، ئەو جەخت دەکاتەو لەسەر مژینی خوێن تا پارێزگارى لە وەچەى خۆى بکات.

مێشووڵە ئامیزى زۆر هەستیارى هەستکردن بەگەرمى هەیه (ئەندازەى هەستیارىبەکەى ١٠٠٠/١ پلەپە). بەکارهێنانى تیشکى ژێر سوور لەو شەبەنگەدا بەکە مێشووڵە دەتوانێت ببینیت و بەهۆیەو لە توانایدا بە هەست بە کەمى خەوتوو و بێدلربکات، جیاوازی بکات لەنیوان دایک و باوک و مندال و تەنانت ئافرەتى سکپەر و ئافرەتى ئردا.

مێشووڵە ١٠٠ چاوى کۆکراوەى هەیه لە دوو چاوى ئاوێتەدا کە بە سەریەو بەتى بەشێوەى شانەى هەنگوین. چاوەکانى مێشووڵە ئاهاژەکان وەرەگرن و بۆ دەماخى دەگوێزنەو.

ئەم مېرووە ٤٧دەدان لە دەمیدا هەیه و وەک هەر مېروویەکی تر نوو شاخى هەستیارى هەیه و سکی لە ٧ بەش پێکدێت و سوپى سادەى خوێنى هەیه. شەش قاچى هەیه لەگەڵ دوو بالى لاواز و تەنک لەپشت دوو بالە گەورەکەپەرە.

بەمە ی کۆنەندامی هەناسەدانی کرمۆکەیی مێشووڵە (Lervae) لۆلەپەکی ناویۆشە کە بەرەو دەرەوێ ئاوە کە دەریدەکات تا بەهۆپەو هەناسە بدات. کرمۆکە کە بە هەلگەراوێی لەئاوەکەدا خۆی نەووم کردووە، بۆ پێگرتن لە چوونە ئورەوێ ئاوە بۆ نێو ئەو لۆلەپە مێشووڵە کە ماددەپەکی کە تەریی دەریدەکات... ئەم مێروو لەپێی ئەو لۆلەپەو هەناسە دەدات و هیچ ئاوێکیشی تێ ناچێت.

(٣) هیستر (البغال - Mules)

خوای گەورە دەفەر مۆیت: ﴿وَالْفَيْلَ وَالْإِبْهَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ النحل/٨، واتە: ئەسپ و مایین و هیستر و گویدریژی (بۆ بەسەیتان و ئا بۆ) سواری و گواستەو بە کاربەهێنن. (سەرەپای) نیمەنی قەشەنگیان. و شتی تریش دروستدەکات (کە ئێستا نێو) نایانزانن.

هیستر یۆرە گێکە لە جووتبوونی گویدریژ و ئەسپ وە دروستدەبێت. لەبارەی ئەسپ وەردەگرت و سیلەتی گویدریژی هەیە. بۆیە ئەوەی دروستدەبێت بەهێزترە، ئەوەی زیاتریش بەهێزی دەکات نەزکیبە کەبەتی. هۆکارە کەشی ئەوەیە کە ژمارەی

تاکێ کرۆمۆسۆمی هەیە (٦٣ کرۆمۆسۆم)، لە نێو نەدی کرۆمۆسۆمەکانی گویدریژ (٦٢ کرۆمۆسۆم) و مێیەیی ئەسپدا بە کە ژمارەی کرۆمۆسۆمەکانی (٦٤ کرۆمۆسۆم) ه.

(۴) مانگا (البقره - Cattle)

مانگا له چه ند جنگایه کی تورنمانی پیروزدا قامازده ی پیدراوه و سوره تیکیش به ناوییه و ناوئراوه.

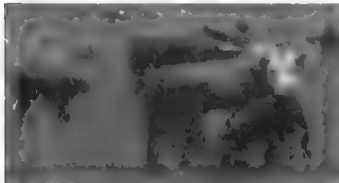
خوای گه رده ده فەرمویت: ﴿قَالُوا أَذْعُ لَنَا رَبُّكَ يُبَيِّنُ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضَ وَلَا بِكْرٌ عَوَانُ بَيْنَ ذَلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا أَذْعُ لَنَا رَبُّكَ يُبَيِّنُ لَنَا مَا لَوْ هِيَ إِلَّا بَقَرَةٌ يَصْفَرَ آهَ فَافْعَلْ لَوْ هِيَ تَسْرُ الْإِنطِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَذْعُ لَنَا رَبُّكَ يُبَيِّنُ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَبَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْذُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولَ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْقَرْيَةَ مُسْلِمَةٌ لَا شَبِيهَ فِيهَا قَالُوا أَفَنَحْنُ جُنُودٌ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا

گادوا يفعلون ﴿البقرة/ ٦٨-٧١﴾ واته: وتیان له په روه ردگارت دلوابکه بزمان بهوونیکاته وه نهو مانگایه چونه؟ موسا وتی: خوا ده فەرمویت: نهو مانگایه نه پیره و نه پارینه به لکو میانه ساله (نیتیر نه وه نده قوولی مه که نه وه) چ فەرمانیکتان پیدراوه جینه جینی بکه. که چی وتیان: له په روه ردگارت داوا بکه بزنانین په نگی چونه؟ موسا وتی: خوا ده فەرمویت: نهو مانگایه په نگی زه ردی توخه، نه ماشاکه رانی به سه پرکردنی دلخوش ده بن. که چی هر وتیان: له په روه ردگارت دلوا بکه تا به ته ولوی بزمان بهوونیکاته وه بزنانین نه م مانگایه چون مانگایه که؟! به پاستی نه م مانگایه مان بزنانین زیتنه وه، نه گه ر خوا ویستی له سه ر بیت ده پیرزیتنه وه و پیمان لینی ده که ویت. موسا وتی: خوا ده فەرمویت: نهو مانگایه هیتستا

پانه هینراوه، بۆ جووت کردن و زهوی کیلان و ناودیری کشتوکالی پس نه کراوه، یه ک پهنگه و پهله پهله نییه. نهوسا وتیان نا نیستا ئیتر ههوالی راسته قینهت پیداین (ئیترا نوای ههول و کوششکی زۆر به ده سقیان هینا) و سهریان بهی، هه رچه نده خه ریک بوو ئه کاره نه کهن.

چۆنیهتی هه لباردنێ باشترین مانگا و گرنگترین خه سه ته گانی، وه که له ئایه ته گاندا ئاماژه ی پیدراوه به پینی پای زانایانی پافه کاری قورشان نه وه به که: ۱) ته مه نی مامناوه ند بیت، زۆر ته مه ن که م نه بیت شیر به ره م نه هینیت یا خود که م به ره م بیت، پیریش نه بیت که دیسانه وه به ره می شیری که م بدات. زانیارییه کی چه سپاوه که مانگا نوای دووه م و سینییه جاری زاینی، واته ته مه نی ۱-۵ سالانی به ره میکی زۆر ده دات و پاشان ورده ورده به ره مه که ی که م ده بیته وه.

۲) پهنگی زه رینکی توخ بیت، واته زۆر مه یله و سپی بیت. پهنگی سپیش دیسانه وه په یوه ندی به به ره مه هینانه وه هه یه. پهنگی سپی گه رمی و به وناکی ده داته وه (به پینچه وانه ی پهنگی په شه وه که هه لیانده مریت و به وه ش به ره می که م ده بیته وه به تاییهت له وه رزی هاویندا) ته مه له گانی که دا که

به ره می مانگای
سپی له هاویندا
به ره مه که ی
زۆر به مه مان
تیکراییه گانی
زستان.

۳) مانگا که به هیز بیت و شه‌کات نه‌بو بیت و بق کیتلان به‌کار نه‌یه‌ت، چونکه هم‌مو نه‌مانه له‌سه‌ر حسابی به‌ره‌مه‌ک‌یه ده‌بیت، که‌می ده‌کاته‌وه.

۴) ه‌روه‌ها هیچ نه‌نگیبه‌کی دیار له له‌شیدا نه‌بیت.

نه‌و خه‌سله‌ت و پتوهرانه له‌لایه‌ن زانایه‌ک یان پمپ‌و و پزیش‌کینکی فیتتیرنه‌ری یاخود نه‌ندازیاری به‌روبوومی تازه‌لیبه‌وه نه‌گوترون، به‌لکو له نیگادا له‌لایه‌ن زانای ه‌مو شت و خوای جیهانیانه‌وه هاتووه.

مانگا له ه‌مو جیهاندا ه‌په‌جگه له ناوچه سارده‌کان. له له‌وه‌پگا و میزگه‌کاندا به‌خپوده‌کرت له‌پتتاو گوشت و شیر و پنسته‌که‌یدا. ه‌روه‌ها به‌کارده‌هینرت بـ کیتلان و پاکیشان و ه‌ندجاریش ه‌لگرتنی قورساییه‌کان. شاخینکی مامناوه‌ندی ه‌یه. ماوه‌ی سکپری ۲۸۵ پوزده و کیشی بیچووه‌کی دواي زاینی نزیکه‌ی ۲۰ کیلوگرمه که پتویسته پوزانه ۸ لیتر له شیری دایکه‌که‌یی پتیدرت.

له پرتنماییه‌کانی پیغه‌مبه‌ره (بهره) که گوشتی مانگا نه‌خوشی پتو‌یه و شیر‌که‌شی ده‌رمانه. گوشته‌کی گرفتوبون دروستده‌کات به‌هزی پشاله نالوزه‌کانیبه‌وه، به‌لام ده‌رباره‌ی شیر‌که‌کی له‌م دوايانه‌دا دوزلیه‌وه که ترشه‌لؤکی چه‌وری نانیری تیدایه له‌جوری تومینگا-۳ (له دیارترینبان Prostaglandin) که به‌رگریکرن (مناعة)ی له‌شی نه‌و که‌سه‌ی ده‌پخوانه‌وه، دئی نه‌خوشیبه‌کان زیاد ده‌کات.

گوپزه‌که بیچووی مانگابه، مانگا له‌دواي ۹ مانگ گوپزه‌که‌یه‌کی ده‌بیت و ماوه‌ی ۸ مانگ له‌لایه‌ن مانگا دایکه‌که‌وه به‌خپو ده‌کرت و چاودیری ده‌کرت، ده‌گونجبت له‌و ماوه‌یه‌دا گوپزه‌که‌کان گژوگیا بخون.

ناوی گویره‌کەش له‌ قورن‌انداندا هاتوو: «فَرَّاعٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ. فَجَاءَ بِمِجَلٍّ

سَمِينٍ» الذاریات/۲۶. واتە: ئیتر خۆی دزیبه‌وه و چوو به‌هاواری خیزانی، گویره‌کە‌یه‌کی قه‌له‌ویان بوو (سەری بپی و سووریان کردە‌وه و) هینای.

خوای گه‌رده ده‌هه‌رموینت: «وَإِنَّ لَكَ فِي الْأَنْفُسِ لَعِبَةً تُنْفِكُكُمْ مِّنَافِي بَطُونِهِ.

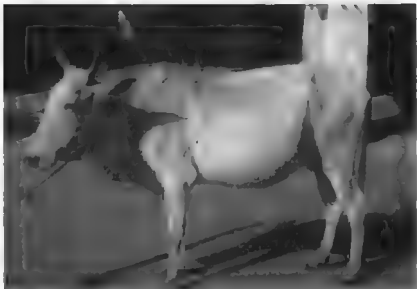
مِنْ بَيْنِ قَرْيَةٍ وَدَمْرٌ لَّنَا خَالِصًا سِوَا الْفَشْرِ بَيْنَ» النحل/۶۶. واتە: به‌پاستی له‌

بوونی مالات (و زینده‌وه‌رانی جۆداوجۆردا) په‌ند و نامۆزگاری هه‌یه‌ بۆتان و

جینگای سه‌رنج و تیرامانه‌، له‌نیوان شه‌و شتانه‌ی له‌ سکیاندا هه‌یه‌،

له‌گژوگیای هه‌رسکولو و خویندا، شیرینکی پاک و بنگه‌رد و خوش و به‌تام

(په‌له‌ هه‌موو مادده‌یه‌کی خوراکی) پێشکەش به‌نبۆه ده‌که‌ین تا بینۆشن.

(٥) مار (الثعبان - الحية - Snake)

خوای گه وړه له باره ی ماره گه وړه که ی موسا پښه مېره وه (سه لامي خوای لیبیت) ده فرمویت: ﴿فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ﴾^١ الأعراف/١٠٧. واته: (موسا) گوجانه که ی فرېندا و ده سنبه جن سوو به مارنکی ناشکرا.

(ثعبان) مارنکی گه وړه و درېزه و هندیجار مه به ست لېس ماری نېره. نه مجوره له نږدې ی خشوکه کان زیاتر توانای ژبانی هیه له بوارگه لی فرلوانی گهرمیدا. به درېزکولې ی له شې جیاده کرېنه وه که هیچ په لیکې نییه. برېږه ی پشتیشی جورنک جولې هیه ده توانیت بازیدات، مار پتلوی نییه بویه چاری داناخت.

هه دیک له ماره کان به ده وړی نیچیره که یاندا پښه ده خوځ و په ستانی ده حنه سر و ده یکوژ و پاشان لوشی ده دن. مار ده توانیت نازه لی گه وړه تر له سهری خو ی بخوات. هه یانه ده توانیت ناسکیک بکوژیت و ببخوات به هو ی نه وه وه که ده توانیت کوی نیسکی ده می پڼکه وه بجولینیت، چونکه کاکيله کانی پڼکه وه نه به سترلون.

خوای گه وړه ده فرمویت: ﴿

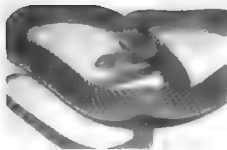
فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَ

يَأْوِكُونَ﴾ الشعراء/٤٥. (تلقف) وات

به خبرایی و باشی نیچیره که ی

ده خوات. ثابته که وات: موسا

گوجانه که ی فرېندا، هه رچی درو و

ده له سه و گوريس و داريان هه بوو، هر هه مووی هه لکوشي و له ناوی دا.
ژار تاکه هوکاري خو پاريزی مار نيه، ماری گزوگيايي نه وويي
به ده ردني شله په کي بڼ ناخوش پاريزگاري له خوی ده کات. ماری لوت
چه ماو د خوی وه مړيو پيشان د دات و به پشندا خوی
هه لده گيړته وه. زړينه ي ماره کان ژاريان هه په وه (ماری کوبرا) که له
هيند و چين هه په و هه نديکيان دريژيان ده گاته پينج مه تر و زياتریش.

له باره ي جولې ماره وه خوی گه وره ده نه رمويت: ﴿فَالْقَنَاقِطُ إِذْ أَهَى
حَيَّةً شَتَّى﴾ طه/٢٠. واته: هر که مړی دا، بوو به ماريکی زيندوو،
به خيرا يي ده جولايه وه.

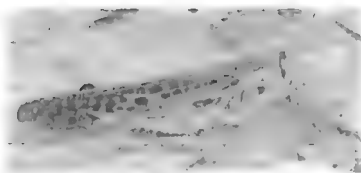
له پاستيدا ماری دره ختان ده جولین و به نيو دره خته کاندې به خيرا يي کي
نقد خوده خلیسکین و ده جولین. ماری بيابانيش به شيوه يه کي لولپنچي
ده جولین تا له نيو لمی بياباندا خو نوم ده کهن (نم کارهش وه که له لاتن
له گه رمای بيابان نه نجام ده دن).

ماره ده راييه کانیش (که له پولي ماسيه کان داده نریت) زړبه يان بڼ
هیلکه دانان به ره و که ناره کان ناچن، به لکو هر له له شي خوياندا هیلکه کان
ده تروکین و بېچووی زيندو له دايک ده بیت و ده شتوانيت مه له بکات. نم
مارانه به ته وایي ناوين و لوتيان زمانه ي تايبه تي هه په پي له
چونه ژوره وه ي ناو ده گريت بڼ نيو له شيان.

(۶) کولله (الجراد – Grasshopper)

کولله له پۆلێکی مینووه‌گانه. پتیه‌گانی نواده‌ی درێژ و بارمه‌تی ده‌ده‌ن له بازدان و جیگیربوونیدا. هه‌ندێجار سوپایه‌کی ژماره‌ زۆری کولله کۆده‌بنه‌وه و بۆ نووری زۆر کۆچ ده‌که‌ن، نه‌گه‌ر له‌سه‌ر کێلکه‌یه‌ك نیشته‌وه نه‌وگانه هه‌رچی دانه‌وێله و به‌رهمه‌ی کشتیاری نه‌و کێلکه‌یه‌یه خراب و وێرانی ده‌که‌ن. خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: «خُشْعًا أَبْصُرُهُمْ يَحْرُحُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ» القمر/۷. واته: (خوانه‌ناسان) چاویان شۆپه و شه‌رمه‌زان، له‌ناخی زه‌وییه‌وه دینه‌ده‌ره‌وه، هه‌روه‌ك لێشاوی کولله‌ی زۆر (په‌وکاری زه‌وی داده‌پوشن).

له وه‌ری هێلکه‌داناندا کولله به‌هۆی پاشووی له‌شبه‌وه چال دروسته‌مکات و له قوولایی نه‌و چالانه‌دا هێلکه‌کان داده‌نیت که ماده‌یه‌کی زو په‌قبووی پنه‌یه. له‌ماوه‌ی نوو هه‌فته‌دا هێلکه‌کان ده‌تروکێن و کرمۆکه‌ی بچوکی کولله‌ی نێدا ده‌بیت که توانای بازدانیان هه‌یه.

کولله

له‌سه‌ر گه‌لای

په‌وه‌ك ده‌ژی و

گاز و قوولایی

تایبه‌تی هه‌یه

بۆ فرتاندن و

کروژتنی گه‌لای دره‌خته‌کان، پاش ماوه‌یه‌ك پێسته‌گه‌ی ده‌گوپیت و ده‌بیت کولله‌یه‌کی کامل. کولله جۆریك په‌رده‌ی هه‌یه پێیده‌ئێن (Tympani)

كە وەك پەردەى گوى واىە و بەرپرسي وەرگرتنى لەرەلەرە دەنگىيەكانى دەنگى بالەكانى ھاوپى كۆللەكانى كۆمەلەكەيتى. ئەو پەردەپەش لە بەشى خوارەوئى دوو بالى پىشەوەپداپە. دوو بالى كامپىشى لەپشت دوو بالى پىشەوەى ھەپە. دوو چاوى پىنكھانە سادەى لەگەل دوانى ئاوتتەدا ھەپە. ئەوئى وادەكات كىشى كۆللە سوک بىت بوونى كىسى ھەوايى ئاوەكپىيە لەنزىك پەوى لەشيدا، ئەم كىسانە دەرچەى دەرەكپيان ھەپە بەنىو پىستيدا.

(۷) گویدریژ (الحمار - Donkey)

خوای گه ورده دهه رمویت: ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَأَعْصِ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ لقمان/۱۹. واته: (هه ولبده) له پښتندا مامناوه ندیبانه بږ، بهره و نامانجیکی چاک هه نکاوینی، به دهنگی هیواش و له بار گلنوگر بکه و بدوی، چونکه به پراستی ناخوشتترین دهنگه کان دهنگی گویدریژه.

نهم کوتاره له سه زمانی لوقمانی حه کیم هاتوه کاتیک ناموژگاریی کړپه که ی دهکات و داوای لېدهکات دهنگی نزم بکاته وه، چونکه دهنگی بهر ز ناخوښ و بیزارکه ره و به ژلوه ژلو داده نریت و زانایانیش به ژینگه پیسکه ری داده نین. گویدریژ به دهنگه ناخوښه که ی (زه پینی) به ناوبانگه که ناخوشتترین و بیزارکه رترین دهنگه.

زانایان ناشکرایان کرد هر گویدریژیک دهنگیکی تاییه تی خوی هیه و دهکرت به هوبه وه له وانی تر جیابکرته وه. هوکاری ناخوښی دهنگی له که م جولان و غار نه دانیایه تی.

خوای گه ورده دهه رمویت: ﴿وَالْعَدِيدَاتِ صَبَاحًا﴾ العاديات/۱. واته: سویند به و نه سپانه ی (که به ره و گږه پانی جیهاد) به گرمه و پرېمه غارده دن. (ضبح) حیلانندیکی سوکه و بیزارکه ر نییه. نه سب به هوی غار غارینه وه به ده سنبه پناوه، چونکه له وموه هه موو چه وری ده وری دهنگه ژیهه کانی توانونه وه و نه و ژیهانه ش توشی گه رمبوون و کشان ده بن له پتی وهرزشی غار غارینه وه، نه وه ش هه روه کشانی ژیکانی نامیره میوزیکیه ژنده اره کانه ناکو دهنگیکی بهر ز و جولانیه ه بیت.

گویدریژ نارامگرییه کی گه وده و نفدی هه یه و به ناسانی به ږنگای به ردین و سه ختی شاخه کاندای ږی ده کات، هه وده ها ده توانیت بږ ماوه یه ک به ږی ن‌ا‌و‌ بږی و ده شتوانیت ن‌ا‌وی سوږر بخواته وه. گویدریژ له موژمنه کانی راده کات و خوده شاریتنه وه به لام نه گهر هیرشی کرایه سه ر گاز ده گرنیت و جوت پتی دلووه شی بږ به رگری له خو کردن به کار دینیت.

گویدریژی کښوی له نه فریقا هه ن و به پیسته هیلکارییه کانیا ن له گویدریژی ناسایی جیاده کرنه وه. (له باسی گویدریژی کښویدا کورته باسیکی نه مجوره یا نمان کردوه).

(۸) نه‌هنگ (الحوث - whale) و ماسی

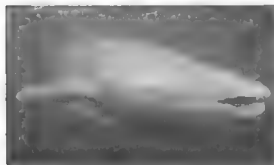
(السمك - Fish)

خوای گه‌وره ده‌مه‌موت: وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذَبٌ فَرَأَتْ سَائِقُ
شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحُ أَلْجَاجٍ وَمِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيبًا وَتَسْخَرُونَ جِلْبَةً
تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلَّكَ فِيهِ مَوَاحِرُ يُنْفَعُونَ مِنْهُ لَعَلَّكُمْ تُشْكُرُونَ *

فاطر/۱۲. واته: هه‌ریو جوړ ده‌ریا وهك په‌ك نین، په‌كیكیان ناوی سازگار و
خوش، نه‌وی تریان سویر و تال، له هه‌ریو کیان گوشستی نه‌پ و تازه
ده‌خون، جوړه‌ها شتی گرانبه‌ها ده‌ریتن و له‌بری ده‌كهن و خوتانی پښ
ده‌پازتننه‌وه. ښجا كه‌شتیبه‌كان ده‌بینن ناوه‌كه له‌ت ده‌كهن و (به‌ناسانی
پیایدا ده‌ریتن) تا له به‌خششه‌كانی په‌روه‌دگار به‌هره‌وه‌ر پښ، به‌لكو
سوپاسگوزاریش پښ.

پیغه‌مبه‌ر (په‌ی) هه‌رمویه‌تی: هه‌رو مریوتان یو حه‌لال کراوه نه‌ه‌نگ
(ماسی) و کولله * سخن پس مابه.

نه‌ه‌نگ و ماسی نه‌ها به‌ده‌ره‌ننایان له‌ده‌ریا و ناو ده‌مین، باخود
هر به‌ه‌وی پیدا‌کوتی نه‌وژمه‌گرم و سارده‌کانه‌وه ده‌مړن و

سهرده‌کونه سهر پوی
ده‌ریا خویدا‌ه‌كان، نه‌ه‌ش
حه‌لاله و هیچ مه‌ترسیبه‌ك له
خواردنیدا نیبه.

بریزی نه‌ه‌نگی
پښه‌بشتو ده‌گاته‌نزیکی

۱۵مه‌تر و کښه‌کي ۱۵۰ تن. نهو هه‌ستانه‌ي لاي نه‌هنگ به‌هيزن بيسټر و بينين و هه‌ستگرين. نه‌هنگ له‌نيو شيرده‌ره‌کاندا خاوه‌ني گه‌وره‌ترين مؤخه. نه‌هنگي شين گه‌وره‌ترين و قورسترين شيرده‌ره. زږدي نه‌هنگه‌کان به‌کومال ده‌زين و ده‌توانن تافولايي ۲ کيلومه‌تر بچنه زير ناووه، جارچاره بڼه‌ناسه‌دان بينه‌سه‌ر پوي ناو و له‌پي درچه‌په‌کوه له‌سه‌ره‌وي کاسي سري هوا به‌کارهاتووه‌کي نيو سيبه‌کاني ده‌کاته دره‌وه. نه‌هنگ ده‌توانيت ماوه‌ي ۱۵ څولک له‌زير ناودا بمينټه‌وه، نه‌هنگه گه‌وره‌کانيش سي نه‌ونده‌ي نه‌وکاته ده‌توانن بميننه‌وه.

گوشتي نه‌هنگ سوودگلي گه‌وره‌ي هه‌يه، بزکي زږ له پروټينه‌کاني تديابه که به‌هايکي خوراكي گه‌وره‌يان هه‌يه، هه‌روه‌ها ده‌وله‌منده به ترشه نه‌مينيه‌کان و پړزه‌په‌کي به‌رز له فوسفور که بڼه‌پنکاته‌ي شانه‌کان و نيسکي منډال گرنگه. جگه له‌وانه‌ش کاليسيوم و فيتامين (A) تديابه که بڼه‌سه‌لامه‌تي بينايي و پټست بايه‌خي گه‌وره‌يان هه‌يه.

له گرنگ‌ترين سووده پزيشکيبه‌کاني زهيتي نه‌هنگ: پړزه‌ي کوليسترول داده‌به‌زږيت و په‌ستاني خون که‌مه‌ده‌کاته‌وه و پي له هه‌وکړنه‌کاني پټست و جومگه‌کان ده‌گړت.

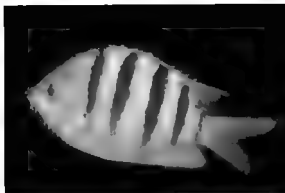
خوای گه‌وره ده‌فرمويټ: ﴿أَجِلْ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَطَعَامَهُ، تَتَنَاكُمُ وَالسَّيَّارُ وَحِمٌّ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَأَلْفُوا اللَّهَ الْأَزَلَّ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾
المائدة/۹۶. واته: خواريني زينده‌وه‌راني ده‌ريايي هه‌لاله بڼتان، هه‌ر خورلنټکيش له‌وان وه‌گيريت، هه‌روه‌ها بڼه‌وکه‌سانه‌ش که له‌سه‌فردان و پاوي زينده‌وه‌راني ده‌شتي و کڼوي ليتان هه‌رامه هه‌تا له نيه‌رامدا بن، له‌خوايه بترسن که ده‌گه‌رڼه‌وه بڼلای و بڼ لږسینه‌وه کوتان ده‌کاته‌وه.

(حَسْبُ لَحْرٍ) له تابه که دا مه‌ست هه‌موو نه‌وه‌یه که راوده‌کریست له به‌هنگ و ماسی و... به‌لام (وَمَعَهُ) رافه‌کاری قورئان ده‌لێن نه‌وه‌ی به‌ مردووێ له ده‌ریاوه به‌ده‌ستدیت، ئێستا ماسی ده‌گریته‌وه.

ماسی ده‌کریست به‌ دوو حۆره‌وه حۆرنکیان ئێسکییه و به‌یگه‌ری ناوه‌وه‌بان ئێسکی راسته‌قینه‌ی هه‌یه و دووه‌میش کرکراگییه...

ماسییه‌کار خوبار پولیکر و حیواوز له نه‌هه‌نگه شیرده‌ره‌کان به‌وه‌ی گه‌را داده‌بێن به‌هۆی که‌وانه‌ی پیشوداره‌وه هه‌ناسه‌ ده‌ده‌ن نه‌ک به‌هۆی سبیه‌وه و نه‌ن‌ها له‌ماو ناویشدا هه‌ناسه‌ ده‌ده‌ن. ماسی به‌هۆی حوله‌ی کلکییه‌وه بۆ پێنسه‌وه پشائی پێنوه ده‌گریست و به‌ره‌که‌کانیشی ئاراسنه‌ی حوله‌ی پیکده‌خه‌ن هه‌ندی ماسی له‌ ناوی شیرین و هه‌ندیکێ سڕ له‌ ناوی سویردا ده‌ژێن روره‌ی ماسییه‌کار به‌ پوله‌که‌ داپۆنراون.

له‌ قوولایی کیلومه‌تریک بان ریانی ده‌ریادا ماسی شینوه سه‌بر ده‌ژێن.

رده‌گبان ریاتر سوور و ره‌سه له‌ نه‌ه‌شته‌کانی هه‌ندیکپاسدا په‌له‌ی تابه‌تی هه‌ر که‌ به‌وایکی مه‌له‌و سبێ ده‌رده‌که‌ن.

(۹) به راز (الخنزیر - pig)

خوای گوره ده فەرمویت: ﴿قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مِنْ لَعْنَةِ اللَّهِ وَغَضَبِ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْفِرَّةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ﴾ العائدة/۶۰. واته: (پېښان) بلن: نایا هه والی له وه خراپترتان بده پښی که کڼ زهره رهنده و پاداشتی سامناکی بۆخوای مسوکه رکړدووه! (له راستیدا هر نه وجوړه که سانه ن که) خوا نه فریڼی لیکړدوون و پقی لپه لگرتوون، (هه نديک جاریش) کړدوونی به هه یعون و به راز و به بنده ی هه موو شتیکی ناشایسته. نا نه وانه جیگا و پنگایان نقد ناساز و ناخوښه، نقد گومرا و لاده رن له راسته پڼی و له پتیازی دروست.

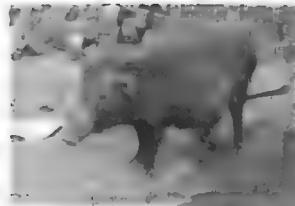
له باره ی هه رامکردنی گوشتی به رازیشه وه ده فەرمویت: ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِمَعْرِفَةِ اللَّهِ بِهِ ۖ فَمَنْ أَضْطَرَّ غَيْرَ بَلَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِرِينَ﴾ النحل/۱۱۵. واته: به پرانستی نه نها گوشتی مرداره وه بپو، خوین، گوشتی به راز، نه و سه رپرلوانه ی که به ناوی جگه له خواوه سه رده پړین، لپنی هه رامکردوون، به لام نه وه ی ناچارپو (برسیتی نقدی بۆ هینابو، ده کړیت له و گوشت و شته هه رامانه ش بخوات به هه رجیک) زیاده پړه ی تپانه کات و فیری نه بیت، (نه نها نه ورنده بخوات که له مردن پزگاری ببیت) بېگومان (له بار و دۆخی ناواډا) خوا لیخوښپو و مېهره بانه.

له هۆکاره دیاره کانی هه رامکردنی گوشتی به راز نه وه په که گه ورنه ترین کړگای میکروب و مشه خوړی زیان به خسه. به شپوه به ک که ۲۰ جوړ

نه‌خوشتی بۆ مروؤ ده‌گوزیتته‌وه، مه‌ترسیدارترینیان کرمی ده‌زوله‌بیه (الدودة الضعریة - Trichiella) و ۲۴ نه‌خوشتی فایزوسی که دیارترینیان نه‌نفلونزای به‌رازه و ۱۵ نه‌خوشتی به‌کتری که مه‌ترسیدارترینیان نه‌خوشتی (الحمرة - Erysipelothrix) به، ۲ نه‌خوشتی (فطریة) و ۱۰ نه‌خوشتی خوراکي وه‌ک قه‌له‌وی و به‌ریزونه‌وه‌ی کولبسترؤل (هه‌موو ۲ کیلوگرامبک گوشتی به‌راز کیلویه‌ک چه‌وری تیدابه واته به‌ریزه‌ی ۵۰٪، به‌رامبه‌ر به‌وه گوشتی مه‌ر پیژه‌ی ۱۷٪ و مانگا ۵٪ی چه‌وری تیدابه). پیژه‌ی کولبسترؤل له چه‌وری به‌رازدا بۆ مه‌ر بۆ مانگا به‌کسانه به ۶: ۷: ۹.

هه‌روه‌ها گوشتی به‌راز چه‌ند نه‌خوشتیه‌کی دیکه‌ش توشی مروؤ ده‌کات وه‌ک په‌قبوونی خوینبه‌ره‌کان و په‌ستان و شیریه‌نجه.

له‌هۆکاره‌کانی تر نه‌وه‌به چه‌ورییه‌که‌ی که ناتوانریت له‌گوشته‌که‌ی جیابکریتته‌وه پیژه‌یه‌کی زۆد کمریتی تیدابه، گوشته‌که‌ی برینکی زۆد ترشی

(بۆلیک)ی تیدابه و هه‌موو نه‌وانه‌ش ئازاردهرن و هۆکاری شیریه‌نجه‌ن.

سه‌لمبنراوه نه‌گه‌ر چه‌وری به‌راز بخوریت ئه‌وا له چه‌وری نیو له‌شی که‌سه‌که‌دا هه‌مان

پینکاته‌ی چه‌وری به‌رازه‌که دروستده‌بیت (هه‌ر بۆیه نه‌گه‌ر له‌حاله‌تی برسیتیبیه‌کی زۆردا مروؤ ناچاری خواردنی بوو پیویسته تیری لی نه‌خوات و به ۲ پاروو ده‌سته‌ه‌لگرتیت).

ئەو كەسەي گۆشنى بەراز دەخوات سىرۇشت و پەفتارەكانى
و ەردەگىرئەت، ەك مەيل نەبۇون لە مېئە و كۆمەلئەك خەسلەتى بەدى ئر.

لئەكۆلئەنە ەي زۆر ەن پەفتارى مۆۋ پەيۋەست دەكەن بە خوارىنى
گۆشت و بەرھەمى ئەو ئاژەلەي دەيخوات. بۆنمۇنە ئەو كەسانەي گۆشتى
وشتەر دەخۆن بە ئارامگىرى و بەرگەگىرئەن جىيادەگىرئەنە ە، ئەوانەش كە زىاتەر
گۆشتى مەپ دەخۆن ەيئەن و لەسەرخۆن ... بە ەجۆرە.

بەراز تەمبەلە و ەزى بە پەوناكى نېيە، ەزەدەكات بخوات و بخەۋىت و
زۆرئەش چلئەسە، چەند تەمەنئەس زىادەكات تەمبەلئە دەبئەت. ەيچ ەردە
ئىرادەپەكى جەنگ و بەرگى لەخۆگىرئەنكى نېيە. ەمۇ شتئەك دەخوات،
تەنانت كەپو و كرم و مارئەش... ئاژەلئەكى پەسۇچەپەلە و ەزى بە
خۆۋەردانە لە قوپ و لىتە.

بەراز لە سەرجەم كىشۋەردەكانى جىھاندا ەيە جگە لە كىشۋەرى
جەمسەرى باشور. بەرازى كۆۋى بە ئاشىرئەنئەن شىردەردەكان دادەنرئەت لە
نېمەنئەدا. پەوختسارى درئەكۆلەيە و چوار شىۋە كەلەبە لە دەمىۋە
دەرجوون، چاۋەكانى بچوكن... ئەم بەرازانە خىرايىيان دەگاتە ۵۰ كىلۇمەتر
لە ەر كاترۇمئەركىدا، كاتئەك دەپوات كلكى بەرزەدەكانە ە. مېئەي بەرازى
كۆۋى لە ەر زانئەكىدا ۲-۱۲ بېچوۋى دەبئەت، بەلام بەرازى مالى ژمارەپەكى
زىاتەرى دەبئەت. ماۋەي سىكەپئەشى ۳،۵-۵ مانگە و بېچوۋەكانئەشى
تاپادەپەك قەبارەيان گەۋرەپە.

(۱۰) نەسپ (الخیل - Equine)

خوای گەوردە دەفەر مۆیت: ﴿إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَیِّ الصَّلَافَتُ الْجِیَادُ ۝ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَبَرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۝ رَدُّهَا عَلَىٰ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ﴾ ص/ ۳۱-۳۳. واتە: دەمە و نیوارە بەک ئەو نەسپە چاگانە (کە ئامادە کرابووێ بۆ غەزا) هێنایان و نمایشیاندا. سوله پەمان وتی: من هەمیشە حەز لە مەجۆرە کارانە دەکەم و گرنگی بەم نەسپانە بە خێر دەزانم (لە گەل ئەوە شدا نابێت بێنە هۆی ئەوەی) کە لە یادی پەرەردگارم بیتاگام بکەن و یادی فەرمانۆش بکەم، (نەسپەکان) غاریان کرد تا لە چا و ونیوون. (لەوە وەبوا سوله پەمان فەرمانی دا) کە بیانگێرنەو (و کە گەڕانەووە بۆلای) دەستی هێنا بە پان و ملیاندا.

نەسپ ئاسان مەشقی پێدەکرێت و فێردەکرێت، زاگیرە بەکی بەهێزی هەیه و بەو فایزە بۆ خواوەنەکی. نەسپ مانگێکی تەوڵەسەر پێتێهەکانی بەبێ مانسەبوون بەپێتووە دەوێستێت، هەر بەو جۆرەش دەخەوێت. قاچەکانی نەسپ درێژ و بەهێزن، پارمەتی دەدەن لە ڕاکێشانی گالیسکە و لێدانی هەر هێرشبەرێک بۆی. کۆنەلوتی فراوانە و ئەوەش پارمەتی دەدات لە هەلەمژینی هەوای پێتوێست. دیارترین هەستە بەهێزەکانی نەسپ بریتین لە: بێن و بێست و بۆنکردن.

نەسپ نوو جۆری سەرەکی هەیه: نەسپی عەرەبی خێرا کە نەسپی پیشبڕکێهەکان و ئەو نەسپی کە لە دۆلی دەریای (کلایدیویشان) هەیه بۆ ڕاکێشانی قورسایە بەکاردێت. نەسپی بچوکیش هەن بەرزبیاڵ دەگاتە

نەزىكە يەك مەتر ۋە بېست سائىمە تر ۋە كىشىيان ۲۲۵ كىلوگرام دە بېست.
نەزادى ئەمچۈرە ئەسپە دە گەرىتەۋە بىز بۈۈرگەى (شىتلاند) لە باكۈرى
(ئۈسكەلەندە) ۋە بە (فولابىلا) ناسراۋە.

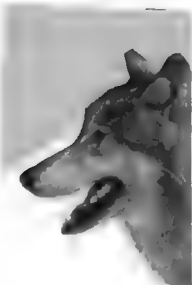
(۱۱) گورگ (الذئب - wolf)

خوای گه ورده دهه رمویت: ﴿ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ، وَأَخَاؤُنَ
يَأْكُلُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴾ ۱۳. قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ

عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَّخَسِرُونَ ﴿ ۱۴ ﴾ يوسف/۱۳-۱۴. واته: باوکیان ونی: من نقد
غه مناک دهیم که نئوه یوسف بهرن، ده ترسم گورگ بیخوات و نئوه گونی
به ده نن و لئی بیناگابن... وتیان: گهر بیت و یوسف گورگ بیخوات،
نئمه ش کومه لئکی نساوا به هیز له گه لیدا بین، به راستی نئمه نقد
خه ساره تمه ندین.

مه به سستی نایه ته که گورگه به شئوه به کی گشتی (هر ره گه زتک)...
نایه ته کان باس له ره فتاری نوژمنکارانه ی
که لبه داره کان ده گهن. لهو نایه تانه دا
به عقوب پیغه مبه (سه لامی خوای لیبت)
له باره ی یوسف وه به کورده کانی تری
ده لیت: "ده ترسم گورگ بیخوات و نئوه
لئی بیناگابن".

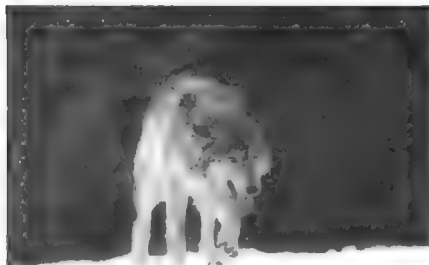
ره فتاری نوژمنکاریش له سوو حالت
به ده ر نییه: بالاده سستی و سه روکببون
یاخود ترس له بوونی هیزی تر. هه میسه
که لبه داره کان ده بینین به بوای نه وانه دا

پاده کن که پاده کن، یاخود له وه پاده کن که به بوایانه ون.

گورگ گەورەترین نەندامی خەزانی کەلبەدارەکان پێکدێنن کە سەگ و پێوی و چەقەل و پشیلە دەگرنەوێ. گورگ لە وەرزی زستاندا دەزیت و ماوەی سێکەپیشی ٦٥ ڕۆژە و لە هەر جارێکدا مێهە ١-١١ بێچووی دەبێت کە لە کاتی لەدایکبوونیاندا کوێن و نابێستن.

گورگ هەستی بەهیزی هەیە، بێنێن و بۆن و بێستنی زۆر هەستیارى هەیە بەپارادەییەک کە دەتوانێت ئاسکێک لەدووری ١٦٠ مەترەوێ بپینێت و بۆنی بکات. کەلبەدارەکان بەگشتی تەنھا چوار پەنجەیان هەیە بەپەلەکانی دواوەیانەو... ناتوانن بە درەختدا هەلگەڕن، بەلام شەڕگەریکی کارامەن.

(۱۲) مېش (الذباب - Flies)

خوای گوره ده فرموت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مِّثْلُ فَأَسْتَوِعُوا اللَّهَ
إِنَّ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَيَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ
يَسْلُبُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَفِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾
الحج/۷۳. واته: نهی خه لکینه! نمونه به ک هینلوه ته وه چاک گوئی بز
بگین: به راستی نه وانه ی که له جیاتی خوا هانا و هاواریان لیده که ن، هرگیز
ناتوانن تا که میشیکش دروستبکس، هرچه نده بز نه وکاره کوبینه وه و
(بارمته ی به کتریش بدهن) و نه گه میشه که شتیکیان لی بفرینیت، ناتوانن
پتی بزنان و لئی بسه ننه وه، له راستیدا هم بته کان لاواز و هیچ لینه هاتون
هم میشه که ش لاواز و بینیزه.

میش کولک له سر له ش و پتیه کانی هیه، هر یویه به شداری له کرداری
په پینی گول و پوهه که کاند ا ده کات ...
خوای گوره نه حه ددا ده کات مرفو
بتولنیت نه و شته ی میش ده بگریست و
ده بیات لئی بسه نیتنه وه. میش خورتومی
هه په و به هویه وه خورا که که ی ده مزیت و
له ماوه ی چه ند چرکه په کی نذر که مدا
هرمی ده کات و هرگیز که س ناتواننیت
لئی بسینیتنه وه (ضعف الطالِبُ
والمطلوب).

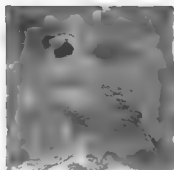

مىش خورتومى ھەيە خۇراكى پىندە مۇتت و زىمانى ھەيە، ئەگەر مىش پىنگەۋىتى خوارىنىكى پەقىسى كىرد (ۋەك شەكى) لىكىسى پەسىردا دەكەت، دەتۈپتەۋە و خورتومەكە دەپمۇتت. مىش چاۋى گەۋرە ھەيە كە ژمارەيەكى نۇر ھاۋىنە شەشى تىدەپە پارمەتى دەدات بۇ بىنن بە ھەموو ئاپاستەكاندا. نۇرسوۋى خىراپە و لەھەر جارىكدا نىزىكە ۱۵۰ گە را دادە نىت.

خواردنى مىش ئەندامىيە، يان ئازەلىيە ياخود پوۋەكى... مىش لەپوۋى پۇلەن و پىنگەتەي لەش و ھەندىك خورۇ ۋەك ھەلەنجانەۋە (Regurgitation) لە مېشۋولە دەچىت. دەتوانىت ماۋە ۳-۴ كىلومەتر لە خالى دەرجوۋىيەۋە بىرەت ياخود گەشت بىكەت بۇماۋە ۲۴ كىلومەتر. دلى مىش ۱۰۰ جار لە خولەكىندا لىدەدات.

(۱۲) بالندهی شه لاقه (السلوی - Quail)

خوای گه ورده ده فهرموت: ﴿وَلَقَدْ عَلَّمْنَاهُ الْفَتَمَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْمَرْ
وَالْسُلُوٰی كُلَّوَا مِنْ طِبِّیَّتٍ مَا رَزَقْنٰکُمْ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰکِنْ کَانُوْا اَنْفُسَهُمْ
یَظْلِمُوْنَ﴾ البقرة/۵۷. واته: له ناز و نیمه ته کانی خوا بۆتان شه ویه که:
نیمه هه ورممان بۆ کردوون به سینه و گه زۆمان بۆ باراندن و په له وهری
شه لاقه مان بۆ ناردن، ده بظون له و پتق و پزیزیه چاگانهی پیمان
به خشیون (به لام له بهر بۆ دینی و ستمیان) تۆله مان لی سهندن، وه نه بیته
نیمه ستممان لی کردن، به لکو هه ر خویان ستمیان له خویان ده کرد.

قورشان نامازه ده دات به وهی منه تنیکی
خوابیه له سه ر نه وهی نیسرانیل که هه موو
بۆزه کانی هه فته جگه له شه مه خۆراکی
پتویستی پنده دان، شه (سلوی) بهی خوای
گه ورده به نه وهی نیسرانیلی به خشیو، بۆ
هه ریه که یان به بۆلوی ده هات، ده یخوارد و
نیسه که کانی جیده هتشت و له پاشان به فره مانێ خوا ده به ووه وه
په له وه ره که.

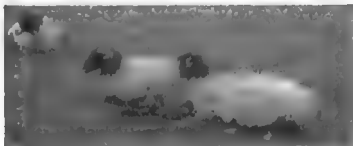
شه لاقه له خیزانی بالنده مالییه کانه و له هه موو جیهاندا هه په به تایبته
له موورگه کاندایه و له موورگه ی (مدگشفر) و یابان و گینیای نوێ و
نیوزیلاندا و فیلیپین... به کۆچگره کانی شه داده نرێن. شه لاقه چه ند
جۆریکی هه په و له کۆمه لی گه ورده دا ده ژین که هه ر کۆمه له ۱۰۰ بالنده په.

(۱۴) مېر (الضان - Sheep) و بن (الماعز - Goat)

خو ده فېرموټ: **فَمَنْعَتُهُ اَرْوَحَ مِنَ السَّكَنِ اَتَيْتُ وَمِنْ الْقَمَرِ اَنْتَبِئُ**
قُلْ اَلَّذِكْرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْبِيَيْنِ اَمَّا اَسْمَعْتُ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْبِيَيْنِ يَبُوْنِي
يُمْلِي اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ (الانعام/۱۴۳). واته: (خوای گه وړه) هه شت
جووت مالآی (بو خزمه تی مړه دروستکړووه) له مېر جووتنیک و له
بزنیس جووتنیک (نهی محمد (ﷺ) به و نه فامانه بلن که هر له خوږانه وړه
شت حرام ده کهن) نایا خواردنی گوشتی نیره کان حرامه یان مییه کان یا
نوهی له سکی مییه کانداهیه؟! نه گړ نیوه راست ده کهن و به لکه به کی
زانستیتان پنیه، بلمان پوون بکه نه وړه.

مېر له پیناو شیر و گرشته کهیدا به خټو ده کړیت. سهره پای نه وړه
خوړی و فېروه که شی به کار ده ټینریت. مېر سالانه یه ک جار ده زیت، جوړی
مېر هیه نه نه نیره شاخی هیه و هه پشه نیره و مییه پش هیانه و
مه ریش هیه بی شاخه. ژماره ی پوله کانی مېر له جیهاندا ۲۷ پوون...
شاخی نیره کان به شتووی بازنه یی خول ده خوږ، کاتیک به گډ به کدا ده چن
به وړه و په کتر

پاده کهن و
خواره وړه
شاخه کانیان
پنکدا ددهن و

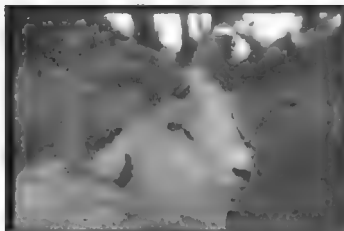

له‌وه‌ش ده‌نگيك دروسته‌بیت و بۆل و ده‌شته‌كه‌ی كه تییدان پر له‌و سه‌دایه ده‌كه‌ن، له‌پاستیدا شه‌و جه‌نگین و به‌گژییه‌كدا چسونه هیچ شوینه‌وارنکی نازار و برینی سه‌ر و له‌وجۆره لای مه‌په‌كان جیناهیتیت.

مه‌پ ده‌توانیت له‌سه‌ر گزۆگیای كه‌م و زه‌وییه‌کی وشكه‌لانی‌ش بژی. پتویستی زۆدی به‌خوئ هه‌یه و ده‌یخوات، چونكه ئاره‌زوی خوارینی زیاد ده‌كات و له‌روه‌كه‌ی له‌حاله‌تینکی باشدا ده‌هیلته‌وه و ده‌پاریزیت.

فه‌روه شه‌و خوریه‌یه كه له‌شی داپۆشیوه و له‌ئاوه‌ه‌وای سارد ده‌پاریزیت، له‌هاویدا خوری مه‌پ ده‌پهریتته‌وه بۆئه‌وه‌ی گه‌رمای هاوینی له‌سه‌ر كه‌م بپیتته‌وه، له‌هه‌ر برینه‌وه‌یه‌كدا نزیکه‌ی ۲ كیلۆگرام خوری به‌ره‌م دیت.

بزن له‌هه‌ندیک ولاتدا به‌مه‌به‌ستی شیر و گوشت و مووه‌كه‌ی به‌خێو ده‌كریت. بزن مووی كورته و قاچه‌كانی له‌قاجی مه‌پ دریزتین و به‌زۆدی له‌ولاته‌ گه‌رم و وشكه‌كاندا ده‌ژین، له‌پزیشن و جوله‌یاندان به‌ورده و نازاتین.

بزن توانای
به‌رگه‌كرتی
نه‌خۆشییه‌كانی
هه‌یه و ئاسان
به‌پۆه‌ده‌بریت و
به‌خێوده‌كریت...
، شیرى بزن له
شیری مانگا

ئاسانتەر هه‌رس ده‌كریت. مێیه‌ی بزنی مالى ۱-۲ بپچووی ده‌بیت، له‌دایكبوونی بواشه‌ش زۆر باوه‌.

به لام بزنی کتوی له‌هر جارینکدا شه‌ها بینچوویه‌کی ده‌بیت و ده‌انه‌یی
 تیدا زقرده‌گمه‌نه. بزنی کتوی له‌سەر به‌رد و که‌نده‌لانه‌کان ده‌ژی. له‌ش پرتک
 و تاراده‌یه‌ک پس جینگین و به‌هزی هه‌سته به‌هیزه‌کانی چاودیری و
 به‌رده‌وامیه‌وه پئی به‌ لینزیکبونه‌وه‌ی دوزمه‌کانی نادات. له‌ جوله و
 راکردنیشدا خیرایه.

خوای گه‌ورده ده‌هر مویت: ﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخْرُجَانِ فِي الْحَرْبِ إِذْ
 نَفَثَتْ فِيهِ غَصَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِكُلِّهِمْ شَهِيدِينَ﴾ الانبیاء / ۷۸. واته: داود
 و سوله‌یمان کاتێک که ده‌برباره‌ی شه‌و بیستان و کشتوکاله‌ی که‌ سه‌ر و
 مالاتی هه‌ندێک که‌س نیایدا بلابوونه‌وه‌ بریاریان ده‌رکرد، زیانیان به‌
 کێلکه‌ که‌ گه‌یاند و نێمه‌ شایه‌ت بووین له‌سه‌ر شه‌و دلوهری و بریاره‌ی
 شه‌وان.

(۱۵) بوق (الضفدع - Frog)

خوای گه وده ده فـرموین: ﴿ قَارِئْنَا عَلَيْهِمُ الْطُوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ
وَالضَّفَادِعَ وَالْذَّمَءَ إِنِّي مَفْضَلْتُ فَأَمَّا تَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا تُجْرِمُونَ ﴾ الاعراف/۱۳۳.
واته: نهمش به لای لافاو و کولله و نه سپی و بوق و خوینمان بوق ناردن
(به ده ست هر به کیتک لهو به لایانه وه ماوه به ک ده تلانه وه و گبریان
ده خوارد) که چی هر خویان به زل و گه وده ده زانی، تا بلیتی قه و میکی
تاوانبار و تاوانکار بوون.

له م نایه ته دا باسی بوق کراوه به وهی سهریازی خوا بوون و بوق سهر
فیرعون و نه ته وه که ی نیردران، به شیوه به ک که له خواردنیاندا و نه نانه ت
له ده میشیاندا هه بوون، تا به دلاویه کی موسا پیغه مبه ر (سه لامی خوای
لینبیت) نهو سزابه له سهریان هه لکیرا.

بوق نازه لیک و شکاوه کبیه، پینستیکی لوس و خزی رهنگ سهوز بان

قاوه بی هه یه،

نقد جـاریش

په له په لـهن.

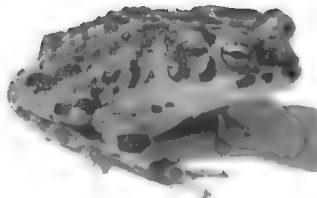
چاوه کانی و ده می

گه وده ن و پنبه کانی

دلاوه ی لـهوانی

پنـشـه وه ی

گه وده تـین و نه وه ش

يارمه تي به ناساني مه له كړدن و خو نقوم كړدني له ناودا و به باشي بازداني ده دات.

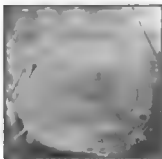
زمانې بوق له پېشه وهې ده مېدا چه سپاوه و بؤ ناووه نوشتاوه ته وه،
له لاکاني زمانيدا دهر دراوي لينج هه يه و به جوله به كي خيرا بؤ ميرووي
هه لده دات و پيوه ي ده لكېنېت و كه نېچېره كي گرت زمانې به ره و ده مي
ده گنېته وه.

(۱۶) جالْجَالُوْكَ (العنكبوت - Spider)

خوای گهرده ده‌فرمیت: ﴿مَثَلُ الَّذِي أَخَذُوا مِنَ دُونِ اللَّهِ أُولِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ أَخَذَتْ بَنَاتٍ وَإِنْ أَوْهَرَ الْعُيُوتُ لَيَبُتْ الْعَنْكَبُوتُ لَوْ كَانُوا بِمَكُوتٍ﴾ العنكبوت/۴۱. وات: نمونه‌ی نه‌وانه‌ی جگه له خوای گهرده که سانیکی ترده‌که‌نه پشتیوانی خوایان، وه‌ک نمونه‌ی جالْجَالُوْكَ یه‌ک وایه که مالیک بق خوای ساریکات، (به‌مه‌رجیک) نابودترین و لاولترین مال مالی جالْجَالُوْكَ یه‌ک نه‌گر سه‌رنجی بده‌ن و تینی بگن.

له‌م نایه‌ته‌دا به‌دیه‌نره‌مه‌والمان ده‌دانی نه‌وه‌ی مالی جالْجَالُوْكَ دروستده‌کات مییه‌که‌به‌ نه‌ک نیره، به‌به‌لگه‌ی بونی (ناء التانیث) له‌سه‌ر وشه‌ی (أَخَذَتْ). نه‌و ماله‌ مالیکی لاوزه و لاوزیه‌که‌شی مادیه‌ مه‌رچه‌نده له‌ پایله‌ی جالْجَالُوْكَ پایله‌تیک دروستکراوه به‌هیزتر له‌و ناویشمه‌ی (کرمی ناویشم) دروستیده‌کات.

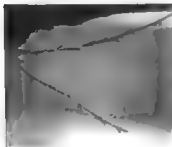

سیفه‌تی مال و لانه‌ی نیشته‌جیبوون نه‌وه‌یه خاوه‌نه‌که‌ی له‌ سه‌رما و گهرما و نالوگه‌ی که‌ش و نازاری زنده‌وه‌ره به‌هیزتره‌کان بیاریزیت، به‌لام نه‌م خه‌سه‌ته له‌ مالی جالْجَالُوْكَ دا نییه. لاوزیه‌کی تر له‌هویی

کۆمه‌لایه‌تییه‌وه، سه‌لمینراوه‌ مییه‌ی جالْجَالُوْكَ له‌ نوای زه‌ماوه‌ندکردن له‌گه‌ل نیره‌دا، نیره ده‌گوزیت و ده‌رخواردی بیچووه‌ بچوکه‌گانی ده‌دات له‌نوای ده‌رچوونیان له‌ گه‌راکانیان.

ئايەتتە كەلسە، دەكەت جالجالۇكە بەدەگمەن مال دروستدەكەت،
 ۋەك دەفەر مەنەت: (كَمَلِ الْمَصْكُوبُ أَنْخَذَتْ بَيْتًا) چۈنكى جالجالۇكە
 بەدەگمەن مال پىكىدېنىت ۋەك مېرۋېيەكى گەپىدە دەمېنىتە ۋە.

بېرۋانە! پاكىر بېگەردى بۇ خۇي مەن، لەكەتتى كۆچى پىنەمبەرى خۇي
 (گەت) لەمەككەۋە بۇ مەدېنە، جالجالۇكە دەست لەگەپان ۋەگەشتى خۇي
 ھەلدەگىزىت ۋە لەدەرگەي ئەشكەۋى (الشوردا مالى خۇي بۇ پارىزگارى
 خۇشەۋىستى خۇي دروستدەكەت.

جالجالۇكە ھەشت قاچى ھەپ، لەشى
 داسەش دەگىزىت بۇ سەر ۋەسنگ ۋەسك.
 ھەروھە ھەشت چاۋى ھەپ، ھىلانەكەي لە
 راپەلى ۋەد پىكىدېنىت (پىشتر باسكراۋە) ۋە
 ماۋەي دروستكردنەكەي ۲۰خولەك دەخايەنىت.

دۋى ئەۋەي جالجالۇكە تۈرەكەي (دۈۋەكەي) بۇنىيادەنىت لەۋزىر
 گەلەيەكدا خۇي ھەشاردەدات، ھەركەت مېش بەر تۈرەكە دەكەۋىت
 بەرپەلى پەيۋەست بە جالجالۇكەكەۋە جۈلەكەي دەنېزىت، لەۋكەتەدا
 دەمۇدەست دەگەنە نېچىرەكە بەن ئەۋەي قاچى بەر لەكەي بىكەۋىت،
 دەيگۈزىت ۋەپەرەدەيەكى ئاۋرىشى دەۋرى دەدات ۋە بۇ نېۋەندى لەكە
 راپىچى دەكەت ئاكو شەكەي لەشى بىزىت ۋەبۇت.

جالجالۇكەي دەرگەي چاللىك دروستدەكەت ۋە بەرپەلى ئايەتتى خۇي
 ئاۋپۇشى دەكەت ۋەچاۋەپى نېچىرەكەت، ھەركە گۈنى لەنەپە ۋە
 دەنگى نېچىرەكە بۇر دەستبەن دەيگەتتى، دەيگىزىت ۋەدەيگۈزىت ۋە
 دەبىكەتە خۇراك.

(۱۷) قه‌له‌پرش (الغراب - Crow)

نوده‌می قابیل هابیلی برای شه‌هید ده‌کات و به‌ده‌ست تهرمه‌که‌په‌وه
 گبرده‌خوات و نازانیت چی بکات، خوی گه‌وره بق تیگه‌باندنی قه‌له‌پرشینک
 ده‌نیزیت. په‌روه‌دگار ده‌له‌رمویت: «فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ
 لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورَى سَوْءَ أَخِيهِ قَالَ يُوتِلَقُ أَعْجَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا
 الْغُرَابِ فَأُورَى سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ» المائدة/۲۱. واته: خوی
 میهره‌بان قه‌له‌پرشینکی نارد و چالینکی له زه‌ویدا هه‌لکه‌ند (بق قه‌له‌پرشینکی
 مرداره‌وه بوی) تا نیشانی بدات چۆن لاشه‌ی براکه‌ی بشاریتته‌وه، (نه‌وجا که
 نه‌وه‌ی دی) وتی: هاوار له من، من نه‌متوانی وه‌کو نه‌وه‌له‌پرشه‌ بکه‌م و
 به‌قه‌ده‌ر نه‌وم پینه‌کرا تا لاشه‌ی براکه‌م نه‌سپه‌رده بکه‌م، نیتو بق هه‌میشه
 چووه‌ پیزی په‌شیمانانه‌وه.

قه‌له‌پرش بالنده‌یه‌کی گه‌وره‌ی په‌شه و
 له‌به‌ر په‌شیه‌که‌ی وه‌ها ناو‌نرلوه. قه‌له‌پرش
 لاک و ناژده‌له‌ بچوکه‌کان و هیلکه و می‌پوه‌کان
 ده‌خوات، له‌م پوه‌وه بق کشتوکان سودی
 هه‌په، به‌لام جوری تری هه‌په به‌ره‌می
 کشتوکانی ویران و خراب ده‌که‌ن.

قه‌له‌پرش کارامه‌په و بینایی تیزه و
 زیره‌که و قاچه‌کانی به‌هیز و ناماده‌ی
 بۆیشتنی درێژن، ده‌نووکی درێژ و به‌هیزه.

هیلانه‌که‌ی له به‌رزایی و تروپکی دره‌خته‌کاندا بونیات ده‌نیت. مییه‌ی

قەلەپەش چوار ھېلىكە دادەنەت و چاودىزى دەكەت، نىرە خۇراكىيان بۇ
دەنەت، بېچىرى قەلەپەش دېمەن يان ناشىرىنە.

وەك تېپىنى دەكەت قەلەپەش لەسەر كارە ساتەكان كۆدەنەو، جا
پوداۋ بېت يان مردن، وەك نەوۋى مژدە (ھەۋالى) خراپە يان پىيەت
دەقېرىن... دەبېت تاگادارىن پىتەمبەر (پىيەت) نەھى لىكردىۋىن لە
نمۇنە نەو كارانەو پەشپىن بىن.

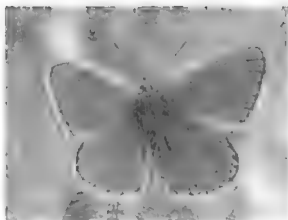

(١٨) په پووله (الفراش - Butterfly)

خوای میهره بان ده فرموبت: «يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ
الْبَاطِلِ» القارعة/١. واته: نو پوږه خه لکي و هکړ په پووله ی سرگره دان
په رش و بلاو د بڼه وه.

په پووله ژماره یه ک هیلکه داده نیت که کرموکه ی لی د درده چیت و
خوراکی له سر گه لای دره خست ده بیت پاشان به قونای قوراخه دا
تپه درده بیت و تییدا ده مینیته وه تا گه شه کردنی نه ولو ده بیت و وه
په پووله یه کی کامل دیته دره وه... ته مه نی هه ندیک په پووله له هغه یه ک
تپه ر ناکات و هه ندیک شیار نو ١٨ مانگ دریزده بیته وه. خوراکی په پووله
له سر گولاو و گول و دهنکه ه لاله به.

ژماره ی نو هیلکانه ی
په پووله له هر جارنگدا
دایان د نیت ٤٥٠-٥٠٠
هیلکه یه، سو پاریزگاری
لیان به هوی ماده یه کی
رایه لی لکینه ره وه
پنکیانه وه ده به ستیت،
به وهش به ملاولاد

بلاو نښه وه. له نوای دره چوونی شم کرموکانه به هوی نو رایه لانه ی خو
د ریان د دهن خویان به لقو پوږی دره ختیکی گونجاوه وه ده لکبنن

(۱۹) فیل (الفیل - Elephant)

خوای گورده ده فرمونت: «أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ»
 الفیل/۱. واته: نایا نه تبینی (نه ی پیغه مبر (هَرَكِ)) په روه ردگارت چی به
 خاوه ن فیله کان کرد؟!

جگه له نه هنگ فیل به گورده ترین نازوله شیرده رده کان ده ژمیرمریت،
 بویه گورده ترین نازوله و شکایی (زیندور) .

به ریزی گورده ترین جوری فیل ده گاته سن مه تر و نیو (له زه و بیه وه نا
 شانہ کانی) و کیشی ۸ تن و ناوه ندی نه مه نی ۶۰-۷۰ سال ده بیت. پینسمنی
 زبره و مووی پنبه نییه. په له کانی فیل لوله کی گورده و وه ک پایه
 وه هان و پنبه کانی کورتن و پنبج په نجه یان هه یه.

فيل خورتومىنگى درىزى ھەيە كە بىرىنچى ھەيە لە درىزىيۇدە ھەيە لوت لەگەن
لىيى سەر ھەيە، بەكارىدە ھەيىت بۆ كۆكردە ھەيە خۇراك ھەيە لىيى ئاۋ، جا
ئە ھەيە بەرە ھەيە دەھات ياخود بە مەبەسنى خۇ فەيىنگەردە ھەيە بەرە
لەشى دەپىرىنەت، ھەيە ھەيە ھەيە پى بۆن دەھات ۋە بەھەيە ھەست بە
بەيى ئازەلانى تر دەھات.

ئور شىفرەي گەردەي ھەيە ھەيە ھەيە ھەيە ھەيە ھەيە ھەيە ھەيە ھەيە ھەيە
بەيى بىيەنە، چۈنكە سەرچاۋەي سەرگەي (عاج) ن. درىزى شىفرەي فەيى
نەفرىي ۷-۸ پەيە ۋە كەشەگەي ۹ كىلوگرامە. گۈنپەكانى فەيە ھەيە پەيە
كاردەگەن بۆ خۇشكردەي ھەيە ھەيە لەشى. دەھەيە پەيە گەردەي
لەشى بە ئەندازەي ۹ پەيە سەيە بەھەيە زۆرى مۇلۇلەي خۇيە لە
لەشەيە دابەزىنەت ۋە بەھەيە گۈستەھەيە گەردەي بۆ ھەيە دەھەيە
ئاسان دەھات.

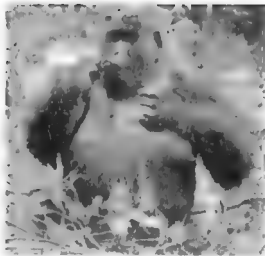
چاۋەكانى فەيە بچوك ۋە دەھەيە كەتەن، بەھەيە كە دەھەيە
بەگۈشەيە كە كەلە بىيەت.

فەيەكان بەكەمەل دەھەيە. بۆ بەدەستەيەنەيە خۇراكى تەھەيە ۋە پەيە
دەھەيە. فەيە ۵۰٪ كەشەيە خۇيە خۇراك دەھەيە ۱۸۰ لىتر ئاۋ لە
پەيەكە دەھەيە ۋە بەيەكە بە خورتومەكەي ۹ لىتر ئاۋ ھەيە لەھەيە.

(۲۰) مەیمون (القرود - Monkey)

خوای مەن دە مەرمونیت: « وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُفُّوا قُرْدَةً خَاسِيَةً » البقرة/۶۵. واتە: "بىگومان زانىوتانە و ئاگادارن چىمان بەسەر ئەوانەدا ھىنا كە پۇژانى شەممان دەست درىژىيان دەكرد و لەسنوور دەرجووبوون، (لەبەرئەو) پىيمان وتن و (بپارماندا) كە بىنە مەیمونی دوورخراو (لەپەحمەتی خوا).

بپاربوو حوله كەكانی شارەكەى قەراغ دەريا (ئېلبە)، پۇژانى شەممان بۆ خواپەرستی تەرخان بگەن و پلوه ماسى نەكەن، ديارە ماسىبە كانیش ھەستيان بەو كرسو، بۆيە لەو پۇژەدا خۇيان بواندو، حوله كەكانیش مېريان لە تەگبەر و فېلێك كرسو، ئەویش مەوێ لە پۇژى ھەبىندا داو و تۆريان بۆ بنىنەو تا لە شەمەدا تىتى بگەون، پۇژى بەك شەممان چى كەوتۆتە داو و تۆرەكانەو دەرىبھێنن، ئەمەش سەرپىنجى فەرمانەكە بوو.

بۆيە خوای گەورە ئەو بپارەى بەسەردا دان."

مەیمونەكان ئووجوون:
مەیمونی جیھانی نوێ و
مەیمونی جیھانی گۆن كە لە
ناوچە گەرمەكاندا دەژین لە
ئەفریقا و ھىند و ئاسىيا.
مەیمونی جیھانی نوێ لوتىكى
پسان و كونسە لوتەكانیشى

فراوانن.

له جوړه کاني مېمون وډك گوريلا و شورانچ و شه مپانزى و جابون. گوريلا له نه فريقاى نېستوانى ده ژى. كېشى قورسه و قه باره شى گه وره به و كلكى نېپه پېنگه پشتمو په ك له م نازه له درنژى ده گاته دوو مېمونو و نيو و كېشى ۲۲۵ كيلوگرام... نورانچ لانه ي خوى له سهر دره ختى دارستانه كاني هېلى په كسانى زهوى له (بورنيو) دروسته گات. شه مپانزى له خوړناوای نه فريقا و نه فريقاى نېستوانى ده ژى. جابمون بېوكترين جوړه كاني مېمونه كه له خوړه لاتى ناسبا ده ژى.

شه مپانزى به ناوبانگترين جوړه كاني مېمونه، سهره پای نه وه ي به دره خته كاندا ه لده زښت و له لانه په كى ساده ي پېنكها توو له گه لا و لقى دره خته كاندا ده خه ویت، به لام زږوبه ي كاتى ژبانى له سهر زهوى به پڼده كات.

مېمونه گه وره گان به دره خته كاندا ه لده گه پڼ تاكلو گه لا و به روپو مېمونه كانيان وډك حوراك به كارېنن. مېموني بېوكېش جولې زږوتره، دوو ده ست و باسكى درنژى ه په به هويانه وه ده جولښت و به نيو دره خته كاندا بازده دات، كلكىشى وډك په لڼكى تر به كارده هښښت. پېلوى خواره وه ي مېمون برژانگى ه په كه له نازه لاني تردا ودها نېپه.

مېمون خپرا تپده گات و تواناى لاساېكردنه وه ي ه په، ه ستي بېنځ له مېمونا به هيزه و له پېنشه وه ي ه سته كاني تردايه. له دووړپه زږده كانه وه ده بېنځت و ده توانيت پېنگه پشتمو ي مېمونه كاني پې جيا بكانه وه.

مېمون ۱-۱۲ جار ده زښت و بېموريشى وډك مړو له سكيډا ه لده گرښت.

(۲۱) شیر (القصوره - Lion)

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: * فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ * المدثر/۵۱. واته:

له‌ده‌ستی شیر هه‌لدین.

(قصوره) به زمانی هه‌به‌شی واته شیر. له نه‌سیوبیا و ده‌دوربه‌ری هه‌به وه‌ك سوماال و سودان و گینیا. شیر له ناوچه گزگیاپییه‌کاندا ده‌میتینه‌وه و ژماره‌به‌کی که میشی له هیندی خوره‌لانی حورناو‌اش هه‌ن. پیغه‌مبه‌ر (هَکَک) له فهرموده‌یه‌کدا که نیمامی بوخاری گن‌راویه‌تیه‌وه ده‌فهرمویت: (له گول رابکه‌ن (هه‌لبن) وه‌ك هه‌لاتنتان له شبن). گول نه‌وکه‌سه‌یه که نه‌خو‌شی گول (Leprosy) هه‌بیت.

شیر له خیزانی پشیله گه‌وره‌کان (Feline) ده‌ژمیردریت. له‌شی گه‌وره‌یه، دریزی له‌شی شیرنکی ته‌واو پیگه‌بشتوو له لوتیه‌وه بۆ کوتایی کلکی ۹ پنبه واته ۲ مەتر. نه‌م نازله‌ه پال و قژنکی ره‌نگ خۆلی یان ره‌شی هه‌به به‌ده‌وری گه‌ردنیدا، ره‌نگه‌ بگاته سکی، به‌لام ده‌له‌شیر نه‌و پال و قزّه تاییه‌تییی نییه.

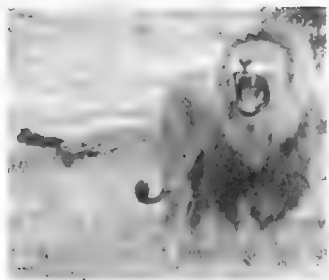
به‌هۆی نازایه‌تی و به‌هیزیه‌وه شیر به "شای دارستان" ناوده‌بریت. شه‌وانه شیر بۆ راوکردنی نیچیر

دەردەچیت. هیندەش بەهیزە دەتوانیت نازەنە گەورەکانیش (وەك گامیش و گا) بکوژیت، بەلام تەمبەلە و ناپه‌وێت زۆر خۆی هیلالە بکات، بۆیە بە پاوکردنی مەڕیان گویند ریزی کبوی قەناعەت دەکات. شیر لە نیچیری نازەنانی دی ناخوات، کە تیری لە نیچیرەگەیی خۆپیشی خوارد بەجێدەهێلێت و ئێتر ناگەرێتەووە بۆی. شای دارستان لە سەرچەم نازەنە دڕندە و پاوکەرەکانی تر زیاتر لەسەر برسیستی و تینوینی نارامگری هەیە.

شیر ١٨ بۆ ٢٠ کانتزمێر دەنوێت و بۆژانە ٨ کیلۆمەتر پێ دەکات، لەکاتی برسینیدا لەوانە ٢٤ کیلۆمەتر بەسووی نیچیردا بھوات و بگەرێت.

ھەر پەووە شیرێک ناوچەیەکی تاییەتی هەیە و بەبۆنەگەیی جیادەکرێتەووە کە بەناوچە دیاریکراوە کەیدا بڵاویدەکاتەووە و بۆ دووری نرێکی ١٠-٦٠ کیلۆمەتر بڵاودەبێتەووە. بەتاییەت ئەگەر نیچیر دەگەن بوو.

(۲۲) نه سپینی (القمل - Lice)

خوای گه وده ده فهرمویت: « قَارَسْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْذَّمَ أَيْبَتِ مُفْصَلَتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا تُجْرِمُونَ » (الأعراف/ ۱۳۳).
واته: نیمهش به لای لافاو و کولله و نه سپینی و بوق و خوینمان بو ناریدن
(به ددهست هر یه کتیک له و به لایانه وده ماوه یه ک ده تلانه وده و گبریان
ده خوارد) که چی هر خویان به زل و گه وده ده زانی، تا بلینی نه نه وده یه کی
تاوانبار و تاوانکار بوون.

نه سپینی له مشه خوره تاییه تمه نده کانه، واته هه مورو ناژهل یان مروفتیک
وهک یه ک توش ده کهن. ته مانه ت تاییه تمه نندی جینگایشی هه یه، نه سپینی
سه ر وهک نه سپینی دامینی سک نییه.

نهم زینده وهره له مشه خوره هه همیشه یه کانه (سوپی ژیا نی به هۆکاری
ژینگه یی یان کاتی ناوه مستقیت) ... کویره و
پنیه کانی چرنو کدارن. نه سپینی شیرده ره کان
یه ک چرنوکی هه به و سه ری بچوکه و ده مینگی
ناشکرای هه به و له جوری مژده ره، نهم
زینده وهره هۆکاری که م خویینی ده بینت
(نه گه ر توشبوونه که به توندی بوو).

نه سپینی بالنده دوو چرنوکی بچوک و
سه رینگی گه وده یان هه به و کورتریشن.
هه ر دوو جوره که هه ر پینست خراپ و بریندار
ده کهن.

هه زاران جور نه سپن هه يه و هه نديك جوريان نه خوشي (وهك ريكتسيا و بوريليا) بؤ مرقؤ و نازده لان ده گويزنه وه. نه سپن خويني نازده لان ده مزيت و بؤ هيلكه دانان پيست كونده كات. هه نديك جورى نه سپن مشه خوريان له سه ر كونه نامي هه ناسه دانه هه ر له لوته وه تا سيبه كان.

نه م مشه خوره له زينگه ي جياولزدا ده ژي، هه نديكيان له خول و خاكدا له نيو كزوكيا و گه لا وه ريوه كاندا، هه نديكي شيان له ناودا، جوريكي ديكه ش هه ن له سه ر له شي نازده لاني تر ده ژين.

باشترين چاره سه ري نه سپني سه ري مرقؤ كه ديسان وه له پينعايبه كانى پينغه مبه ري خوايه لابردي مووي سه ره.

خوای گه وره موله تي بهو كه سانه داوه كه نازاري سه ريان هه يه وهك نه وه ي به هلي نه سپن وه بيت، به لابردي مووي سه ريان له هه ج و عومره دا. وهك ده فهرمويت: ﴿وَاتَّبِعُوا الْحَيَّ وَالْعَمْرَةَ لَعَلَّكُمْ تَنْجُونَ﴾

الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِفُوا رُبُّوْكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ، فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ

رَأْسٌ مِّنْ عَظْمَةٍ أَوْ مَصْدَقَةٌ أَوْ نُسْلٌ فَإِذَا أَمِنْتُمْ مِّنْ تَمَعٍّ بِالْعَمْرَةِ بِلِ الْخَيْلِ وَالْإِصْبَرِ

مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَيِّ وَسَمْعًا إِذَا رَجَعْتُمْ يَلِكْ عَشْرَةَ كَامِلَةٍ ذَلِكَ

لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

البقرة/١٩٦.

(۲۲) سهگ (الكلب - Dog)

خوای گه ورده دهه رمویت: « وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَنُكَفِّرَنَّ أَهْلَ الْآرِضِ وَأَتَّعِ هَوْنَهُ فَشَلُّهُ كَشَلِّ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصِرْ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ » (الأعراف/ ۱۷۶). واته: خو نه گهر بمانویستایه به و هوکارانه به زمان ده کرده وه، به لام نه و خوی چه سپان به زه وییه وه (ده سته کرد به بونیا به رستی و) شوینی تاره زوره کانی که وت. نمونه ی (نه و جزره که سانه) وه کو سهگ وایه نه گهر ده ری بکه بت و پیا به لشاخه یی مه ناسه برکینه تی، یا واری لیبینیت هر له هه ناسه برکی ناکه ویت، نه مه نمونه ی نه و که سانه یه که نایه ته کانی نیمه به درو ده خنه وه، نه م جزره به سه رها تانه بگیره ره وه به لکو (داچله کین و) بیر بکه نه وه.

ده م ده رهینان و شوپروونه وه ی زمانی سهگ ناسایی و ته ندروسته یی، چونکه به و کاره پاروژگاری له پینکسفتنی پله ی گهرمی له شس و پهستان ده کات، هه لعاندنیش هر له پنی زمانیه وه ره وده دات و به وه ش به ده سته یانی فینکی و له پینکبرونه وه

به دیدیت.

په یوه ستنیبه ك له نیوان هستی بونكردن و هستی چه شتندا هه په ، له بهرنه وه زمانی به دیارده خات به هوی چلینسی و بونكردنی نیچیره كه په وه . بینراوه سهگ به هوی هستی بونكړنه وه ترشه ناوه كیبه كانی نارهنی شوینه واری پتیبه كانی شه وهی به دوایدا دهگه ریت دهگرنیت و به وپه پری وردیبه وه شیده كاته وه .

پننمایى پېغه مېر (هېڅ) هه په بۆنه وهى كاتيك سهگ ده مى له ده فرنگ
 ودرده دات حوت چاران به ئاو بشوریت و جارى هه شته مېش به خۆل بېت،
 چونكه سهگ له خۆگرنكى گه ودرهى فایرۆس و مشه خۆره گانه. ئه
 زینده وهره وردانهش له لیکه كه یدان (وهك مه یمونه كان)، پېسوچه په لى و
 ميكړی نړى پتوه ده لكیت و ده گرنیت چونكه مردوو و پېسى ده خوات،
 باسكردنى خۆل و گلیش له لایه ن پېغه مېرى خوداوه (هېڅ) به مه به سستی
 باكز كړدنه وه (تعقیم) به.

سەگ شەۋىلگە ي دىزۆ كەلبەي تىزى ھەيە بۆ پەرتكردنى گوشت و ۴۲
ددانىشى ھەيە. لەشى بە ھىزە و پىتەكانى درىژن و نامادەي پويشتنى
خىران. ئەم ئازەلە ھەستى بۆنكردنى بە ھىزە، ھەرپۆيە بە كاردە ھىنرىت بۆ
راو و ئاشكرا كىردن و دۆزىنە ۋەي ماددە ھۆش بەرەكان. گوشتەي بىنىنى
تەسكە بە جۆرىك كە دەتوانىت لەدورە ۋە بىنىت، ناتوانىت پەنگەكان
لەپەكتەر جىياكانە ۋە چونكە پەنگ كۆرى ھەيە. ھەستى بىستىن لاي سەگ
دەگاتە لەرەلەرى ۷۰ ھەزار بۆ ۱۰۰ ھەزار (مىقۇلەرەلەرى نىوان ۲۰ تا
۲۰ ھەزار ھىرتز دەپىستىت). خەك سەگ بۆ پاس كوردنى مال و
مەرومالاتيان لە دز و گورگ رادەگىن.

بنویسته سه رنجی نه و خاله بددهین که تنها پاوی سه گی پاهینراو
 ه لاله. ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ
 الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ
 عَلَيْهِ وَانْقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ العناده/ ۴. وات: پرسبارتان لیده‌کن
 چی ه لاله بویان؟ پنبیان بلن: هرچی خوراکي چاک و پاکی بۆتان ه لاله،
 نه‌وه‌ش که بالنده و تانجی شکاری بۆتان راوده‌کن و فیرتان کردوون، ده
 بخون له‌وه‌ی که بۆتان ده‌گرن و ناوی خوای لی بینن کاتیک که به‌ره‌لای
 ده‌کن، و کاتیک که لئی ده‌خون، هر له‌خوایش بترسن و پاریزکارین (نه‌ی
 راوچییه‌کان)، به‌راستی خوا به‌خیرای لی پرسینه‌وه نه‌نجام ده‌دات.

(۲۴) ههنگ (النحل - Bees)

خوای گه وده دهه رمویت: ﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ اللَّبَالِ يَوْمًا
وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَآتِلْكِ سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا
يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ﴾ النحل/ ۶۸-۶۹. وات: په روه ردگاری تو (نهی مړوډ) نیگا و

نیلها می کړیووه بڼه ههنگ که چېنکا بڼه خوئی له کون و که لیننی چېاگاندا
سازیکات، هه روه ها له که له بیری دره خته کان و له و شوینانه ش که مړوډ
بڼی ناماده دهکات... پاشان (فیرمان کړیووه که) له هه مو به روه بوم و
(شیله ی گولان و شتی به سوود) بخوات، پیمان راگه یان سووه، نه و
نه خشانه ی که په روه ردگارت بڼی کیشاوی به ملکه چیبیه وه نه نجامی بده،
جا له ناو سکی نه و هه نگانه وه شله یه کی په ننگ جیاواز ډیته دهره وه که
شیفایه بڼه (نور نه خویشی) خه لکی. به پاستی نا له مه شدا به لگه و نیشانه ی
به هیز هه یه بڼه که سانیک که بیرکه نه وه.

بېوانه ثابته که که له باره ی شوینگه ی ههنگه وه ده بویت: شاخ و
دره خت و نه و چېنکایانه ی مړوډ خوئی بڼی سازده کات... پاشان دهه رمویت
(ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ)، ههنگ نه و سیله ته ی له سه رجهم میرووه گانی تر
جیاوازه به وه ی له هه مو به روه بوم کان ده خوات (ترش و شیرین) نه ک
نه نه یه ک جور به روه بوم. هه مو نه وه شتی بڼه به ره مه پنهانی هه نگوینی
هیرینه.

: ﴿فَاتِّلْكِ سُبُلَ رَبِّكِ﴾ کوتاره که لیره دا نا پاسته ی مینه کانه نه ویش

هەنگە نیشکەرەکانن بەو سیفەتە ی ئەوان گولاو کۆدە کە نەو و هەنگوین دروستدە کەن.

سەلمینراوە کە پێگاپەکی دیاریکراو هەبە سەرچەم نیشکەرە کامی پێدا دەبۆن، ئەویش ئەو هەبە کە پێیدەگوتریت (سُبُلَ رَبِّكَ). ئە نانات سەماپەکی تاییبەتی هەنگەکان هەبە بۆ ئەک تێگەشتنیان (جا لە بارە ی بوونی شوینی گونجاو بێت یان بوونی ئەگەری مەترسی).

(ئایا دەزانیت یەك كېلۆگرام هەنگوین پتووبستی بە هەول و کوششی ۱۵ هەزار کاتژمێری کاری پەكپێنە ی هەنگ هەبە (واتە سالتیک و پێنج مانگ)؟ بۆ ئەوەش دەوری ۲۲۵ کیلۆمەتر دەبریت لەو نەخشەپە ی خوا بۆی کێشراوە، بەلام ئەم کوششە کۆمەلگای هەنگ بە هاوکاری و بەین ماندووبوون پێکەو و پێی هەلەستن. بۆیە خوا ی گەرە وشە ی (دُلَّالاً) بە کار دینیت،

واتە هەرمانیپیکراو و رامکراوە
بۆ ئەم موقەدە ی پێزما
لێگرتووە، تۆیش (ئە ی
هەنگ!) شەرابێکی پەنگ و
جۆر جیاوازی بۆ دروستبکە.

هەنگ ۷۰۰ پەگەزی هەبە
کە ۲۰ هەزار جۆر دەگرتەو.

دریژی گەرە ترین جۆری هەنگ ۴ سانتیمەترە و بچوکتربنیشیان ۲ ملی مەترە، تێکرای دریژی هەنگی بەرەمەهینی هەنگوین ۲ سانتیمەترە.

هەنگ مێروویەکی بالدارە و لە کۆمەل و پورە دا دەژی و ئەنیا دایکێکی هەبە ئەویش شازنە کە نوو سال یان سێ سال دەمیتێتەو و هەزاران مێلکە (گەرا) لە نێو خانە مۆمیە کاندادا دادەنێت کە نیشکەرەکان

دروستېده گن. ژماره يه کي که م نيره هه ن که شارن بهر له داناني هيلکه ده پيپتينيټ و پاشان ده مريت.

له گه راکانه وه کرموکي بچوک ده رده چن و ههنگه نيشکه ره کان چاوډيرييان ده گن و خوراكيان پنده ده ن تا گوره ده بن. ههنگ چزوي هه يه که بۆ بهرگريکردن له خانه کي (پوره کي) به گاريډننيت. نه ندامي پيوه دان له چزو و ده دراويک پيکديت که له کوتايي سكي ههنگه که دابه و له کاتي هيرشکردن بۆ سه ر هه ر بونه وه ريکي هيرش بۆکراودا پيوه ده دات و ژاريکبشي له گه لدايه که پيټنيکي ناييه ت ده ريده دات. نه م زينده وه ره ده توانيت نيشکي سه رووه نه وشه يي ببينيت که موقد تواناي ببيني نيه .

ههنگوين نقد جوړي هه يه و به پيټي نه و ناوچه يي ليټي کوډه کريته وه و ده رزي کوکړدنه وه که ده گوريت، باشتري جوړي نه وه يه که له به هاردا کوډه کريته وه. ههنگوين پيکديت له ٢٠٪ ناو و ٧٩,٥٪ کاربوهندرات و ٠,٠٤٪ فيتامين B2 و ٠,٤٪ ترشي سترک و کاليسيوم و مس.

سووده ته ندروستييه کاني ههنگوين نيجگار نون، که ميک له وانه: چالاککاره، ناره زووي خواردن زياد ده کات، چاره سه ره بۆ نه خوشي جگه ر و يارمه تي لابرډن و نه هيشتنی ژار ده دات. ههنگوين بۆ چاره سه ري سوناوي و قلشبرډنه کان به گارديت و نه رمگاري پيسته و له قلبشان ده پياړيزيت. نه مانه و چه ندين و چه ندين سوودي ته ندروستي تر.

بۆ زانيني به ها و سوودي گه وړه ي ته ندروستي ههنگوين هينده به سه که خوي گه وړه ده رباره ي ده فهرمويت: ﴿فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾.

(۲۵) میرووله (النمل - Ants)

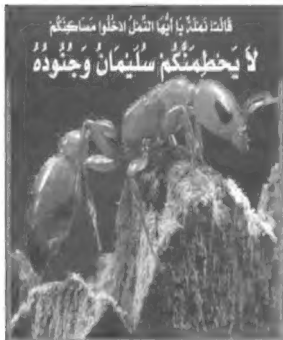
خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: ﴿حَقَّ إِذَا أَنْزَلَ عَلَیْهِ وَالنَّمْلَ قَالَتْ نَمْلَةٌ یَأْتِیْهَا
 النَّمْلُ ادْخُلُوا مَنَکِبَکُمْ لَا یَحْطِلَنَّکُمْ سُلَیْمٰنٌ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا یَشْعُرُونَ﴾
 النمل/۱۸. واته: هه‌تا گه‌یشتنه دژلی میرووله، میرووله میچکه‌یه‌ک (هاواری
 کرد و) وتی: نه‌های میرووله‌ینه بچه مال و کون و که‌له‌به‌ره کانتانه‌وه
 نه‌وه‌کو سوله‌یمان و سه‌ریازانی پیشیلتان بگن و هه‌ستتان پینه‌که‌ن.
 نایه‌ته‌که ده‌فهرمویت میرووله له دژله‌کاندا ده‌ژی. ده‌فهرمویت:
 میرووله‌که (النملة) (که نامازبه بژ زقرینه‌ی په‌گه‌زی میرووله‌که
 مییه‌کانن، نیشکه‌رن و ده‌نکوله‌کان کژده‌که‌نه‌وه)، گوتویه‌تی: بژونه
 ژورده‌وه بژ شوین و مه‌نزگه‌کانتان تا‌کو نه‌مرن به تیکشکان (واته
 نه‌شکین) له ژیر پتی سوله‌یمان پیغه‌مبه‌ر (سه‌لامی خوای لیبتیت) و
 سه‌ریازه‌کانیدا. نه‌م گوتیه‌ی به نه‌ده‌به‌وه ده‌لیت و بیانویان بژ
 دینیتیه‌وه: ﴿وَهُمْ لَا یَشْعُرُونَ﴾ واته په‌عبه‌تیک‌ی گون‌پایه‌ل بژ سه‌رک و
 حاکمه‌که‌ی.

پایه‌که هه‌یه ده‌لیت ده‌سته‌واژه‌ی (لَا یَحْطِلَنَّکُمْ) لیره‌دا به‌لگه‌یه له‌سه‌ر
 سروشتی جومگه‌یی له‌شی میرووله (Arthropods) که پتویستی به
 تیکشکان (تحطیم) هه‌یه، چونکه جه‌سته‌ی ده‌ره‌گیی له ماده‌یه‌کی په‌قی
 وه‌ک شووشه پیکهاتووه که پییده‌لین (کیتین - Chitin)... نه‌م ماده‌یه
 له پیکهاتن‌بیدا هاوشیوه‌ی ماده‌ی پیکهاته‌ی شاخی تازه‌لان و سم و

نینۆکه. ههروهها ناشکراکراوه چاوی میرووله سروشتیکی کریستالی ههیه وهك شوشه به ئاسانی ناشکیت، به لکو پتویستی به نیکشکاندن ههیه.

له هاویندا شهو و یقژ میرووله کارده کهن بۆ کوکردنه وهی بهرهم و دانه وێله و پیدایستی خویان و بۆ وه رزی زستان خه زنی ده کهن... ههچکام له ده نکۆله کهنم و جۆ و به روپوومانه ی کویده که نه وه له لانه که یاندا که شه ناگه، چونکه ده نکۆله کان ده کهن به سو له ته وه، ئه گه ره ها نه کهن قه د و په گی شه توو و ده نکۆله گه وه ده بن و مال و لانه که یان خاپور و وێران ده کهن.

ئه گه ره میرووله هه سستی به شیداریبونی ده نکۆله گه نه کان کرد،

ده یانباته دهره وه و له بهر هه تاودا هه لیانده خات بۆنه وهی وشك ببنه وه. میرووله تاکه زنده وه ره بتوانیت له کیشی خزی زیاتر هه لېگریت.

(۲۶) په‌پوو (الهدهد - Hoopoe)

خوای گه‌ورده له‌سەر زمانی سوله‌یمان پیغه‌مبه‌ر (سه‌لامی خوای لیبیت)
 ده‌فه‌رمویت: ﴿وَتَقَعَّدَ الظَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ
 الْفُتَايِ﴾ النمل/۲۰. واته: (سوله‌یمان) گه‌وته به‌سه‌رگرنه‌وه‌ی
 ده‌سته‌و تا‌قمی بالنده‌کان و وتی: نه‌وه بۆ من په‌پوو نابینم، یاخود لیره
 نییه و خوی دزیوه‌ته‌وه ۱۹

په‌پوو گه‌رایه‌وه. خوای گه‌ورده ده‌فه‌رمویت: ﴿فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ
 أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ، وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَرٍ يَقِينٍ﴾ النمل/۲۲. واته:

(سوله‌یمان) نف‌ر چاوه‌پتی نه‌کرد،
 (په‌پوو) په‌یدابوو، به‌کسه‌ر هات و
 نیشته‌وه و وتی: نه‌وه‌ی من پینم
 زانیوه تو پیت نه‌زانیوه، من له
 (ولاتی) سه‌به‌نه‌وه هه‌والیکی راست
 و بروستم بۆ هیتاویت!!

عبداللہی کوپی عه‌باس
 گو‌تویه‌تی گه (په‌پوو) له‌نیو زه‌ویدا
 ده‌بینیت... له‌ئایه‌ته‌که‌شدا
 ده‌بینین په‌پووه‌که له‌شامه‌وه بۆ
 په‌من سه‌فه‌ری گریوه‌ به‌نیو
 بیابانی حجازدا تاده‌گاته به‌ندای

مه‌ئوب له ولاتی سه‌به‌ندا. شه‌م بالنده‌یه‌باشترین رینمایکاره‌بۆ‌گه‌پان
به‌ئوای ئاوی شیرین له‌بیابان و زه‌ویییه‌وشك و چۆله‌كاندا.

(په‌پوو) له‌بالنده‌ناسراوه‌كانه‌به‌جوانیه‌كه‌ی، درێژی نزیكه‌ی ۳۰
سانتیمه‌تره‌و ده‌نوکیشی ۵ سانتیمه‌تر. گلاویکی هه‌یه‌له‌سه‌ره‌وه‌په‌شه.
په‌نگی په‌پوو قاوه‌یه‌یه‌کی سوڤاوه‌و په‌پی‌باله‌كان هیلداری سه‌پی و په‌شن،
كلکی په‌شه‌و ته‌خته‌كه‌ی سه‌پییه‌.

شه‌م بالنده‌یه‌مێروو و گرمی زه‌وی ده‌خوات و لانه‌كه‌ی له‌جینگای جیاواز
له‌كه‌لینی به‌رد و قه‌دی دره‌خته‌كاندا بوونیات ده‌نیت، بیناییه‌کی تیرێ هه‌په‌

و خێرا ده‌فریت... ناسراوه‌به‌وه‌ی
زۆتر ترسۆكه‌و هه‌ر كه‌هه‌سنی به‌
مه‌ترسی كرد خۆی به‌زه‌ویدا
ده‌كیشیت و وه‌ك مێروو خۆی
پیشان ده‌دات تاكو مه‌ترسییه‌كه‌
نامینیت.

سمرچاوه‌کان

١. ته‌فسیری ناسان، بورهان محمد أمين
٢. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن الكريم، عبدالرحيم المارديني
٣. الإعجاز العلمي في القرآن الكريم، محمد سامي محمد علي.
٤. حقائق العلم الحديث (١-١٠)، عبدالرحمن العصافي.
٥. الإعجاز العلمي في القرآن، السيد الجميلي.
٦. موسوعة الإعجاز القرآني في العلوم و الطب و الفلك، د.نادية طيارة.
٧. مجلة الإعجاز العلمي، عدد (٣، ٤)
٨. الحمولات في القرآن الكريم،